

Schrijven zonder grenzen

1. Inhoudstafel
 2. Woord vooraf / Schrijven zonder grenzen – de redactie
 3. De tweede natuur – Kathy De Nève
 5. Algiers – Betty Antierens
 8. Zanone & Guillin – Frans Boenders
 10. Il gentile di Lamole – Frouke Anspach
 16. De bakra van Kibri Mi – Erik van Malder
 20. Drie variaties en een thema – Marc Zwijsen
 22. New York hielp Lorca uit het duister treden – Tim Rene Wouters
 26. Ode aan Walt Whitman – Federico Garcia Lorca / vert: Bart Vonck
 30. Reisgedichten – Luc C. Martens
 32. In de schaduw van hun acacia's – Guy Commerman
 37. Aanduidingen bij enkele tekeningen van Miljan Vukicevic –
Bernd Lüttgerding
 41. Hotel Dajte – René Hooyberghs
 46. Een gesprek met Dirk Frimout – Kathy De Nève & René Hooyberghs
-
51. Aantekeningen van James Ensor voor Emile Verhaeren – Joris Iven
 54. De albasten kus van Frans Boenders – Wim van Rooy
 58. De Dienaar van de Schoonheid – Jan Fabre
 62. Spelletjes – John Toxopeus
 64. Jazzband – Erik Colman
 67. Bestemmingen – Eelke van Es
 68. Brabantia nostra – Mark Meekers
 70. Ik kijk in de spiegel – Delphine Lecompte
 72. Verandert er wel iets? – Eric van Hoof
 73. Onze abonnees in het voetlicht
 74. Reclames
 75. Medewerkers lentenummer 106
 76. Impressum

Illustratie voor- en achterplat: Miljan Vukicevic

Woord vooraf – Schrijven zonder grenzen

Op een sombere, winterse avond met niet anders dan onheilstijdingen op tv, koutten we gezellig, maar verlangend, over reizen en zonovergoten stranden. We stelden vast dat een reislustige redactie al zowat overal ter wereld was neergedaald. Iemand lanceerde: waarom eens geen nummer over de reiservaringen van de redactieleden? Het is dus zover! De lente begint stilaan haar zachtste kantjes te tonen, reiskriebels borrelen op. Volg ons op onze soms stoute, nieuwsgierige, ontzette, mijmerende, nuchtere, revolterende, bewonderende schrijfselen. Kathy de Nève reist magisch realistisch naar Oostende. Op zoek naar haar tweede natuur legt ze het eerste spoor voor onze reizen. Blijkt dat we zowel onszelf ontmoeten als de andere, de vreemde. Met Betty Antierens stappen op het vliegtuig naar Algiers: twee culturen staan meteen op scherp. Frans Boenders leidt ons poëtisch rond in het Zuid-Andalusische Zanolé en de Zuid-Chinese kegelbergen. Frouke Anspach schetst de vakantiestemming in de Italiaanse Chianti-streek, ze voelt zich unheimlich bescied. Erik van Malder haalt tropische herinneringen op uit het bloedhete Paramaribo: sfeervol, pittoresk en vol van empathie. Marc Zwijsen roept in zijn sonnetten Praag en Antwerpen voor de geest en spiegelt ons zijn Utopia voor. Tim Rene Wouters zoekt uit in hoeverre Federico Garcia Lorca door zijn reis naar New York beïnvloed werd door de Amerikaanse cultuur en in het bijzonder door Walt Whitman, aan wie Lorca een lofdicht weidt. Luc C. Martens zijn toevallig op de redactie belande reisgedichten laten ons kennismaken met Parati, Pelourino, Rio de Janeiro, de Igacu falls, Afrika, het Midden-Oosten en Japan. Guy Commerman laat het dorpje Joyeuse in de zuidelijke Ardèche tot leven komen: het dagelijks leven geschetst met vakantiepastels. De Servische kunstenaar Miljan Vukacevic kan niet reizen zonder zijn reisschetsboek bij de hand te hebben: we mogen bladeren in deze tekenrijkdommen. René Hooyberghs is op zakenreis in het Albanese Tirana en beleeft de Kafkakant van het uitstervende communisme en tegelijk de geboorte van een misdadig kapitalisme.

Dirk Frimout onthult aan Kathy de Nève en René Hooyberghs zijn ervaringen in de ruimte, een confrontatie van dromen en techniek, van werkelijk verleden en nog mogelijke toekomst.

In het tweede deel van het nummer brengen we een verhaal vol gevaarlijke spelletjes van John Toxopeus en het romandebuut van Erik Colman, dat iets heeft met vrouwen en muziek en de jazzband.

Wim van Rooy omhelst *De albasten kus* van Frans Boenders. Kan klassieke poëzie misschien vernieuwend opleven? Hoe zoek je de perfecte symbiose van idee en klank?

Van Jan Fabre gaat eind maart het derde deel van zijn trilogie in première in de Antwerpse Singel: *De Dienaar van de Schoonheid*. We kregen enkele korte excerpten in avant-première voor *Gierik*.

Joris Iven laat James Ensor aantekeningen maken voor Emile Verhaeren: een zeer subtiel en visueel sterke ontmoeting tussen twee Belgische reuzen. Mark Meekers bezingt met poëtische bravoure de lof van zijn Brabants landschap. Delphine Lecompte, die in *Gierik* debuteerde en net een eerste gedichtenbundel publiceerde, kijkt in haar spiegel(beeld). Eelke van Es en Eric van Hoof publiceren voor het eerst gedichten in *Gierik*.

De redactieploeg wordt versterkt door Hugo Vermeulen, die zich zal ontfemen over ons groeiend abonnementenbestand en Tim Rene Wouters is de jonge lesgever en journalist, die ons Brussel naderbij zal brengen.

In het zomernummer 107 zoeken we uit hoe het begrip snelheid in de letteren huishoudt en ook als thema en onderwerp wordt aangewend. We be-geven ons van de F1-circuits naar de Amerikaanse zoutvlakten, van de futuristen naar de supersprinters, van Albert Camus naar Paul Snoek, van de snelheidsmanie naar Paul Viriolo en filosofische adepten.

De 28ste jaargang van *Gierik & NVT* zit weerom vol verrassingen en sprankelend leesgenot. ■

De redactie.

Kathy De Nève

De tweede natuur

Ik weet het niet. Als het over liefde gaat hoef ik niet na te denken. Als het mij maar raakt, als ik er maar iets bij voel. Zo denken wij allemaal. Het gebeurt in onze hoofden. Daar worden beelden gevormd. Daar hebben ontmoetingen plaats. De gezichten zijn vaag. Wat eens een droom was, wordt werkelijkheid. De werkelijkheid wordt vaak herleid tot een vage herinnering. Het is die herinnering die ik niet kwijt wil.

Ik zat op de trein naar Oostende. Dat was vorige vrijdag. Ik zou drie dagen en drie nachten alleen zijn. Aan mezelf toekomen. Even maar. Ik dacht: pas als ik aan mezelf toekom kan ik weer aan hem toekomen. Ik had me een dergelijk moment al vaker voorgesteld. In gedachten. Het werd die onmogelijke droom van mij. Eén waar ik slechts in stilte naar kon grijpen. Me even van hem afsluiten voordat hij misschien dat laatste restje van me af zou nemen. En ik werd bang. Dat gebeurt wanneer dromen werkelijk worden, je wordt bang. Ik had angst dat wat ik ging beleven niet zou overeenstemmen met die droom van mij, dat ik daarna niet meer zou durven dromen, sterker nog, dat ik mijn droom zou verliezen.

Ik ging op de bank zitten, bij het raam. De taxi die me naar het station had gevoerd, stond er nog. Dat stelde me gerust. Ik kon me nog bedenken, de trein verlaten, terugkeren, hem heel dicht tegen me aandrukken, samen rond de haard gaan zitten, over vroeger vertellen, zoiets. Maar ik bleef zitten. Ik zou de komende drie dagen leven zoals ik nog nooit eerder had gedaan: voor mezelf. Ik keek naar het LCD schermje op mijn GSM: bericht ontvangen van G., legde mijn *Moleskine* voor mij op het tafeltje, zocht mijn leesboek. En ik dacht nog: eigenlijk zijn we nooit alleen. Ik had een eersteklas ticket gekocht, dat hoorde bij mijn droom. Ik zou mezelf verwennen, alleen het beste zou goed genoeg zijn. Ik keek door het raam naar buiten. Een jonge vrouw met een bos witte bloemen stapte in de taxi. De trein vertrok. Stipt.

Ik weet niet waarom. Misschien was het omdat het landschap in tegenovergestelde richting aan mijn blik voorbij schoof. Dat zou kunnen. Als kind werd ik er duizelig van. Nu bleef ik zitten. Ik wilde alles anders beleven. Ik wilde het gevoel hebben dat alles wat ik in die drie dagen zou meemaken nog nooit eerder had meegemaakt. Alles zou op de eerste keer moeten lijken. Zo dacht ik. Ik glimlachte. Even draaide alles voor mijn ogen weg en ik glimlachte. Ik boog me over mijn leesboek en las. En ik weet nog steeds niet waarom, waarom ik als vanzelf van achter naar voren begon te lezen. Over de geur die je overhoudt aan herinneringen, dat die geur vaak het enige is wat overblijft, dat je beelden van vroeger soms niet meer voor de geest kan halen, dat geuren daarbij kunnen helpen; het verloren beeld van een geliefde terug te winnen, bijvoorbeeld. Aangrijpend wat ik daar las. Temeer omdat het net de helderheid van dat laatste zinnetje was waar ik naar zocht. Een boek lees je niet zomaar... Ik las verder. De trein bolde op volle snelheid, achterwaarts, op zoek naar een verhaal, mijn verhaal. De klok tikte. Binnen iets meer dan zeventig uur zou mijn verhaal op haar einde lopen. Nog zoveel tijd had ik om aan mezelf toe te komen. Ik had geen angst meer. Ik besepte dat mijn droom werkelijk werd, dat ik daardoor mijn droom zou verliezen wel, maar angst had ik niet. Dat gevoel was weg.

De werkelijkheid breekt de dromen. En niets kan ze terug brengen. Stel: je bent verliefd en je hapt naar die eerste kus, de eerste streling, de eerste keer. Je droomt hoe het in werkelijkheid zou zijn. En dan gebeurt het. Je beseft niet dat die eerste kus ook meteen een punt zet achter je droom, sterker nog, vanaf dat ene moment ben je je geliefde al voor een stukje kwijt, want wat geliefden aan elkaar kunnen geven, kunnen ze maar één enkele keer aan elkaar geven. Ik wil dat die ene keer zolang mogelijk zou blijven duren. Gelukkig verschuiven dromen. Je droomt over de tweede kus, de tweede streling, de tweede keer. Eigenlijk is alles wat wij in wezen meemaken een gevolg

van gekoesterde dromen. Maar ook daarin zijn er beperkingen. Ik kan niet dromen dat G. ooit mijn man wordt. Dat kan ik mij alleen maar wijsmaken. Dan maak ik mijn eigen wereld, dan speel ik met het idee dat G. mijn man is.

Soms weet ik helemaal niet wat dat verlangen in mij bewerkt. Ik ben Eros, kind van Poros en Penia. Mijn verlangen sterft niet. Ik schommel tussen het sterfelijke en het onsterfelijke, tussen mens en God. Ik bevind me in een trein met links en rechts van mij twee werelden, twee tegengestelden, de spoorweg fungeert als scheidingslijn: links van mij de wereld van vrijheid en verbeelding, rechts de wereld van discipline en rede waarbij geen van beide de overhand mag krijgen. Zo is het altijd. Zo zal het altijd zijn. Op het einde dan de rit vloeien die twee werelden onvermijdelijk in elkaar.

Zoals in eender welk decor waarin je je bevindt, wordt je blik automatisch gezogen naar datgene wat buiten je verwachtingen staat. Je zoekt niet, je vindt. Ik denk dat het Picasso was die deze woorden uitsprak toen hem de vraag werd gesteld of een kunstenaar doorgaans op zoek is. Ik zit op de trein naar Oostende met een buitengewone drang om iets te baren, mijn verhaal. En niets of niemand kan mij daarvan weerhouden. Het zit in mijn natuur. Eigenlijk is elke mens die de drang heeft om iets te baren in het bezit van een tweede natuur.

Zo vond ik hem, G. Het was vrijdag en volle maan. Toen ik de leeszaal binnenstapte wist ik meteen dat ik hem beter zou leren kennen. Ik keek naar zijn gezicht. Naar zijn ogen. Ik probeerde te peilen wat er in hem omging. De man liet zich een poosje bekijken en stak opeens zijn tong uit. Het was een grappig tafereel, zo zuiver ook. Ik lachte. Even later boog hij zich over zijn boek en verdiepte zich in zijn lectuur. Op zijn gezicht verscheen een guitige glimlach. Ik zag dat hij enthousiast was, dat hij elk moment uit elkaar zou springen als hij bleef zwijgen. Hij vroeg me morgen weer te komen. Ik zei, ja. Waarom zei ik dat? Ik wilde helemaal niet morgen! Morgen was te dicht! Hij moest leren de tijd te vertragen, achterwaarts lopen, de droom blijven koesteren. Al van in de eerste seconde berustte onze ontmoeting op een onredelijke ongelijkheid; het zou een korte of een langdurige reis worden, maar zeker was dat op het einde van de rit onze twee werelden in elkaar zouden vloeien. Het onvermijdelijke gebeurt.

Weer keek ik door het raam naar buiten en droomde. Ik droomde dat ik terugkeerde, dat alles er anders zou uitzien, dat ik zo sterk aan mezelf was toegekomen dat ik alles van mij kon geven, aan hem. Als een mist voor de ogen zag ik hoe ik in de taxi stapte, met een grote bos witte bloemen. ■

Betty Antierens

Algiers

Er wordt afgeroepen dat we kunnen boarden. Bij mijn weten de eerste keer dat de vlucht naar Algiers op tijd in de lucht zal gaan. Misschien mis ik deze keer mijn aansluiting niet, misschien lig ik vanavond naast mijn geliefde.

De hostess krijgt mijn vriendelijkste lach, ik overtrek mijlen de hare! Een peuter graait met chocoladevingers naar mijn rok. 'Wat een schatje' lach ik naar de moeder. Een en al begrip monster ik het rimpelige mannetje dat zich in mijn zitje, L 26 window, heeft gewurmd en vlei me in de doorgezakte kussens van K 26, gangway.

'Dag meneer', een bescheiden groet. Hij mompelt iets onverstaanbaars, zijn blik kleeft aan de tarmac.

Als het vliegtuig gaat taxiën moet ik hem mijn eindje veiligheidsgordel vragen, hij heeft de verkeerde knopen gelegd. Ik toon hem hoe je die dingen vastsjort. Het zweet vormt beekjes in de groeven van zijn gezicht.

'Geen wolkje over heel Europa' sus ik 'dit wordt een ritje in een Cadillac.'

Hij zucht, sluit zijn ogen en trekt het gordijntje toe. Ik bedenk dat hij daarvoor mijn spectaculaire zicht over de Alpen niet had hoeven in te pikken. Hij draait zijn hoofd naar me en fluistert 'ik ben zo bang'. Dan sluit hij zijn ogen en begraaft zich in mijn zetel. Eenmaal boven probeer ik mijn afgestane rechten terug te winnen. 'Misschien voelt u zich beter op deze plaats?'

'Ik moet kunnen volgen wat er gebeurt, anders sterf ik van angst.'

Hij schuift het gordijntje half open en registreert elke beweging van de flaps. Hij is zo mogelijk nog mieziger geworden. Vertellen dat de statistieken ons een goede kans geven, zou geen zin hebben.

'Is het de eerste keer dat u vliegt?'

'Nee, ik bezoek mijn zoon elk jaar. Ik ben drie weken gebleven.'

'Dan woont uw zoon in België,' Ik jodel het zo-wat.

'Ja, hij heeft daar een belangrijk werk, hij kent alles van computers.'

Er kruipt al een beetje trots in zijn stem.

'Dan is hij vast heel verstandig!'

'Heel verstandig.' Zijn ogen lossen de flaps.

'Vindt hij het prettig in België?'

'Ja, hij woont in een royaal huis.'

'Een groot huis? Dan hebt u vast kleinkinderen?'

Beet. Foto's komen er aan te pas, anekdotes, zijn eigen immigrantenbestaan, toen nog met de bus en de boot in de hete maand augustus naar het thuisland, nu andersom. Hij zou nog wel met boot en bus willen reizen maar zijn zoon beweert dat vliegen veiliger is en betaalt de tickets.

De hostessen binden hun schorten voor, de maaltijdbedeling kan beginnen.

Een beetje verlegen bekent mijn buurman niet te durven eten tijdens een vlucht.

'Hebt u geen klein beetje trek?'

'Jawel, maar zal ik niet ziek worden als ik eet?'

'U hoeft niet meer te eten dan waar u zin in hebt.'

'Het ruikt lekker.'

'Dit is een van de weinige maatschappijen die nog een traditioneel warm maal serveren.'

Hij kijkt hoe ik mijn tafeltje neerklap en doet hetzelfde. Hij neemt het dienblad aan en werpt zich met veel gusto op de Koninklijke couscous.

'Denkt u dat ik het dessert mag bewaren?'

'Het is van u.'

Hij wikkelt het taartje in zijn servet en stopt het in zijn reistas.

'Mijn vrouw zal daar blij mee zijn.'

'Ze zal vooral waarderen dat u aan haar gedacht hebt.'

'Denkt u?'

'Zeker weten. Gaat ze soms mee uw zoon bezoeken?'

'O nee, ze kan niet weg van haar familie, ze zou haar zusters te veel missen, en onze andere kinderen. Ik vraag het haar elk jaar, maar ze blijft liever thuis. Toen ik in het buitenland werkte, ging ze ook niet mee. Ze wou ons huis niet alleen laten, ze heeft er de hele tijd heel goed voor gezorgd. Ze is een sterke vrouw, weet u, veel

moediger dan ik, ik ben niet zo flink. Dat hebt u wel gemerkt.'

Zijn pruillip komt weer boven.

'Er zijn wel meer mensen die zich niet op hun gemak voelen in een vliegtuig.'

Hij schuddebolt mijn vergoelijkningen weg.

'Ik kon ook niet goed alleen zijn hoor. Ik weende soms. Mijn vrouw is werkelijk veel sterker dan ik, ze heeft ons door alle moeilijkheden heen gehaald, zij moest mij altijd moed inspreken.'

'Dan hebt u het met haar getroffen.'

'Beslist. Als ik haar zie, straks, springen de tranen in mijn ogen. Ik ben een echte flauwerik.' Hij zit nu losjes in zijn stoel, lacht een beetje om zichzelf, kijkt me aan met van die dankbare hondenogen.

'Deze reis bent u schitterend doorgekomen. We zijn er bijna.'

'Dat is omdat u me heel goed hebt geholpen. Het is de eerste keer dat ik op een vliegtuig een hap naar binnen krijg. Vertel me, als u wilt, bent u ook gelukkig getrouwd? Hebt u kinderen?'

'Ik ben niet getrouwd.'

'Dat is toch spijtig, zulk een lieve dame, wat een goede moeder zou u zijn.'

Er trekt waarachtig een wolk over zijn gezicht.

'Ik heb kinderen, twee zonen, we hebben het heel prettig samen.'

'Ach, is uw man verongelukt?'

Nog voor ik kan antwoorden slaat hij zijn hand voor zijn mond, 'mevrouw, excuseert u me, alstublieft, dat ik dit heb gevraagd, ik hoopte dat u even gelukkig zou zijn als ik... Ik dacht er niet aan dat u misschien een weduwe zou zijn. Wat erg!'

'Ik ben héél gelukkig, maakt u zich om mij geen zorgen, ik ben al jaren gescheiden en heb een nieuwe vriend. Ik ben nu naar hem op weg!'

'Wát, wát zegt u? Dat kan toch niet.'

Zijn ogen sperren zich open. Hij springt recht. Hij wil me voorbij, hapert achter mijn knieën. Dan trekt zijn kuis gelaat in een verwrongen landschap van haat en spuwt hij naar me. Maar wankelt. Ik duw hem ruw in zijn zetel.

'Zitten!'

'Jullie zijn als honden', sist hij vol afschuw 'jij bent niet meer dan een loopse teef, jij draagt het kwaad in je.'

De lichtjes 'fasten seatbelts' floepen aan. De hollywoodstem van de intercom meldt dat het dalen naar Algiers is ingezet. Ik veeg zijn spuug van

mijn schouder.

Hij krabbelt terug uit zijn stoel, ik stomp mijn elleboog in zijn buik.

Hij kreunt, zakt achterover.

'Zitten en je gordel aan, we landen,' sis ik

Hij kijkt verschrikt door het raampje, ziet hoe we de wolken induiken, kreunt. 'Maar die piloot ziet niets, hij ziet niet waar hij vliegt.'

'Neen, hij ziet niets.'

'Dat is toch gevaarlijk.' Hij wordt zo groen als een prei.

'Heel gevaarlijk. Enkele maanden geleden, bij de crash in Tamanrasset, was het net zulk weer, dezelfde dikke wolken. Ik was daar, mijn vriend voerde me naar de luchthaven.'

'Zwijg, jij bent het kwaad,' snikt hij 'Het kwaad moet vernietigd worden, tot in de executie. Dat moet.'

'Normaal had ik ook op dat vliegtuig gezeten. Maar mijn vriend en ik, we hadden de tijd vergeten, we lagen te vrijen, te genieten, als slangen en als leeuwen en als honden.'

'Draai je mond op slot, vrouw!'

'Nadien reden we toch naar de luchthaven, als het te warm is stijgen de vliegtuigen niet op met een volle tank. Die dag was het warm, we maakten een goede kans dat het vliegtuig nog aan de grond stond.'

Hij kreunt, mijn buurman, hij probeert in de plooiën van zijn zetel te kruipen.

Ik kruip in zijn oor, 'we waren gehaast, we reden snel. Toen we het vliegveld naderden, zagen we voor ons een grijze massa op de weg. We dachten dat het een enorme vrachtwagen was. Een die stolstond. Met panne. Dan merkten we dat er mensen over de weg liepen, ze zwaaiden met hun armen. Kleine mensjes, tot we politiemannen onderscheidden, en soldaten. Ze sleurden met versperringen. We vertraagden, een schroeiende hitte, honderd keer erger dan de woestijn, drong in de auto, benam ons de adem. De geur van verbrande kerosine perste zich door kieren en spleten. Langs de weg, in dat vredige landschap van zand en kalksteen, lagen stukken verwrongen metaal te schitteren in de zon. We hadden het eerst niet gemerkt, het hadden huizen kunnen zijn. Verhakkelde hutjes met kleine venstertjes, weggesmeten tegen de voet van de berg, daar leken ze op. Toen begrepen we dat het brokstukken waren, metaal. Geen hutten. Een uiteengereten vliegtuigromp!

Een soldaat beduidde ons te stoppen. .

Frans Boenders
Zanone & Guilin

ZANONE

Hek schuift de wereld
vijf dagen van ons weg;
naarstig natuurrecht.

Ola Zanone!
de levant wist het woord ik;
eeuwig blijft de rots.

Kromme wandelstok
tikt de grond van Zanone:
kurkeik op aarde.

De kloosterruïne
ligt Tibetaans in de schoot –
monniken in de bedding.

Op de heuvelkam
krommen zich stramme ruggen:
de wind waait supreem.

Hij is een reebok
rustig en vol majesteit;
de mens is een worm.

Zingende kurkeik:
de wind duwt hem naar de grond,
de stam protesteert.

Munt, tijm, anemoon,
Lavendel, brem, papaver,
boterbloem, margriet.

Donker everzwijn
vertreedt zich in de modder;
enkel de sporen.

Hinde spitst oren,
tilt het hoofd voorzichtig op,
schiet weg als een pijl.

Huis op de hoogte,
heuvels rechten hun ruggen,
strijken hun buiken.

Mensen verwaten
tussen rotsen verlaten
de tijd gelaten.

Niet één staat er recht,
alle gedraaid door de wind:
malle kurkeiken!

Lente duwt bloemen,
wind en wolken te voorschijn;
de lucht is nog schraal.

Vaarwel Zanone!
Nu de wind is gaan liggen
klinkt elk geluid hard.

*Zanone is een enorm natuurdomein in Zuid-An-
dalusië.*

GUILIN

De heuvels van Guilin tillen
mij op in een gordel van mist;
van melk tranen mijn ogen.

De kring van heuveltoppen
sluit zich boven mij dicht:
Guilin met zijn sjaal van nevels.

De boot glijdt in emerald.
Omhoog gaan alle blikken:
o, de bergen van Guilin.

Een warme bries likt langs
wangen; bamboe en palm
strelen het oog. Fluwelen land.

Visser op sampan met twee
aalscholvers gebonden aan
een mand. Ze duiken vergeefs.

Ze sluiten zich aan elkaar,
bergen in tedere broederschap.
Doch één staat schots en scheef.

De tijd staat stil, hangt voorgoed
in het gewas op de heuvelflanken.
De Chinees herademt van zijn staat.

Bamboe buigt gracieus voorover,
ziet zich in de rivier, wuift verlegen.
Weg.

Gladgestreken water torst rots,
een visser priemt in kroos,
haalt langdradig algen op.

Heviger licht achter heuvelruggen.
Twee mannen klimmen op het pad
om te verdwijnen onder loof.

Mijn oog trekt cirkels rond heuvels,
boort zich weg naar een middelpunt
- contour in een wolk van melk.

Deze heuvel heet Zonnehelderheid.
Langzaam vermenigvuldigen zich
de gewassen langs haar schuinte.

In de Rietfluitgrot tetteren toeristen
over dieren, planten en prinsessen.
Nergens kan ik oude stilte horen.

Rijstvelden sudderen in de zon,
daarachter zingen de heuvels samen
- enkel watertoren valt uit de toon.

Het beschaamde groen aan de bomen
siddert in spiegelende waterrimpels.
Maar ook de lente laat steken vallen!

Het zweeft in de lucht van de fietsenstad
tussen talloos veel Chinezen:
één trilling van adem.

(Ooit vertil ik me aan jou
tot het wezen in mij verstilt
en jij gilt.)

*Guilin – Kameelbomenwoud – ligt met zijn
kegelbergen, als locus classicus van de Chi-
nese literaat en landschapsschilder, rond de
gelijknamige stad in het noordwesten van de
autonome regio Guangxi, Zuid-China.*

Il gentile di Lamole - I

1.

Toen zij Jan die namiddag ging afhalen op zijn werk – zij zouden dezelfde dag nog naar Colmar rijden, de eerste stretch van een trip die naar Italië ging, naar de Chiantistreek – had ze het unheimliche gevoel dat iemand haar begluurde. En het waren niet de Italiaanse security guards die de ingang bewaakten. Zij was over de veertig en toch keken mannen en honden haar bij gelegenheid nog na, maar dit was anders. Dit was meer 'n soort van onzichtbare aanwezigheid. Een schim. Alsof de dood daar stond te loeren. Zij dacht meteen aan haar moeder. Dat mens liep zoetjesaan tegen de tachtig, woonde alleen en verkeerde niet langer in een blakende gezondheid. Echt iets voor haar ma om er het bijltje bij neer te leggen terwijl zij met vakantie was en zo iedereen te dwingen vroegtijdig naar huis te komen.

2.

'*Monsieur vous prie d'attendre, signora,*' zei de bewaker, '*il n'est pas encore prêt*'. Altijd hetzelfde liedje. Jan kreeg het niet gedaan stipt te zijn en de jongste maanden liet hij haar geregeld uren staan hangen of kwam gewoon niet opdagen wegens 'te hoge werkdruk'. Tegelijk was het spoorlags homeles met de baas, wat maakte dat, als hij dan toch al eens verscheen, zijn gezelschap meestal niet zo opbeurend was. Allemaal slechte punten voor een toekomstige bruidegom.

3.

Hij kwam, ruim één uur te laat, hongerig en opge-
laten. Zij reed het hele eind naar Colmar, zonder
omwegen – sinds kort hadden zij een GPS. Het
hotel had voor hen een kamer gereserveerd, aan
de achterkant, weg van het verkeer, maar het bleek
dat de kamer op een publieke parkeerplaats uitgaf,
ouvert 24h/24, en dat zinde hem niet. Op het ter-
ras van het restaurant achteraf maakte hij ruzie
met de koppels aan de belendende tafels, omdat
een van hen een hond bij had die het aandurfde
te blaffen.

Het andere koppel hield een ellenlange conversa-

tie met de bazin die daar stond met hun bestel-
ling in haar handen en Jan had een gloeiende
hekel aan afgekoelde kost.

Eén van de tics die hij de jongste tijd ontwikkel-
de, was prompt nagaan of het eten dat zij hem
bracht, wel warm was. Zij kon hem iets voor-
schotelen, vers en dampend uit de oven, en dan
nog zou hij schielijk zijn linkerpink op het voed-
sel leggen om te voelen of het wel warm was.
Soms dacht ze dat ze ging ontploffen! Geluk-
kig dat enkele jaren volgehouden zenmeditatie
annex oosterse filosofie haar ego voor een flink
stuk hadden afgeknot.

'Maar waarom doe je dat toch?' vroegen de
mensen wel eens. 'Dat uren op een kussen zitten
en niet bewegen, terwijl de muggen-die-je-niet-
mag-doodmeppen, je blijven steken?'

'Omdat ik dat graag doe,' zei zij dan, maar de
jongste tijd begon het erop te lijken dat het veel-
eer een soort redmiddel was. Zen als overle-
vingsstrategie. Toujours sourire.

4.

Jan sliep slecht, zoals voorzien, en stond voor
dag 8 dauw, ongewassen, ongeschoren, aan de
balie zijn beklag te doen. De zure walm van de
nacht nog op zijn tong en zij had medelijden met
de bediende, jong, glad en geurend naar after
shave, maar ze kreeg Jan niet langer ingeprent
's ochtends zijn tanden te poetsen voor hij zich
op pad begaf. Hij vond persoonlijke hygiëne van
langsom minder belangrijk. Baadde zich het liefst
in *l'odeur de la sainteté*. Plots dacht ze aan zijn
moeder die tegen het einde ook alle wereldsheid
had afgelegd. Had Jan een of andere ziekte onder
de leden? Kon het zijn dat hij, onbewust, zijn
einde voelde naderen en zich daarom beperkte
tot het essentiële? Want frisse oksels, verse kler-
en, dat was iets voor jeugd en wufte Italianen.
Hoewel Jan er zuiders uitzag, met een dikke bos
wuiwend haar, had zijn uiterlijk hem nog nooit
minder bezig gehouden. Het enige waar hij aan
dacht was de nieuwe Europese richtlijn voor
badwater.

5.

De reis verliep zonder noemenswaardige incidenten, op de laatste kilometers na. Sarah, Jans nicht uit Amerika – opgedaan via het internet – had besloten haar vijftigste verjaardag in stijl te vieren en wel door het huren van een Toscaanse villa in Lamole. De avond viel toen ze door het glooiende, desolate landschap reden onder een zilveren, bijna volle maan. Kronkelende lanen afgezet met cypressen, uitgestrekte gele velden zonnebloemen, stoppelige gouden akkers, met op de top van de heuvel, hier en daar, een rustieke boerderij – agriturismo! Zij had moeite om de instructies van de GPS te volgen – voor de lol hadden zij hem op Italiaans gezet – en tegen de tijd dat zij doorhad dat het ding het over vijftig meter had – maar hoe ver is vijftig meter? – was zij de afslag al voorbij, terwijl Jan naast haar fulmineerde, een volleerde Italiaan: ‘*Ma cosa fai?!*’ en de Volvo kwam tot stilstand op een rulle zandweg, geen plaats om te keren, hoewel die dame in die doos boos riep: ‘keer onmiddellijk om!’ Ze zette de auto in achteruit, de bomen zwart van de nacht, het leek alsof ze in een tunnel zaten, ze zag geen hand voor ogen, deed enkele meters en zat vast. Zij dacht dat het het zand was, dat de banden hun grip verloren op het zand en drong aan, maar Jan naast haar ging uit de bol: ‘Wat doe je toch? Stop. Stop! Zie je dan niet dat je iets hebt geraakt?’ Zij dacht meteen aan een konijn – arm konijn! – maar hij was de wagen al uit en inspecteerde vloekend de bumper en jawel! in het donker was zij tegen een laag muurtje gereden en omdat ze nog eens extra gas had gegeven, zat de bumper met een ferme knauw. De stilte van de Toscaanse nacht werd verscheurd door de harde krak waarmee Jan de auto bevrijdde. Dit was heikel. Jan was erg op zijn auto gesteld. Hij had er nog nooit averij mee gehad. Hij deed zijn best om te doen alsof het hem niet scheelde, maar uit zijn wilde rukken aan het stuur leidde zij af dat het hem danig op de lever lag. Hij vond Lamole zonder GPS. Het gekrijs van die Italiaanse madam ging hem op de heupen. ‘Kop dicht’ snauwde hij en gaf de doos een tik. Hij had nooit een GPS nodig gehad. Hij had er een ingebouwd, zoals hij altijd zei.

6.

Lamole lag op een heuveltop en bestond uit een restaurant, een villa (Sarah’s) en een kerk waarrond een kluitje geknielde huizen. De villa was verlaten.

Op hun gebel deed niemand open. Klaarblijkelijk waren zij als eersten aanbeld. Jan trok meteen naar het restaurant en bestelde een staaflantaarn, zodat hij de schade aan de wagen inspecteren kon. Zij zocht een tafeltje en vond... nicht Sarah en nicht Ann verkreukt in een hoek. De vlucht vanuit Miami was hels geweest. Het vliegtuig was op tijd, maar kon niet in Milano landen – hevig noodweer – en werd dus naar Rome afgeleid. Daar moesten de passagiers uren wachten op een bus. Tijdens die busreis doorkruisten zij de Chiantistreek, maar Sarah mocht er niet af. En in Rome had zij niet uit de luchthaven gedurfd – *didn’t speak the language, held no currency, no way to see the angels in the architecture, spinning into infinity, halleluja* – hoewel het uren wachten was. In Milaan stond Ann, komend van London, en geen spoor van noodweer. Pak dat vast! Beide dames hadden de laatste trein-bus-or-whatever-verbinding naar Lamole gemist – hadden Jan gebeld, maar zijn GSM stond plat: slechte punten voor cousin Yan – en bijgevolg flink mogen dokken voor een andere helse rit in een taxi naar Lamole. En dat de Italianen als gekken reden, meestal op het verkeerde rijvak, zodat je niet wist of je nu in Italië dan wel in Great Britain zat, en dat ze meerdere keren voor hun leven hadden gevreesd – ja, God, het was een wonder dat Sarah de vijftig nog haalde – en nu zaten ze hier en kregen ze de sleutel van de villa niet, omdat ze de hospita er maar niet van konden overtuigen dat zij de huurders waren – *didn’t speak the language, knew nothing about bribery*. Sarah is advocaat.

7.

Jan kreeg de sleutel zonder morren: ‘*Sei il marito?*’ ‘*Si!*’ En hop, de hospita troonde hen mee naar een soortement mausoleum met maffe kamers en galmende gangen en een ommuurde tuin en een overdekt uitzicht met terras, boven op het platte dak. Zij besliste waar ieder ging slapen, ontplooidde de krakende lakens, maakte twee bedden op (een voor Sarah & Jan en een voor Ann & haar) en na een stortvloed aan waarschuwingen en huisregels die niemand begreep behalve Jan, slofte zij terug naar haar knusse, gehurkte huisje met zijn sluiers van roodwitte gordijntjes onder een vracht van rode en witte geraniums als een dramatische bruid, *a Mary-of-the-fields*. Zij besloten de verkenning van de villa uit te stellen tot morgen en togen naar het restaurant dat tot ver na midder-

nacht open was, proefden chianti en *produti tipici* en kregen van de waard een gratis fles limoncello mee toen hij hoorde dat Sarah jarig was. De onweerswolken waar ook ter wereld trokken op. Dit was vakantie. Het feest kon beginnen.

8.

Na het ontbijt kondigde Jan aan dat hij nog een ietsjepietsje werk te doen had: de assessmentrapporten van de nieuwe lidstaten lezen & samenvatten.

‘Wat?! Hoeveel zijn er dat?’

‘Twaalf. Dat weet toch iedereen.’

Ze besloten het werk te delen. ‘Neem jij het noorden, dan doe ik het zuiden.’ Er ging ruim zes uur overheen. Sarah & Ann waren met de huurauto – ‘*comes with the house*’ – de streek gaan verkennen. Afspraak was dat ze mekaar in de late namiddag zouden treffen, in het naburige stadje dat, o zo toepasselijk, Greve in Chianti heette (Zij: vanaf nu is het Grève, weg werk!) om mondvoorraad in te slaan (want vanavond werden er nog gasten verwacht en de koelkast was leeg, op de Belgische bieren en chocolade na die zij hadden meegebracht en het restaurant overprijsd). Omdat iedereen wél wilde shoppen op het driehoekige (Keltisch? Etruskisch?) plein, maar niemand zin had ook maar iets met de rommel aan te vangen, besloot zij dan maar voor het avondmaal te zorgen. In een toevallige vitrine deed zij inspiratie op: penne rucola e pomodori.

Für 4: 1 junge Zwiebel, 2-3 Knoblauchzehen, 4 EL Olivenöl, 250 gr. kerstomaten, 100 gr. Mozzarella, 300 gr. Penne, Rucola, mittelalter Pecorino

Die Zwiebel fein würfeln und mit dem feingehackten Knoblauch in 2 EL Olivenöl andünsten, die halbierten Tomatitos sowie die Mozzarella zufügen. Die in Salzwasser bissfest gekochte Pasta mitsamt eim guten Schuss Nudelkochwasser untermischen. Einmal aufkochen, alles gut mischen und mit Salz und Pfeffer abschmecken. Zum Schluss

‘Kom je nog? We wachten!’

Penne rucola e pomodori dus. Jan had aangeboden haar te helpen – thuis stak hij nooit een poot uit in de keuken, nog een geluk, want een man in de keuken, dat weet iedere vrouw, is een Ramp achteraf. Dat is pomodorisaus op het aanrecht, spaghetti op de vloer, een resem aangekoekte

pannen en als kroon op het werk een ontplofte espressopot! Omdat zij ogen had voor drie en omdat deze Toscaanse keuken, vreemd genoeg, geen espressopot bezat, liep alles in goede banen en slaagde Jan erin zijn eerste maal-voor-zes zonder kleerscheuren klaar te stomen. Hij was aandoenlijk met zichzelf ingenomen.

De nieuw aangekomenen waren Ian en Vivi uit York. Getrouwd. Vijf Kinderen. Drie oudsten en twins. En plots viel het op hoe deze uitgezwermde pogromfamilie zeer karig in de kuikens zat. Sarah, Ann en Jan waren allemaal zonder offspring. Sarahs broer, verleden jaar overleden, had een kind, genoemd naar een Amerikaanse staat. (Tennessee? Idaho?) Virginie (Vivi, Vivian) trok, ondanks haar naam, de balans min of meer recht. Niet dat het allemaal op rolletjes liep! De drie oudsten wilden alleen achterblijven thuis – en Vivi hield haar hart vast, want onlangs had ze hen op pot smoren betrapt. Ann, verpleegster in een tehuis voor delinquente jongeren, zette meteen de hit van Amy Winehouse in: *they wanna send me into rehab but I say No, No, No*. De twins hadden ze in London bij aunt Winnie gedropt. Vijfentachtig. Alive & kicking. Er stond zelfs een partijtje voetbal in het Hyde Park op het programma. De noedels waren al dente. De kwinkslagen vlogen over & weer. De limoncello nog onaangeboden. (Bleek dat niemand het goedje kende, behalve de Belgen.) Na het eten trokken zij naar het overdekte terras met zijn middeleeuwse uitzicht op stoffige heuvels, afgezoomd met knoestige bomen en verweerde kantelen. De hitte drukte als 'n elektrische deken. Limoncellower! In het duister kwamen de tongen los.

‘We’ve decided to get married!’

‘Hu? What? You? When? Or why, f’r Chris’sake!’ (Yorks accent)

Hoewel het een staatsgeheim was – zelfs haar eigen moeder wist het niet – had Jan dit ridicule idee uitgebracht.

‘Maar hoe lang zijn jullie al wel niet samen?’

‘Negenentwintig jaar!’

‘That’s right. You shouldn’t rush into these things.’ (Yorks accent.)

‘When?’

‘Next month. In Longyearbyen, Norway.’

Volgde de hele uitleg. Over hun eerste huwelijk, in Kin, enkel aangegaan zodat zij dan gemakkelijk aan een visum raakte (het woord schijnhuwelijk was toen nog niet in omloop). Over hoe zo’n hu-

welijk undected blijft zolang je het maar niet in België uitbazuint. (Maar zij had het uitgebazuind, aan haar moeder, nota bene, die maar niet kon verstaan hoe haar dochter, door het nemen van een simpel vliegtuig naar huis, pendelde tussen de huwelijkse en niet-huwelijkse staat, een grove overtreding.) En later brandde dat gemeentehuis af, samen met alles wat het nog aan papieren bezat. En nu hij ouder werd en een plotse hartaanval hem kon vellen (een doordeweekse zaak, in deze familie) had hij besloten te trouwen.

'For romantic reasons, obviously.' Ann.

'No, look, he loves the lass.'

'Took him twenty-nine years to realize it!' Ann.

'Even then, a marriage is seldom everlasting.' Sarah, *fresh divorcee*. Van een piloot die haar nog steeds met *darling* aansprak.

In het donker zag niemand hoe zij er stilletjes vanonder muisde, naar de keuken, de vuile borden in de vaatwasser stak. Daarna deed ze een struin in de monumentale ommuurde tuin. Op een plek achteraf, tussen de voorraadkamer en de waterput, installeerde zij zich. Rookte. Furieus! Windstil. Dan begon een struik hevig te zwaaien. Zij sprong op. De schim! De schim was er weer! Teveel limoncello... Zij zwijmelde naar boven en kroop in bed. Bruid in spe.

9.

's Anderendaags stond Sienna op het menu. Maar eerst wou Sarah naar de lokale olieboer die ze gisteren had gespot, maar toen durfde ze er niet heen: *didn't speak the language, held no currency* etc. De olie heette 'il gentile di Lamole'. Gevlokt, fruitig, gifgroen. Ze kochten er ettelijke kratten van. Dan naar Sienna: Sarah, Jan en zij. Ann wou met haar zus & schoonbroer terug naar het driehoekige plein.

The hazy hills of Tuscany. Stoffige binnenpleintjes met stoffige poezen. Plots het licht zo fel dat je knippert met je ogen. In de verte de fata morgana van de zwartwitgestreepte, Moors aandoende, massieve Duomo. De piazza del Campo die zich opent als een roze negerpalm, drinkend van het licht van de zon. Maar Sienna is bovenal een les in Italiaan zijn: jong en mooi als een plaatje en hoffelijk tegen bejaarde dames, zoals het Sarah opviel in een coffee shop. Of oud en onvoorstelbaar elegant achter een buggy van een onbetaalbaar merk, nog altijd meetellend in de maatschappij, en vol mededogen en serieus voor het vuur van de

jonkheid. Italiaan zijn, dat is lang en aandachtig in de etalage naar een paar schoenen staren (mensen niet uitgezonderd), weggaan, er je vrienden bijhalen. Collectief opvoeren van het ritueel 'in de etalage naar een paar schoenen staren'. Mentaal overlopen bij welke kledingstukken dit schoeisel past. Het resultaat van deze inventaris hardop bespreken met je vrienden, je lief, la mamma. Nooit langer dan een jaar weggaan van la mamma met haar potten vol donkere tomatensaus. Italiaan zijn, dat is zwartharig en met een gebronsd vel en een grote zonnebril op je neus – van een nog groter merk, *naturalmente*, – uit een monovolume stappen. Dat is het hebben van een vier- à vijf-jarig zoontje dat voortdurend '*guarda mamma*' roept en dat van top tot teen gekleed gaat als een Eurokid – *ma que bello sei!* Er is het vermoeden dat deze jongetjes op een gegeven moment in vrijwillige seclusie gaan om weer te herrijzen als volgroeide, blonde zeventien- tot achttienjarigen die, met een grote zonnebril op de neus – van een nog groter merk, *naturalmente* – van een vespa hoppen, vastgeklit aan een andere al even perfecte minderjarige om aan het ritueel 'schoenen staren in de etalage' te beginnen. Dat is jezelf en je gewoonten beschreven zien in ontelbare reisverhalen, hoe excentriker, hoe liever. Dat is de topic 'weer' vervangen door de topic 'eten'. En de topic 'geld' door 'schoonheid, elegantie, harmonie, *les fiori et l'amore*'. Over dit laatste gesproken: Sarah is ervan overtuigd dat Europese mannen niet kijken op een rimpeltje meer bij de keuze van hun partners. 'Klein gebrek, geen bezwaar. En de koters komen toch wel mee?' En dat vrouwen van over de veertig bijgevolg nog meedraaien op de huwelijksmarkt. 'In de States ben je als vrouw op die leeftijd afgeschreven. In Europa begin je eenvoudig aan een tweede leven.' Wij denken dat dit een misvatting is. Wij sommen al onze vrienden & kennissen op die hun wettelijke eega inwisselden tegen een jonger model. Ze wil het niet horen. Wij zeggen haar dat wij de States beter vinden. Zij is nu net de vijftig voorbij en onlangs begonnen aan een nieuwe baan als advocaat. In heel Europa is er geen advocatenkantoor te vinden dat een vijftigjarig groentje in zijn rangen opneemt. *No way!* Bij ons zou zo iemand in het advocatenkantoor de vloer mogen vegen. Zij sputtert tegen: 'Ze namen me aan, maar ze geven mij de meest ondbare cases! Als ik win, gaat mijn meerdere met de pluimen lopen. Als ik verlies, vlieg ik aan de

deur! Soms denk ik dat ik er nooit aan had moeten beginnen. Weet je dat ik, hoewel met vakantie, voortdurend denk aan mijn dossiers?' Waarop niet en neef de rest van de dag volop klagen over hun job, de baas, pesterijen & stress, terwijl zij haar eerste les in Italiaan zijn neemt: staren naar een paar schoenen in de etalage, mentaal overlopen bij welke...

10.

Terug in Lamole troffen ze de villa in diepe rouw. Ann, Vivi en Ian zaten in de keuken. De twee vrouwen klampten zich vast aan één keukenrol. *'What's going on? Ian, you were supposed to cook dinner!'* (Spaghetti met citroen en erwten) Bleek dat Ian en Vivi nieuws uit London kregen. Alarmerend nieuws. *About aunt Winnie*. Winnie was met de tweeling naar Hyde Park gegaan en had niet aan de verleiding kunnen weerstaan van zelf tegen de bal te trappen, tot groot jolijt van de kids, die haar alle hoeken van het veld lieten zien en plots... was aunt Winnie tegen een boom gebotst en niet meer opgestaan en de tweeling dacht aan een grap en ging argeloos door met balletje trap, totdat voorbijgangers de zaak *peculiar* vonden. De ziekenwagen werd erbij gehaald. Winnie reed zieltogend naar het hospitaal. En daar lag ze nu, slachtoffer van een hartstilstand, maar gereanimeerd en aan de slangen. Haar toestand was kritiek. De tweeling was een ander paar mouwen. De voorbijgangers hadden Ian getelefoneerd (nummer gevonden in de *mobile phone*) en toen ze hoorden dat die in Italië zat, had een goede ziel zich dan maar over de monsters ontfermd. Daar zaten ze dan. *Three wailing women*, zoals Ian zei, de mannen met honger en de dood in de pot. Op naar het prijzige restaurant, waar ze een tafel kregen met uitzicht op Toscaanse heuvels in de zakkende zon, pizza met tomatensaus!, en hoewel het de vorige dagen drukkend warm was, *oppressive!*, ging de zonsondergang nu gepaard met een hevige windvlaag, zoals in de tropen. Maar niemand had oog voor dit fenomeen, want de *mobile phones* rinkelden af en aan. In Engeland stond de *extended family* op stelten – Aunt Winnie was zowat de patroonheilige van de groep – en voortdurend liepen de vrouwen weg, met een brandende telefoon in de hand, om terug te komen met nog meer nieuws. De zaak werd van langsom delirant, de commentaren zwakzinnig: *'Aunt Winnie ligt in een induced coma!'*

Slik.

'Dat is het begin van het einde. Ik bedoel: dat klinkt niet zo best.' Jan.

'Nee, bij ons in Engeland is dat een goed teken!' ???

'Als er geen kansen op overleven bestaan, doen ze dat niet.'

'Want zo'n kunstmatige coma, dat kost geld en... wel ja, 'het is een goed teken. Er is nog hoop!'

'Welcome to the glorious health system of the UK! It ain't no charity, man. They won't spend an extra dime.' Ian.

Vervolgens werd over de telefoon gedebatteerd hoe lang zo'n coma duren kon. Duren mocht. Aunt Winnie moest voor morgenmiddag terug bij positieven zijn, zoniet... 'gaat de stekker eruit...'. Dokters wisten niet of ze op eigen krachten boven water komen zou.

'So, first they put her under and then they don't know what?!'

Als aunt Winnie een dure extra-verzekering had gehad, stond haar zaak er anders voor.

'How about a lawyer?'

'Maar zij gaf al haar geld aan de kleinkinderen uit!'

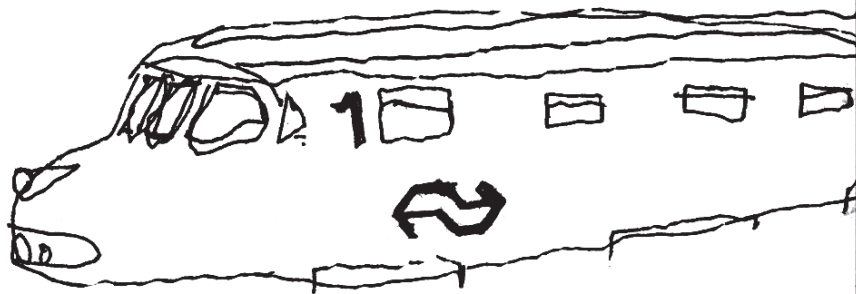
Het sein voor een nieuw huilconcert.

Prognoses vanuit Engeland gegeven varieerden van hoopvol tot barslecht. Vakantieplannen moesten herzien. Ian en Vivi moesten terug om de tweeling bij die wildvreemde op te halen. En aunt Winnie bij te staan. Ze konden dat mens toch niet moederziel alleen in dat ziekenhuis laten? Het reisbureau was al dicht. De jongen die in New Delhi aan de helpdesk zat, kon ook niks voor hen. Alle mogelijkheden lagen open, werden besproken, gewogen. Uiteindelijk lag alles in de hand van god en nadat de pastoor uit zijn bed was getrommeld zodat het gezelschap devoot de kerk inkon voor het branden van een kaars, zat iedereen in de ommuurde tuin, niet ver van de waterput, achter een extra fles limoncello. Tedere herinneringen werden opgehaald. *'Weet je nog dat...?'* En *'Weet je nog hoe...?'* Winnie herrees, danste op de tafel en was springlevend. *'They plan to put me in a coma, but I say nonono!'* Zij waren springlevend en gaandeweg kregen de gesprekken een vrolijke noot, zoals laat bij een begrafenis. De *wailing women* gierden. Maanziek. Hun lachen klonk tot over de muur, ver boven de tijdloze heuvels van Toscane.

In het zilveren licht van de volle maan zag zij over

haar schouder een schaduw achter de deur van de voorraadkamer staan. En ze wist dat de dood hen rustig gadesloeg, een groepje dwaze stervelingen dat zich, klokkend & hikkend, zat te bezatten aan drank en muziek. Ze had hem nog al gezien. Zijn azende blik gevoeld, mild geïnteresseerd, hondsgeduldig. Toen ze zich omdraaide, trok hij zich snel terug, een donkere schim achter gestreepte gordijnen. Hij zat binnen en zij stond buiten. Een vage bekende. Een verre neef. Keek stil en koos. Een tik op je schouder. 'Time to go'. Bambiblik. 'Winnie, come.' Vol troost. Sloot haar in zijn armen. En nam haar mee. *Il gentile di Lamole.* ■

Купке мун робне куће

азиз(мун)

reisschets / Miljan Vukicevic

Erik van Malder

De bakra van Kibri Mi

Het tuinpad lijkt wel een boulevard. De Guyanees loopt voorbij. Richard en zijn helpers laten een dievenijzer in wording liggen en komen in de deuropening hangen. Daar is Cisca ook. Dan maak ik er maar een kort optreden mét publiek van.

‘En volg dan de tekens, die gaan je wel vooraf, naar de top van de berg, waar alles op je wacht...’ Ik zing het refrein nog een extra keer, maar mijn stem zit niet mee. Die is alleen nog geschikt om rauwe blues in schemerige kroegen te zingen. Ik laat het laatste akkoord, mi mineur, zo lang mogelijk natrillen. Krijg applaus. Nog maar een blues improviseren. Dat lukt altijd en brengt sfeer.

‘I’ve been wandering on a long dusty road...’

‘Erik, je moet vertrekken. Het is tijd, je taxi is er.’

Ik kijk op de klok. Twintig voor tien.

‘Ja, je hebt gelijk, Cisca.’

Richard trekt zijn medewerkers mee richting atelier. Cisca bukt zich om onkruid te wieden.

Ik maak mijn kop koffie leeg, berg mijn gitaar op in de hoes en stap ermee onder de arm over de plaat, die kikkers, kakkerlakken en ander ongedierte buiten moet houden. Ik zucht terwijl ik de deur dichttrek en in het slot draai. Het is later geworden dan ik wou en ik heb geen zin om de intimiteit van mijn tweekamerflatje te wisselen voor de vochtige hitte en het rumoerige straatbeeld met bonkende baffels in opzichtige auto’s en het opgehoopte vuil. Het zit me dwars dat ik niet genoeg heb kunnen oefenen. Doch de plicht roept en Lako wacht.

Hij lacht me toe vanuit zijn oude auto en doet het portier open.

Een zweterige jongen in bloot bovenlijf rijdt het gras op het grote erf af. Hij vecht met de grasmachine, de grond is niet vlak.

Ik moet uitkijken waar ik loop, want er zijn plaszen en modderpoelen door de zware regen tijdens de nacht. Zo moet ik toch nog langs de veranda, waar al enkele dames zitten. Ze verwachten dat ik hen begroet.

‘Dag mijnheer Erik, fa e go?’

‘Alesani boeng, sisa.’

Louise komt lachend naar buiten.

‘Ha, dag Louise, je ziet er gelukkig uit en je hebt ergens plezier over, denk ik.’

‘Ja, Rob en Cisca hadden ruzie over een verloren moer van de hydrofoor, maar Cisca heeft een oplossing gevonden. En de kapster heeft mijn haar gewassen.’

Haar glimmende grijze haren prijken als een kroon boven haar lief gezicht.

Ik kijk naar Lako, haal mijn schouders op, beduid dat ik nog niet kan vertrekken. Hij kijkt begripvol en lacht.

‘Vertel het maar, Louise.’

‘Gisteren had Rob een moer van de hydrofoor op de vloer van de veranda gelegd en niet teruggevonden. Cisca had er geveegd en geen moer gezien. Rob werd heel slechtgeluimd en nukkig. Cisca pakt altijd de poep van de kikkers op met papier en gooit de pakjes in de vuilnisbak. Vanmorgen is ze al die hoopjes gaan onderzoeken en ja, hoor: in één ervan zat de moer. Een kikker had de moer opgegeten en weer uitgepoept, haha. Cisca heeft de moer in chloor gezet, met detergent bewerkt en aan Rob gegeven. Hij heeft zonder iets te zeggen de moer én de hydrofoor meegenomen om ergens te laten herstellen...’

‘Leuk verhaal, Louise, maar ik moet dringend vertrekken, want ik word om 10 uur in De Mantel verwacht.’

‘Ja ja, ik weet het. Ga maar. Tang boeng’

Lako legt mijn gitaar op de achterbank.

We verlaten het erf, draaien de drukke Kwattaweg op. In de tuin aan de overkant staan grote machines. Het huis wordt platgelegd en de rij hoge palmbomen omgezaagd.

‘Kijk eens, mati, dat is toch een echte schande. Die grond is gekocht door een rijke businessman. Die palmbomen staan daar al zo lang. Nu wil hij daar een magazijn laten bouwen.’

‘Jammer ja. Maar ik wil me nog verontschuldigen dat ik je heb laten wachten. Louise wou me de tori over de kikkerpoep vertellen.’

‘Geen probleem. Ik heb tijd genoeg.’

‘Ja, maar ik niet. Ze verwachten me om 10 uur.’

‘We zullen op tijd zijn, het is niet ver. En die tori?...’

Als ik het verteld heb, draaien we de Verlengde Keizerstraat al in. We zijn zelfs nog te vroeg.

De poort van het kerkje op het erf van De Mantel staat wijd open. We horen orgelmuziek en koorgezang. De stenen Christus bij de ingang heeft een opgestoken hand. Wuift hij ons toe? Hij lacht niet. Hij kijkt ernstig. Als wil hij duidelijk maken dat het leven een zware aangelegenheid is.

Het kruis op het torentje verleidt Lako om over godsdienst uit te wijden.

'Paramaribo is de enige stad ter wereld met een houten kathedraal en met een moskee en een synagoog broederlijk naast mekaar. En christelijk heeft hier vele gezichten...'

De multiculturele samenleving van deze stad is me bekend. Lako vertelt niets nieuws, maar ik luister met plezier, want het geeft me de gelegenheid om nog een sigaret te roken.

Mevrouw Sweet, directrice van De Mantel, stond al door de spijlen van het dievenijzer te kijken. Nu ze me opmerkt, komt ze naar buiten en begeleidt me naar het terras, waar een dertigtal oude dames aan tafels zitten. Terloops vraagt ze me of ik gymnastiek kan geven. Bij de dame die ervoor zorgde, is tweemaal ingebroken en nu komt ze niet meer, omdat ze haar huis niet meer wil verlaten.

Uit het kerkje stromen nog altijd devote klanken van gezang en orgel. Kinderen oefenen er voor hun vormsel van aanstaande zondag, verduidelijkt Sweet. Ze trekt de stekker van de radio uit, die op het terras voor muziek zorgde. Dan verschuift ze een tafel en laat me verstaan dat ik haar daarbij moet helpen.

Terwijl ik mijn gitaar uit de zak haal, introduceert ze me kort bij de dames en verdwijnt dan naar haar te kil, aircogekoeld kantoor. Daar had ik het tijdens ons introgesprek behoorlijk koud gekregen, omdat ze me had laten wachten en maar bleef praten.

Eén dame ken ik al: Rina, de tachtigjarige die ook naar Kibri Mi komt en vorig jaar een rol in mijn toneelstuk speelde. Ze zit dromerig, een beetje ongelukkig, lijkt het, voor zich uit te staren. Geen contact met de andere dames. Herkent ze me?

Sommige dames hangen slapend op hun stoel, maar ze snurken niet. Een begint te applaudiseren. Of wil ze me het ritme alvast aangeven?

Ik zet een voet op een stoel, leg mijn gitaar op mijn dij en improviseer wat klanken om mijn vingers los te gooien en mezelf de tijd te geven om aan de situatie te wennen.

Ik moet concurreren met de liturgische gezangen. Zal ik die kunnen overstemmen? Zouden we in dialoog kunnen gaan? Zo'n beetje als de gitaar en de banjo in de film 'Deliverance'? Maar dan tussen mondharmonica en orgel...

Niet nodig. De muziek houdt bruusk op en wordt gevolgd door het lawaai van bevrijde kinderen.

Als het stil geworden is, vraagt een van de dames: 'Kunt u 'Daar bij die molen' zingen?'

'Kent u Hollandse liedjes?', wil een andere weten. Ik zing enkele luisterliedjes van mijn repertorium. Een dame kijkt enthousiast, vraagt me achteraf of ze de tekst van 'Van de 2 fonteintjes' nog eens mag lezen. Een andere kijkt af en toe boos over haar schouder. Wie met de rug naar mij toegekeerd zit, blijft zo zitten. De meeste dames blijven onbewogen. Tot een van hen 'Daar bij die molen' inzet en ik haar aarzelend op de gitaar begeleid. Er weerklinken meerdere stemmen. 'Daar bij die molen, die mooie molen...' Het werd er bij ze op school ingeramd en ze hebben er nog mooie herinneringen aan ook, zo blijkt. De dames krijgen er niet genoeg van.

Als ze toch uitgezongen zijn, schuif ik mijn mondharmonica in de houder en trek die over mijn hoofd. Ik ga uitpakken met enkele traditionals uit het folkrepertorium. De applaudiserende dame applaudisseert nog steeds, altijd op hetzelfde trage ritme. De slapende dames slapen nog steeds. Wat zou hen wakker krijgen?... De enthousiast kijkende dames blijven enthousiast kijken. Pas als ik 'Down by the riverside' en daarna 'When the saints' zing, krijg ik wat grotere bijval en wordt er meegezongen. Zelfs 'Drunken sailor' wordt door één dame meegeneuried.

Waar zit Sweet? Nog altijd in haar ijskoud kantoortje?... Waarom neemt ze geen deel aan de zangsessie?

Ik ben eigenlijk snel door het repertorium dat ik op dit ogenblik ten beste kan geven. En ik voel me erg gefrustreerd dat ik het Hollandse liederenboek niet in mijn hoofd heb. Ja, ik voel me erg dom dat ik zelfs 'Daar bij die molen, die mooie - Hollandse - molen' niet kan zingen.

Ik kijk tersluiks op mijn horloge. Het is tien over elf. Ik heb een uur vol gemaakt. En kijk: daar verschijnt directrice Sweet, bleek van de kou, uit haar te gekoeld kantoor. Dat het toch zo mooi was en dat het voor herhaling vatbaar is, hoort ze zichzelf debiteren. Wat heeft ze dan gehoord?...

Ik krijg een glas sap en moet absoluut een bord

soep aanvaarden. Of ik dan alleen moet eten? 'Zij eten straks wel', zegt Sweet, terwijl ze een broodje neemt, er gretig haar tanden in zet en weer verdwijnt.

Ik zit dus alleen aan die tafel te lepelen en kijk met lichte verwondering naar de dames, die op hun beurt naar mij kijken. Gelukkig vinden ze het niet erg dat ze op hun kommetje soep moeten wachten, terwijl ik al volop mag genieten. Ik laat de kippenpootjes onaangeroerd in het bord liggen, haal discreet een visgraat uit mijn mond en deponeer ze naast de kom.

Mevrouw Sweet wil per se een vaste dag per week met me afspreken. Dat ik zeg dat ik mijn handen al vol heb met de computerlessen in Ashiana en Kibri Mi en met het interviewen van de dames in de soos, hoort ze niet, of wil ze niet horen. Ze wil zelfs proberen om ook iets met computers te organiseren.

Het regent weer. Heerlijke afkoeling, dat wel, maar er ontstaan grote plassen. Bij de regenval van de laatste dagen staan vele straten in korte tijd blank. Dus ben ik opgelucht als Lako, slechts een twintigtal minuten later dan afgesproken, met zijn taxi het erf opdraait. Ik neem gehaast afscheid van mevrouw Sweet en stap in het vertrouwde voertuig als in een beschermende cocon.

Grote drukte bij Kibri Mi. Etenstijd. De borden worden in de keuken gevuld. Met rijst en kousenband en visballetjes. Alle beschikbare handen helpen de dames die niet alleen kunnen eten. Niemand verlangt van mij dat ik daarbij help, maar ik doe het af en toe. Nu ben ik zo blij met het verschil in stijl en sfeer tussen dit dagcentrum voor senioren en dat van De Mantel, dat ik een bord laat vullen en aan Cisca vraag wie ik mag voeren. Ze wijst Adolphina aan. Deze kijkt gelukkig als ik naast haar plaatsneem en een eerste lepel met rijst vul en naar haar mond breng.

Cisca houdt de supervisie. Ze komt even tegen de tafel aanleunen en vraagt: 'Hoe was het bij De Mantel?'

Ik geef haar kort verslag. Ook over de houding van directrice Sweet.

'Ze is een nicht van me, maar ik kan niet veel goeds over haar vertellen. Ze profiteert van de paters van haar missie en doet zelf geen klap. Voor alles zoekt ze vrijwilligers... En de dames bij De Mantel zijn niet als die bij ons. Daar worden alleen diegenen gebracht die beginnen te dementeren...'

Als de gasten klaar zijn met hun middagmaal worden ze naar de veranda geleid, waar ze een middagdutje kunnen doen. Dan pas is het tijd voor Cisca en zus Louise om aan de grote keukentafel plaats te nemen en zelf te eten. Ik eet altijd in hun gezelschap. Zij verbazen er zich over hoe weinig ik soms eet. Ik zeg niet graag dat ik hun visballetjes niet lust en dat er te veel graten in zitten. Ikzelf verbaas me erover met hoeveel smaak zij hun spijzen verorberen en vooral hoeveel die tengerere, kromme Louise op kan. Ze houdt haar lepel op een gekke manier vast en brengt hem met zo'n snelheid naar haar mond, dat haar bord, ondanks de driedubbele inhoud, altijd veel sneller leeg is dan het mijne.

Ik trek me terug 'in mijn vertrekken'. De hitte hangt overal. Buiten en binnen. Ondanks een slaperig gevoel schrijf ik in een worddocument een kort verslag van mijn voormiddag. Straks of morgen doormailen naar Diana. En naar de vrienden. Dat is de luxe: mijn wederwaardigheden kunnen delen via het internet. Troostende woorden in retour. Goede ideeën om met een en ander om te gaan.

Dat had ik ook nodig na mijn optreden met Schrijversgroep77 in Tori Oso. Ik had de tamtam laten weerklinken en vele vrienden zouden komen. Uiteindelijk ging alleen Cisca mee. Voorzitster Ismene was onder de indruk van mijn poëzie en mijn liedjes. Een jonge vrouw vroeg me de tekst van mijn liedje 'Uit de brand, prinses'. Norma Bouterse had bij wijze van kunstwerk een mooie mand met bloemen voor me gemaakt en namens de Schrijversgroep77 kreeg ik uit handen van Ismene een ruiker met bijzondere bloemen en een pakketje met drie boeken.

Alles bijeen een mooie avond. Dichters en dichtersessen, zangers en zangeressen die de kracht van het woord laten horen. Merkwaardige acts. Vooral in het Sranantongo, waar ik slechts hier en daar een woord van ken. Die ego's. Narcisme. Egotrip- perij. Applaus en woorden van bewondering zijn een krachtig tonicum.

Ook die avond was ik niet echt bij stem, had ik te weinig kunnen repeteren en de snaren van mijn gitaar zijn duidelijk aangetast door de vochtigheid.

Tori Oso en de collega-dichters versus De Mantel met de onderkoelde Sweet en de dementerende oudjes. Ik voel me opnieuw heel eenzaam en alleen aan de andere kant van de wereld. In die tro-

pische hitte, die slopend is. Ik denk met heimwee aan een herfstdag, een wandeling in de sneeuw. Tijdens mijn middagdutje blijf ik gespaard van dromen. Zodat ik me opgelucht en comfortabel genoeg voel om de rest van de dag door te komen. Rustig aan, voor de laptop. Verslag en mailteksten schrijven. Straks naar het cyber café om de mails naar het verre thuisland te verzenden.

Dan het gelukkige telefoontje. Bram, één van de Antwerpse stagiairs. Of ik vanavond mee wil gaan eten bij de Chinees. Om de verjaardag van Sigrid te vieren.

Cisca en Louise liggen lui in relaxzetels op de veranda. Ze zijn blij voor mij dat ik met landgenoten op stap kan.

We zitten met negenen aan tafel. De studenten van Hogeschool Antwerpen en van de universiteit Gent, biologen, richting plantkunde. Ze doen onderzoek in het binnenland. Er wordt veel Parbo gedronken, het lekkere Surinaamse bier op basis van rijst.

Daar drinken we nog meer van in 'Rumours', de bar van hotel Krasnapolsky. Vrijdagavond. Jam-session. Een massa volk. Sfeer. Multicultureel Surinaams orkest. Orgel. Gitaar. Bas. Blazers. Drums. Ervaren muzikanten. Creolen, een Hindostaan. Ze kennen me van eerdere bezoeken en één kort optreden. Tijdens de pauze de vraag of ik ook iets wil doen. Ja. Voor de verjaardag van Sigrid. En voor eigen bestwil. Tegengif na die ervaring bij De Mantel. Hier hangt rook. Hier zijn lichamen in beweging. Hier is mijn hese stem op haar plaats. Als ik de gitaar over mijn schouder hang en naar het publiek kijk, ben ik weer in de Antwerpse 'De Muze', waar ik zo vaak optrad als Little Boy Walker. Ik ben weer jong. Ik herleef. Ik zet een twaalfmatenblues in. De muzikanten volgen. Halftraag ritme. Mijn vingers vloeien over de snaren van de elektrische gitaar. Speelt een pak makkelijker dan de mijne. Smallere hals.

Ik improviseer, zoals altijd wanneer ik de kans krijg in de juiste omstandigheden. Enkele strofes over de 'bum' die ik ben, over het missen van mijn 'baby', mijn 'love'. Dan een refrein over de lange, stoffige weg en de eeuwigdurende zoektocht. Ik laat ruimte voor solo's. Voel hoe mijn lichaam beweegt als de blazers zich laten gaan.

Als tweede nummer kies ik 'The House of the Rising Sun'. Bingo. De hele zaal zingt mee, lijkt het. Vooral de stagiairs. En Sigrid. Haar ogen zijn

glazig en nat. Vooral als ik aankondig dat ze jarig is en het orkest een muzikale ode, een 'jarilied' speciaal voor haar speelt.

Ik trek haar op de dansvloer en dans. Ik dans! De eerste keer in al die maanden dat ik in Paramaribo ben. Een jong vrouwenlijf tegen het mijne. Ze kan mijn dochter zijn. Of kleindochter...

Ik voel het nog als ik alleen in mijn bed lig en fantaseer. Haastig afscheid genomen van de jonge gasten. Zij nog naar trendy café 'The Shack' naast supermarkt 'Choi's', waar je producten van over de hele wereld kunt kopen. Ook Duvel en Hoe-gaerden. Is dit de derde wereld?

Lako via gsm oproepen. Makkelijk een taximan die dag en nacht ter beschikking is. Nodig. Vooral wanneer het donker is. Dan ben ik als bakra een gegeerde prooi.

Er brandt nog licht in de kamer van Cisca en Louise. Ik hoor ze zacht praten en lachen. Met het verhaal over de moer in de kikkerpoep? ■

Marc Zwijsen

Drie variaties en een thema...

PRAAG

Alleen al 'jaro' voor je mogen heten
En hoog boven de Moldau met jou staan
Te zwijgen in het wederzijdse weten
Dat er een roos ons is voorafgegaan

Naar waar de tijd niet langer wordt gemeten
In fracties van een voorgeschreven baan...
Ik voel de schakels breken in de keten
Van alles wat ik vroeger heb gedaan

En ik kom los van wat mij aan mij bindt.
Zoals de roos zich op de stroom laat drijven,
Gedreven door de stroming en de wind,

Laat ik mij gaan naar waar ik ruimte vind
Om niet meer in mezelf te hoeven blijven
Maar op te gaan in wat mij herbegint.

ANTWERPEN (R.O.)

Ginds, na een queeste aan de overkant
Van de rivier, dichtbij de kathedraal,
Klopt nu het hart van een verloren land
En vindt een Lancelot vingervlug de graal.

De tafelridder (– een tevreden klant –)
Werpt zijn gewicht volkomen in de schaal,
Die leegbrandt in de palm van een hand,
Waarna de graal verwordt tot louter taal.

Dan valt de schemering; het ochtendlicht
Verlicht ontdaan de ruwe steen der wijzen;
De ridder doet vermoeid de ogen dicht

En weet zich in zijn droom al weer herrijzen.
Een glimlach ligt gespeeld op zijn gezicht.
En zo werd koning Arthur Marc Zwijsen.

X

Ach... weer een vlekje op het laken van
Mijn tijd. Alsof ik mij bekommer om
De was! Ik ben al lang niet meer zo dom,
Ik denk gewoon: Nou én? So what? En dan?

Tenslotte ben ik nu een échte man,
Zo één die vele watertjes doorzwom
En boven bleef. Ja, eender waar ik kom,
Ik zal bewijzen dat ik zwemmen kan;

(Maar dat gaat traag: het uit- en aankleden
Alléén al! En het zoeken van de slag!)
God, in hoeveel verre vreemde steden

Ik al niet ademloos te spartelen lag,
Uitgeput en moe van lijf en leden,
Maar strijdend tot het krieken van de dag.

UTOPIA

*The change in the seascape came by surprise:
Out of the bluish a rainbow appeared
While an orange moon shone utterly weird...
The sea gently rose (you could feel it rise*

*On this boat that seemed bound for Paradise)
And whatever the course the helmsman steered
'T was upwards the wind and the needle veered.
Reader, in case you accuse me of lies,*

*Suspend one more moment your disbelief:
The hand on the helm was mine all the way
And I nor the ship came ever to grief;*

*Safely we anchored that beautiful bay
Close to this gorgeous, heavenly reef.
Here we must leave you, for here we shall stay.*

New York hielp Lorca uit het duister treden

Reizen doet je poriën opengaan. Nieuwe lucht en verse zuurstof geven een krachtige input en zorgen voor frisse ideeën. Velerlei kunstenaars hebben de reis aangegrepen als artistieke impuls of gewoon om te herbronnen of te vernieuwen. De Spaanse dichter Lorca vertrok in juni 1929 en zag zijn geboortestad Granada pas terug de volgende lente. De reis ging via Parijs over Londen met als eindbestemming New York. Met de hulp van het gedicht *Ode aan Walt Whitman*¹ dat hij tijdens zijn verblijf in de *Big Apple* schreef, laten we ons licht schijnen over de persoon Lorca en gaan we na welke invloed die reis uitoefende op Lorca's werk. We worden hierbij geholpen door het onlangs verschenen boek van Bart Vonck (BV), Lorca-kenner en vertaler van de poëzie van Federico García Lorca (1898-1936).

Lorcabijbel

Verschillende vertalers laafden zich aan het oeuvre van Lorca, met vaak een verdienstelijk resultaat, maar nog nooit werd al zijn dichtwerk vertaald in het Nederlands. Vaak simpelweg omdat niet alle teksten voorhanden waren of nog niet voldoende kritisch doorgenomen. Als reden hiervoor schrijft BV dat tijdens het Fascisme sommige gedichten gecensureerd werden en dat er pas na de dood van Franco in Spanje openlijk over Lorca kon gepraat worden. Hierdoor was het wachten voor een eerste min of meer complete biografie tot in 1985 en heeft het tot 2000 geduurd voor er een serieuze uitgave kwam van zijn werk. Nu pas kunnen we stillaan zeggen dat we een volledig beeld hebben van zijn hele oeuvre.

¹ Het gedicht *Ode aan Walt Whitman* komt uit de dichtbundel *Dichter in New York* (1930) en verscheen pas integraal in 1940, vier jaar na de dood van Lorca. Lorca droeg de gedichten voor in Santiago de Compostela in 1932. Walt Whitman (1819-1892) is een Amerikaans dichter en zijn bekendste werk heet *Leaves of Grass*.

Wie is Federico García Lorca?

Op Cervantes na is Lorca de beroemdste Spaanse dichter. Er zijn twee manieren om beroemd te worden: als een held leven of als held sterven. Lorca deed het allebei. Al tijdens zijn leven roemde men hem voor zijn uitzonderlijke dichtkwaliteiten. Zijn teksten werden al vroeg vertaald naar het Frans en in Zuid-Amerika verwierf hij snel bekendheid als theatermaker. Hij groeide uit tot een icoon van de progressieven in Spanje. In '36, hij is dan amper 38 jaar, wordt Lorca terechtgesteld door de nationalisten. Hij zal later het symbool worden van de anti Franco-beweging.

Lorca komt uit Andalusië in Zuid-Spanje en groeit op in de buurt van Granada. Hij zal er letteren en rechten studeren en daarna zijn parcours verderzetten in Madrid. De hoofdstad doet de poëet in Lorca verder ontluiken onder meer dankzij de inspirerende contacten met schilder Salvador Dalí en filmmaker Luis Buñuel. Hun relatie raakt verzuurd omdat zij Lorca verwijten te folkloristisch te zijn. In een weerbarstige stijl eert Lorca stierenvechters, zigeuners en de Flamenco-muziek, kortom traditionele elementen uit de Spaanse volks-cultuur. Lorca weert zich, maar zal nooit meer van het etiquette 'zigeunerdichter' af raken ondanks een reis naar New York waar surrealistische elementen zijn dichtstijl binnensluipen.

De misvattingen rond de dichter en zijn oeuvre zijn tot vandaag voer voor discussie. Tot na de dood van Franco bleef de homoseksualiteit van Lorca taboe en werd zijn werk gecensureerd. Ondanks de vaak sombere teneur van zijn gedichten die handelen over verlangen, eenzaamheid en dood blijven zijn gedichten de mensen ontroeren. Het zijn universele en herkenbare thema's die Lorca's gedichten nog altijd hedendaags doen klinken en dat verklaart meteen zijn populariteit.

Het is een lijvig boek van meer dan 800 pagina's (het maakt deel uit van de elegante Perpetua-reeks) dat bij de voorstelling in Passa Porta in Brussel vergeleken werd met een Bijbel, een Lorcabijbel voor de Lage Landen die niet snel onttroond zou worden. Bijbels verkopen goed, maar worden ze ook gelezen? De vertaling van Lorca's dichtwerk is misschien het omgekeerde lot beschoren, want de Spaanse dichter blijft enorm populair. Volgens BV is het antwoord op de vraag waarom mensen zo van zijn poëzie houden tweeledig: je hebt de persoon Lorca en er is zijn werk. Over beiden zijn er mythen en misvattingen ontstaan die konden kiemen tijdens de lange periode van dictatuur in Spanje. Lorca werd gefusilleerd in '36, in de begindagen van het Franco-regime en hij was homoseksueel. De overlevering maakte van hem een intellectuele held van de Spaanse Republiek en een martelaar van de strijd die homo's voor hun aanvaarding moesten voeren. Ondanks deze verbloeming van de werkelijkheid, blijft de persoon Lorca fascineren en zijn gedichten de mensen enorm aanspreken. Een mengeling van universele en herkenbare thema's zoals verlangen, pijn en dood overtuigen ook vandaag nog. Dat Lorca's oeuvre ook niet-Spaanstaligen charmeert geeft zijn werk een duurzaamheid die het martelaarschap en alle mystificaties ver achter zich laat, aldus BV.

Het geheim van Lorca's aantrekking ligt hem in het subtiel evenwicht tussen traditie en vernieuwing. Zijn beeldtaal kan je omschrijven als fysiek en scherpzinnig, geworteld in Andalusië, zijn geboortegrond en gekruid met lokale elementen zoals flamenco-muziek, stierenvechters en zigeuners. Doorheen zijn gedichten leer je Lorca kennen als een dichter met vele gezichten waar maar geen einde aan lijkt te komen. Het is de homo die geen kinderen zal krijgen, de auteur die verknocht is aan literaire en volkse tradities of de dichter van het verlangen naar onbegrensde liefde. In zijn poëzie wordt al die versplintering kennis. Die diversiteit maakt hem onnoemelijk interessant.

Zigeunerdichter

In '29 vertrekt Lorca naar New York. Uit een brief aan een vriend weten we dat de dichter zich niet echt goed voelde in Spanje. Hij schrijft dat hij wanhopig is en zich futloos voelt. Dit valt deels te verklaren door het stuklopen van zijn relatie met een acht jaar jongere beeldhouwer die Lorca aan

het lijntje hield en hem gebruikte om hogerop te komen. Hij wou zijn zinnen verzetten en besloot om een reis te maken naar New York. Hij ging Engels studeren aan de Columbia University en schrijven. Nog maar pas aangekomen beseft Lorca dat hij in Spanje eigenlijk eenzaam en depressief was. Spanje kende toen al een dictatuur en Lorca kon er zijn homoseksualiteit niet openlijk beleven. Zijn reis naar New York was zijn eerste echte bezoek aan een vreemd land en een eerste ontmoeting met de raciale en religieuze diversiteit van een democratische maatschappij. Het verschil met het autoritaire Spanje kon niet groter zijn. In de 'nieuwe wereld' bloeide Lorca open en hervond hij de dichter van weleer. Zijn poëzie bulkt van de vernieuwing en op persoonlijk vlak denkt hij eraan om zich te outen. New York hielp Lorca werkelijk om uit het existentiële duister te treden. De reis heeft dan ook een grote invloed op zijn dichtstijl. Lorca's stijl had, net zoals hijzelf, vele gezichten. Elke dichtbundel kon in een andere stijl geschreven zijn. BV hierover: 'De bundel *Dichter in New York* blijft typisch Lorca, maar zijn stijl wordt surrealistischer en onredelijker. De metaforen liggen verder van de werkelijkheid en zijn stijl wordt steeds bevreemdender. Voor Lorca is alles altijd in beweging, maar de vormen zijn leeg. Die leegte treedt hier meer op de voorgrond.'

Maar er was nog een andere reden waarom Lorca ging herbronnen in New York en dat was de kritiek die hij te verduren kreeg voor zijn vorige bundel, het *Zigeunerliedboek*. De 'ballades' hadden de dichter veel roem gebracht, en hij had voorgoed zijn plaats veroverd in de Spaanse literaire scène. Maar de modernisten in die tijd zoals Salvador Dalí en Luis Buñuel vonden het te traditioneel. De verwijzingen naar Flamenco en stierenvechters waren te prominent aanwezig. Dalí, voor wie Lorca een boontje had, verweet hem in een brief een 'zigeunerdichter' te zijn. Lorca schreef burgerlijke gedichten die met handen en voeten gebonden waren aan oude poëzie en de moderne lezers niet kon bevredigen, aldus Dalí. Het zou het einde van hun vriendschap betekenen. De titel van Buñuels bekendste film, *Un chien andalou*, zou zelfs een verwijzing zijn naar Lorca. Als kritiek en kaakslag kan dit tellen.

Lorca niet meer dan een zigeunerdichter die vastzit in de Andalusische klei? BV gaat niet akkoord en biedt de critici weerwoord. 'Het surrealisme in Spanje was toen zeer toonaangevend, maar

daarom kan je Lorca nog niet reduceren tot louter een traditionalist. De traditie is altijd een bron van inspiratie en rijkdom geweest en loopt als rode draad door zijn oeuvre, maar hij is er altijd in geslaagd, en vooral in zijn latere werk, om de traditie te vermengen met facetten van het modernisme, zoals dada of het kubisme.' Met zijn reis naar New York wilde hij de reputatie een zigeunerdichter te zijn van zich afzetten en hij is daar volgens BV ook in gelukt. Zijn hele bundel uit New York is een getuigenis van een dichter op zoek naar een adequate en allesomvattende poëtische taal. En die taal verschilt radicaal van zijn vroeger werk en ook van wat toen voor avant-garde doorging. Bewegingen zoals het futurisme celebreeerden de mogelijkheden van de industrie en de wetenschappelijke rationaliteit. Lorca verweef in die periode al een onverdoken kritiek op de verheerlijking van de machine in zijn gedichten en legde er de onredelijkheid van bloot. Voor een zogezegde traditionalist was dat behoorlijk visionair.

Lorca's homoseksualiteit

In het gedicht lezen we Lorca's kritiek op het kapitalisme zoals het toen furore maakte in de VS: 'Dat is de wereld, mijn vriend, doodstrijd, doodstrijd./ De doden ontbinden onder de klok van de steden./ (...) de rijken geven kleine verlichte stervenden aan hun liefjes/ en het leven is niet nobel, niet goed, niet heilig.' En wat verder: 'Een dans van muren beroert de weiden/ en Amerika verdrinkt in machines en klacht.' Lorca was onder de indruk van de Amerikaanse samenleving. In zijn gedichten uit New York refereert hij er herhaaldelijk naar en vaak in negatieve zin. New York was niet alleen wolkenkrabbers en jazz. Hij was ter plekke toen de beurscrash van oktober '29 plaatsvond. Lorca heeft de verschillende gedaanten van het kapitalisme gezien: zijn grootsheid, maar ook de keerzijde van de medaille, zoals uitbuiting, decadentie en armoede.

Lorca gaat in het gedicht niet alleen te keer tegen het kapitalisme, maar ook tegen de 'relnichten', tegen een te exorbitante beleving van de homoseksualiteit: 'tegen jullie, stedelijke nichten/ van gezwollen vlees en onzuivere gedachten.' Of: 'Geen rusttijd! De dood/ welt uit jullie ogen op/ en verzamelt grijze bloemen op de oever van het slijk.' Je kan je afvragen waarom Lorca zoveel nood voelde om zich hierover zo onomwonden uit te laten. We mogen niet vergeten hoe moeilijk

het was om in het reactionaire en macho-georiënteerde Spanje over homoseksualiteit te praten, schrijft BV. Toen Lorca terugkeerde uit New York werd er hem afgeraden om de poëzie die hij daar schreef in Spanje uit te geven. Hij kreeg die raad zelfs van vooruitstrevende kunstenaars in die tijd. Lorca's homoseksualiteit heeft altijd veel monden geroerd en nog steeds trouwens. Familieleden van Lorca hebben ontroerende stukken geschreven, maar zwegen in alle talen over zijn 'donkere' kant. Maar Lorca was eigenlijk geen 'typische' homo. In de *Ode aan Walt Whitman* heeft Lorca kritiek op de 'Nichten van de hele wereld' en op de 'Teven van hun boudoirs.' Met de wereld van verwijfde mannen wou Lorca niets te maken hebben, maar de bundel *Dichter in New York* mag of moet wel gelezen worden als een bundel over de liefde van mannen voor mannen, zegt BV. Het gedicht *Ode aan Walt Whitman* is het eerste waar Lorca het expliciet over (zijn) homoseksualiteit heeft. Deze Ode is eigenlijk een ode aan het homo zijn en aan een eerlijke en vrije seksualiteit en niet aan de perverse variant zoals door de nichten beleefd. Na een tweede en een derde lezing merk je dat de Ode veel meer is dan dat alleen. Ze is ook een aanklacht tegen het industriële kapitalisme en tegen de vervlechting van erotiek en industrie. Intimiteit wordt koopwaar en het vraatzuchtige systeem verslindt alle mannen.

In 1934 keert Lorca terug van een reis naar Buenos Aires (waar hij onder meer Pablo Neruda ontmoet) en twee jaar later wordt hij geëxecuteerd voor het vuurpeloton in Granada. Het lijkt onbegrijpelijk dat Lorca naar Spanje terugkeerde. Wou hij zich misschien verzetten tegen het extremer wordende klimaat? Hierover is BV duidelijk en schrijft hij dat het zeker geen politieke keuze was om terug te keren naar Spanje en de handschoen op te nemen tegen het fascisme. Lorca onderscheef de progressieve principes, maar was bij geen enkele politieke partij actief. Na zijn dood werd hij het symbool van de anti-Francostrijd, maar dit was eerder omdat hij een van de eerste slachtoffers was van het Franco-regime, dan om zijn politieke ideeën. Hij stierf voor het vuurpeloton en dat paste in het verhaal van de strijd voor meer vrijheden.

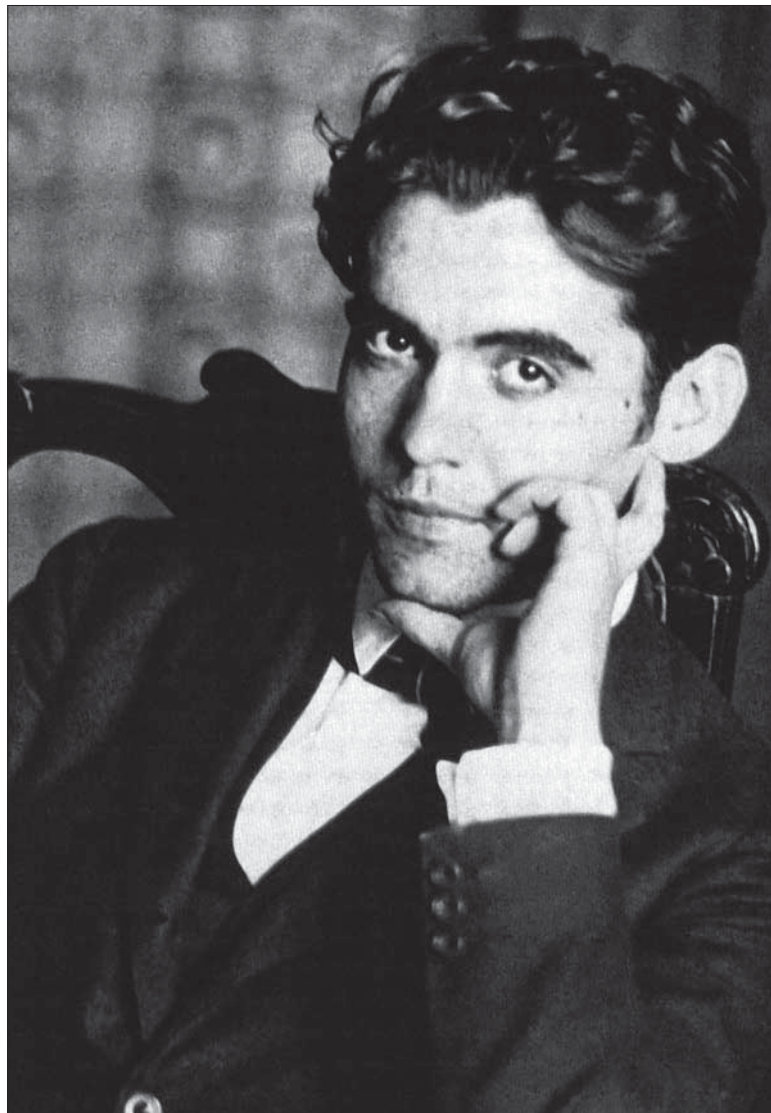
In zijn nawoord zegt BV: 'Lorca is de dichter van de metamorfose. Die metamorfose is een remedie tegen de dood, een verwoede poging om te ontsnappen aan een voorgeprogrammeerd levens-einde.' Bij de presentatie van het boek vroeg De

Morgen journalist Lode Delputte of de vele verwijzingen naar de dood een allusie zijn voor de onmacht van een met zichzelf zwoegende man. BV antwoordde: 'Ergens wel. Die metamorfose slaat op de verschillende technische procédés die hij toepast, maar ook op zijn manier van leven die natuurlijk inhoudelijke sporen in zijn gedichten achterlaat. Thema's als on vervuld verlangen en de dood verwijzen naar Lorca's interne worsteling met zijn homoseksualiteit.' Volgens zijn biograaf Ian Gibson zie je tussen de lijnen de erotische frustratie van een homo-kunstenaar in een onverdraagzame omgeving. BV denkt eerder dat alles verlangen is bij Lorca, en dat zijn homoseksualiteit daar een vorm van is. 'In die zin is hij een zwoegende man die leefde in en schreef vanuit een schemerzone die nooit het licht mocht zien.

Maar die verscheurdheid is uiteindelijk ook de kracht van zijn werk.'

Lorca's poëzie verdient zijn plaats op het nachtkastje, overal in de wereld. Qua verkoops-cijfer zal het boek niet kunnen tippen aan de Bijbel, maar dat zal de talrijke lezers niet deren. Geen priester, poetsvrouw of uitgetelde passant in een tweederangsmotel die de gedichten van Lorca onbewogen laten, want ze gaan over herkenbare thema's als verlangen en pijn die Lorca in alle eenvoud naar een hoger niveau tilt. Daar kan zelfs de Bijbel niet tegenop. ■

Frederico García Lorca
Verzamelde gedichten
Vertaling: Bart Vonck
Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2009, 874 blz.,
39,95 euro
ISBN: 978 90 253 6695 7

Ode aan Walt Whitman

(vertaling Bart Vonck)

Langs de East River en de Bronx
zongen de jongens en toonden hun taille.
Met rad, olie, leder en hamer
haalden negentigduizend mijnwerkers zilver uit de rotsen
en de kinderen tekenden trappen en perspectieven.

Maar niemand viel in slaap,
niemand wilde stroom zijn,
niemand hield van de grote bladeren,
niemand van de blauwe tong van de kust.

Langs de East River en de Queensborough
vochten de jongens met de industrie,
en de joden verkochten de roos van de besnijdenis
aan de fauna van de stroom
en over bruggen en daken spuwde de hemel
kuddes bizons uit voortgestuwd door de wind.

Maar niemand stond stil,
niemand wilde wolk zijn,
niemand zocht varens
of de gele schijf van de tamboerijn.

Zodra de maan opkomt
wentelen de katrollen en kwellen ze de hemel;
een grens van naalden omsingelt het geheugen
en men brengt doodskisten naar wie niet werkt.

New York van slijk,
New York van prikkeldraad en dood:
Wat een engel draag je in je wang verborgen?
Wat een perfecte stem verkondigt ooit de waarheden van het graan?
Wie de vreselijke droom van je bezoedelde anemonen?

Nooit, geen ogenblik, oude en mooie Walt Whitman,
verloor ik je baard vol vlinders uit het oog,
of je fluwelen schouders versleten door de maan,
of je dijen van maagdelijke Apollo,
of je stem als een zuil van as;
grijsaard als de nevel zo mooi,
je kermde als een vogel
met zijn geslacht doorpriemd door een naald,
vijand van de sater,
vijand van de wijnstok,

en minnaar van lijven onder grove stoffen.

Nooit, geen ogenblik, mannelijke schoonheid
die er op bergen van steenkool, reclame en spoorwegen
van droomde stroom te worden en als een stroom te slapen
met die kameraad daar die op je borst
een kleine pijn van onwetende luipaard zou leggen.

Nooit, geen ogenblik, Adam van bloed, mannelijke Man,
man alleen op zee, oude en mooie Walt Whitman,
want op de dakterrassen,
in groepjes aan de bar,
in trosjes uit riolen opduikend,
bevend tussen de benen van de chauffeurs
of tollend op de platjes van de absint,
wijzen de nachten, Walt Whitman, je na.

Die ook! Die ook! En ze storten zich
op je lichtende en kuise baard,
blonde noorderlingen, zwarten van het zand,
menigte van kreten en gebaren,
zoals katten en slangen,
de nachten, Walt Whitman, de nachten,
vertroebeld door tranen, vlees voor de rijzweep,
laars of beet van de temmers.

Die ook! Die ook! Geverfde vingers
wijzen naar de oever van je droom
als de vriend je appel eet
met een lichte benzinesmaak
en de zon zingt in de navels
van jongens die spelen onder bruggen.

Maar jij zocht niet de geschramde ogen,
noch het donkerste moeras waarin ze kinderen onderdompelen,
noch het bevroren speeksel,
noch de krommingen gekneusd als de balg van een pad
die de nachten ronddragen in koetsen en op terrassen
terwijl de maan ze geselt op de hoeken van ontzetting.

Jij zocht een naakt lichaam dat als een stroom zou zijn.
Stier en droom die rad aan zeewier zou klinken,
vader van je doodsstrijd, camelia van je dood
en zou kermen in de vlammen van je verborgen evenaar.

Want, zo is het, een mens moet zijn genot niet zoeken
in het woud van het bloed van de volgende ochtend.
De hemel heeft stranden waar men het leven kan vermijden
en er zijn lijven die bij dageraad geen herhaling verdragen.

Doodsstrijd, doodsstrijd, droom, gist en droom.

Dat is de wereld, mijn vriend, doodsstrijd, doodsstrijd.
De doden ontbinden onder de klok van de steden.
Oorlog trekt in tranen voorbij, gevolgd door een miljoen grijze ratten,
de rijken geven kleine verlichte stervenden
aan hun liefjes
en het leven is niet nobel, niet goed, niet heilig.

Als hij wil kan de mens zijn begeerte sturen
door koralen ader of hemels naakt;
morgen zijn liefdes rotsen en de Tijd
een bries die slapend in de takken ruist.

Daarom, oude Walt Whitman, verhef ik mijn stem niet
tegen het jongentje dat
een meisjesnaam op zijn kussen schrijft,
noch tegen de knaap die bruidskleren aantrekt
in de donkere kleerkast,
noch tegen de eenzamen in het casino
die met walg het water van de prostitutie drinken,
noch tegen de mannen met de groene blik
die van mannen houden en hun lippen in stilte verbranden.
Maar wel tegen jullie, stedelijke nichten
van gezwollen vlees en onzuivere gedachten.
Modderen moeders. Harpijen. Slapeloze vijanden
van de Liefde die een vreugdekrans uitdeelt.

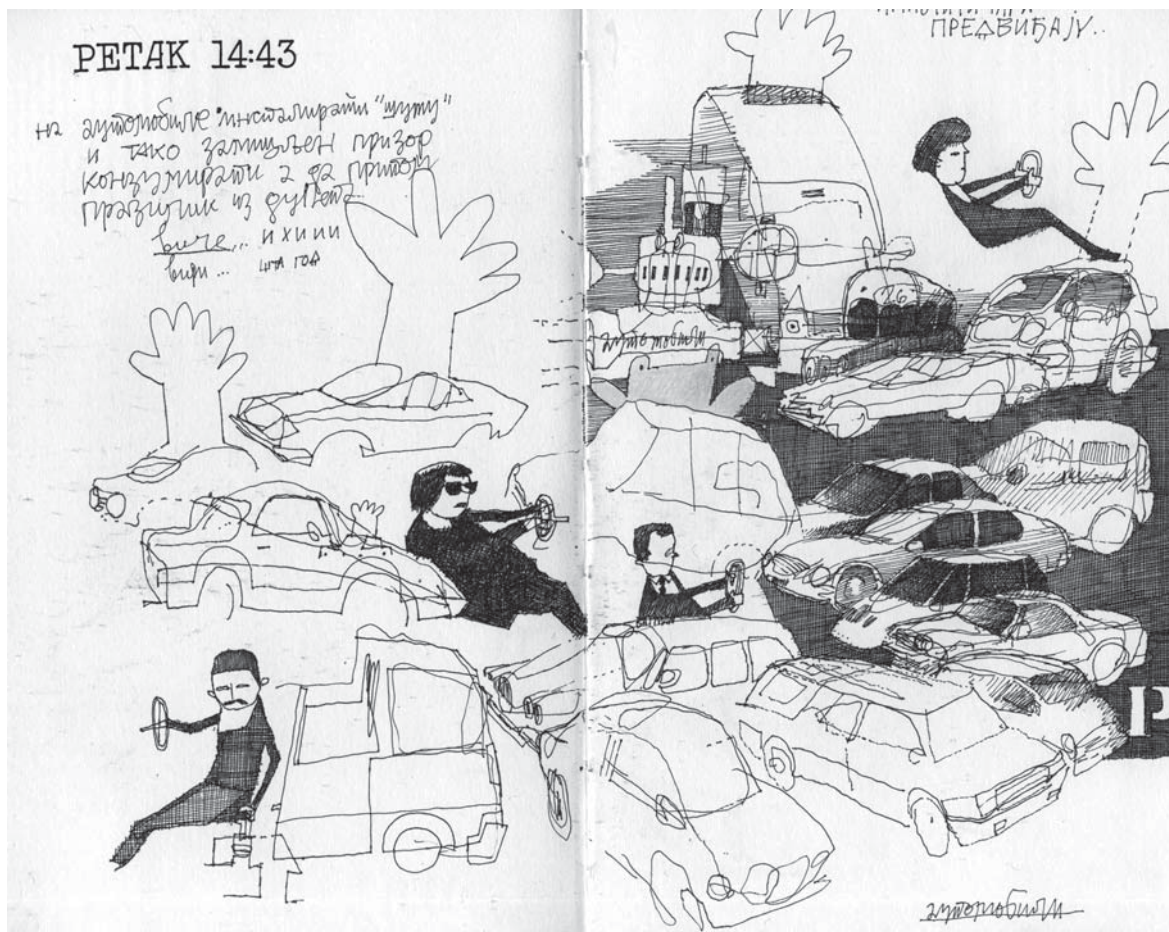
Altijd tegen jullie, jullie die jongens
druppels vieze dood geven met bitter venijn.
Altijd tegen jullie.
'Fairies' van Noord-Amerika,
'Pájaros' van Havana,
'Jotos' van Mexico,
'Sarasas' van Cadiz,
'Apios' van Sevilla,
'Cancos' van Madrid,
'Floras' van Alicante,
'Adelaidas' van Portugal.

Nichten van de hele wereld, duivenmoordenaars!
Slaven van de vrouw. Teven van hun boudoirs.
Wijdopen op publieke plaatsen, met koortsige waaier
of stiekem in stijve landschappen van dollekervel opgesteld.

Geen rusttijd! De dood
welt uit jullie ogen op
en verzamelt grijze bloemen op de oever van het slijk.
Geen rusttijd! Wees op je hoede!
Dat de warhoofden, de zuiveren,
de klassieken, de beroemden, de smekelingen
voor jullie de poorten van de slempartij sluiten.

En jij, mooie Walt Whitman, slaap op de oevers van de Hudson
 met je baard naar de pool en je handen open.
 Je tong, zachte leem of sneeuw, roept
 makkers op die waken bij je gazel zonder lichaam.

Slaap maar: niets staat nog overeind.
 Een dans van muren beroert de weiden
 en Amerika verdrinkt in machines en klacht.
 Ik wil dat de stevige wind van de diepste nacht
 bloemen en letters wegblaast van de nis waarin jij slaapt,
 en dat een zwart kind aan de goudgeile blanken
 de komst van het rijk van de aar openbaart.

reisschets / Miljan Vukicevic

Luc C. MARTENS

Reisgedichten

BRAZILIE

a. avond in Parati

de gouden schoener ankert
onze houten gezichten.
brandend, de zoektocht
tussen versteende, verloren balen;
koffie is de weg verloren

in de tijd teruggezet
stappen wij de koloniale stenen
van vergeten straten waarin
verhandeld, vrij gemetseld werd
bij het zingen van gitaren

lijkt de gouden haven herboren
zonder verbitterd hart
van de limoen zingen wij,
drinken wij voor jou
de caiparinia, para ti

c. Corcovada (Rio de Janeiro)

de bultenaar knipoogt
naar de blonde die uitgestrekt
jonge moeders ontvangt, mij
koffie schenkt op suikerbrood

zeepsteenogen waken over
de heuvel van vroeger verderf,
houden het evenwicht tussen sloppen
en rijken, bossen en stranden

boven de rivier van januari.

b. Pelourinho (Salvador di Bahia)

de schandpaal verlaten
nemen wij de mooiste foto's
van daken en kerken die zwart
de slavernij uitschreeuwen

beschaamd om het bloed van Afrika
dat puur nog de capoeira danst
of gemengd met vele kleuren
luiert op het ritme van polè polè

Pelourinho,
waar het convento de San Franzesko
ons verblindt, Franciskus zijn sandalen
zoekt, buigt onder een gouden pij
en het stigma van zijn Heer

Pelourinho,
waar engelen niet onzijdig zijn
en nooit blond. waar de misdaad
wordt bewaakt, men wacht
op blanke heiligen met zwarte baby's.

d. Iguacu falls

waar mijn woord niet wordt gehoord
ik, al mijn kracht van de natuur verloor
waar vogels onbegrijpbaar vallen
hoog, van beangstigend water

daar hoor ik de helse stilte,
ademt mijn hart vochtig de kilte
daar werd van de duivel genoten
beschermd door de diepste regenbogen.

DE DANS DER DWAZEN

a. in Afrika

we meren aan in donker licht
van duizend sterren, honderd fakkels
verplicht bezoek aan zwart gezicht
van het dorp dat weer ontwaakt

op het ritme van djembés
dansen barvoetse vrouwen
de dans van de pelikaan
alsof het hun laatste was

geschoeid bewegen wij op zand,
swing, quickstep-slow of foxtrot;
de kalabas verliest zijn kadans
in onze dans der dwazen.

b. in Japan

witte hemden, zwarte broeken
halen de ochtend in
op het ritme van elk voetpad
beweegt een duizendpoot

niemand struikelt, niemand valt
niemand te laat, niemand kwaad
in een gespleten wereld
vol rauwe, korte klanken,
de glimlach verkramp

witte hemden, zwarte broeken
lopen voor de avond uit,
dansen op elk zebrapad
de dans der dwazen.

c. in het Midden-Oosten

tussen zand, versteende rozen
dragen woestijnschepen hun water
voor thee onder dak van nomaden
of voor grillen van oliesjeiks

die hun dure ogen laten wennen
aan het groen van echte bomen,
bevloed met kilometers water
geruild voor olie in de pijp.

op tapijten tussen vele kussens,
door appels en tabak verleid, lurk ik
op het ritme van het noorden de waterpijp,
dans veel te vroeg de dans der dwazen.

Guy Commerman

In de schaduw van hun acacia's

In de schaduw van hun acacia's is een verhalenbundel over het dorp Joyeuse en zijn bewoners. Joyeuse ligt te sluimeren in de zuidelijke Ardèche, aan de boorden van de Beaume, een bijrivier van de Ardèche. Het dorp telt ongeveer 1500 bewoners. In de zomer wellicht 20.000. Ik heb getracht de sfeer en de bewoners in een veertigtal korte verhaaltjes te typeren.

Le fada

Vroeger was het schering en inslag dat elk dorp dat zich een beetje respecteerd zijn eigen dorpsgek(ken) had. Nu bergt men ze op in tehuisen en instituten, want zij ontsieren het straatbeeld. En aangezien niemand nog op zijn stoel bij de voordeur zit, of op de koele blauwe steen van de dorpel, is er ook niemand om de rondwandelaar gek op te vangen. Hij loopt verloren in de leegte. Toch bestaan er nog zeldzame dorpen die uitzondering maken. In Vlaanderen hebben we het wereldberoemde Geel. Maar hier geldt een doelbewuste therapie, de gekken worden er bijna verplicht op straat te lopen. Wie zich als gek niet tussen de mensen begeeft, wordt helemaal abnormaal verklaard. In sommige gevallen misschien zelfs als genezen: te zot om los te lopen.

In het vakantiedorp Joyeuse, in de zuidelijke Ardèche, lopen ook enkele exemplaren rond die onmiddellijk herkenbaar zijn als niet op de eerste rij staande bij hun geboorte. Enkele noodzakelijke onderdelen ontbreken. Hoewel men natuurlijk altijd kan discussiëren over de noodzaak van de onderdelen. Welke onderdelen? En in hoeverre moeten zij ontwikkeld of aanwezig zijn? Misschien is het in deze postmodernistische tijden wellicht beter om niet over alle onderdelen te beschikken. Om gelukkiger door het leven te gaan, alleszins onbekommerd.

Eén van deze bijzondere onbegaafden was 'le fada' (de doortrapper, de kierewiet). De snaak was opgevoed door zijn tante. Ik vermoed dat zijn ma en pa geheelont-ouders zijn geweest. Die tante beheerde een piepklein hotelletje op de helling naar de markt. Nooit heb ik er een klant gezien. En na een tijd zag ik ook de tante niet meer. Hoe vaak be kroop mij het verlangen om het logement binnen te gaan? Eens te informeren of er een kamer vrij was.

Ik voorvoelde dat ik in een soort van vakantiegruwelhuis terecht zou komen. Misschien stond de tante zelfs in de lounge gebalsemd als kapstok of paraplubak.

Le fada heette eigenlijk Alain. Ik leerde hem kennen toen hij ongeveer 18 jaar was. Hij was fors en lenig gebouwd, verplaatste zich als een opgejaagd dier, steeds op zijn hoede, quasi onzichtbaar, geruisloos. Als je hem niet verwachtte, stond hij naast of achter je. Als het toeristisch seizoen begon en de eerste blanken het dorp bezetten, kwam hij als een weermannetje uit de koekeksklok buiten. Hij had een enorme behoefte aan contact, aan genegenheid, aan waardering. Net de dingen die hij nooit ontvangen had, omdat men hem nooit voor vol aanvaard had. Le fada was op zichzelf aangewezen. Hij voedde zichzelf op. Hij zwierf door de natuur, kende elk insect bij naam, verleidde de slangen, proefde alle grassen, viste beter dan de kampioenvisser van het departement, kende meer namen van planten, bloemen en dieren dan mijn vriend de professor-zoöloog, mijn campinggebuur. En... Alain wist waar hij rivierkreeften kon verschalken. Die ving hij met volle emmers die hij 's morgensvroeg voor onze tentdeur deponeerde.

Hij waardeerde ons omdat we als buitenlanders (ik denk dat we voor hem zelfs buitenaards waren) met hem een vrijblijvend praatje deden. Vreemdelingen die met hem babbelden, dus zo onbelangrijk was hij niet, dacht hij. Rond de middag doemde hij weer op, het aperitiefuurtje, hij kwam zich eens vergewissen of we zijn scharenslijpend geschenk hadden opgemerkt. De rivierkreeftjes lagen al te sudderen in kokend vocht, het 'lekkerevissensausje' stond klaar, de witte wijn gekoeld. En le fada zette zich ongevraagd neer op een campingstoeltje. Hij had altijd dorst. Zijn ogen schoten vlammen, zijn lach brak zijn gezicht open. Le fada wist wel wat lekker en gezellig was. En dan

haalde hij een uit de kluiten gewassen ringslang uit zijn broekzak en verkondigde dat het een getemde adder was. Of hij stak een kikkertje onder de T-shirt van een meisje. Het deed er niet toe, als men maar met hem lachte, was het al goed. Al deze vakantiegrappen maakten dat hij bestond. Wij waren een beetje zijn aangedampte spiegel. En hij vertelde dat hij de rivierkreeftjes enkel 's nachts kon vangen, omdat hij zich kon vereenzelvigen met de natuur, de rotsen, de struiken, de keien; hij vlijde zich neer aan het strand en fluisterde 'venez, venez...' en de kreeftjes kropen op hem af. Jammer dat de gendarmes ook op hem af kwamen. Behalve de toeristen wist zowat iedereen in het dorp, en dat al sinds eeuwen, waar men het best rivierkreeftjes kon vangen. Alleen... le fada wist niet dat iedereen dat wist.

Jaren later bleek dat hij aan alcohol verslaafd was geraakt. Drinken om te vergeten, is zo gek nog niet. Maar wat of wie moest hij vergeten? We zijn het nooit te weten gekomen.

De drankzucht ontwikkelde eveneens een vorm van kleptomanie. Nog een onhandige manier om de aandacht naar zich toe te trekken. Hij stal een videocamera op het terrasje van café-bar-resto *Les Platanes* en drie tafeltjes verder trachtte hij de camera te verkopen. Geen enkele diefstal ging onopgemerkt voorbij. Dat was uiteraard ook niet de bedoeling. Veel liever zou hij hebben gehad dat men hem kwam bestellen. Maar wat had hij te bieden? Wie zag er wat in hem?

Bij gemeentedecreet werd beslist dat hij in het dorp niet langer alcohol mocht nuttigen. Hij trok dus naar het volgende dorp Lablachère en bezatte zich des te meer. De omliggende gemeenten wilden hem uiteindelijk voor een ontwenning-skuur laten opnemen.

Frankrijk mocht niet besmet worden. Liberté, égalité, sobriété!

Toen wij het volgende jaar terugkwamen, was het probleem opgelost.

Le fada was door de gemeente in dienst genomen om zich te ontfermen over de groenvoorziening en de opruiming van het afval na de bals van de pompiers en de 14de juli. Iedereen in het dorp keek nu naar hem op, want hij was van de ene dag op de andere nuttig en noodzakelijk. De waardering won het op de drankzucht. Nu ja, niet helemaal, ook fada's zijn geen heiligen.

De rivierkreeften werden echter met rust gelaten. Zij zijn de gemeente dankbaar. ■

Café du Commerce

Het *Café du Commerce* was strategisch opperbest gelegen. Op de hoek van de Route Nationale, vlak naast het standbeeld van de gesneuvelden der beide wereldoorlogen. Aan de overkant van de straat steeg een brede, steile stenen trap naar het oude dorp en aan de zijkant daalde men holderdebolder af naar het nieuwe Joyeuse en het grote marktplein. Een deur was er eigenlijk niet, die demonteerde men in de zomermaanden. Twee trapjes op en je was meteen binnen. Het was anderzijds ook makkelijk om dronkaards buiten te wippen. Formicatafeltjes, makkelijk afwasbaar, en stalen keukenstoelen, onverwoestbaar. Achteraan stonden een altijd bezet snookerbiljart en ook een speelkast, om de jongeren te lokken. Aan het plafond zoemden en molenwiekten twee airco's. Hoognodig om zowel een zweem van koelte te suggereren als om de sigarettenrook in flarden te hakken. Gauloises waren niet bepaald teervriendelijk, Gitanes moesten niet onderdoen.

Popol was de waard. Een ex-voetballer van Alès, deuxième division. Ooit hadden ze een jaar in eerste nationale gespeeld. Zijn fris afgeborstelde vrouw stond achter de toog en deed aan supervisie. Niets ontsnapte haar mild arendsoog. Op de toog stond elke dag een immens grote vaas met minstens een dozijn kersverse gladiolen. Popol zeilde rond tussen de tafeltjes, bediende de klanten en kon het niet nalaten grapjes en nieuwtjes kwistig rond te strooien. Altijd goedlachs, openhartig, joviaal. Bovendien had het echtpaar een jonge, aantrekkelijke dochter met oosterse, pikzwarte amandelogen. De twaalfjarige schone trok dan ook meer dan gewone aandacht bij mijn oudste zoontje. Tijdens de drukke dagen was er ook een extra-dienster, meestal een lokale belofte, want Popol had het kennersoog en zijn vrouw besliste.

Voor de vaste klanten werd er zelden een kerfstok gehanteerd. Alles was gebaseerd op vertrouwen. Had je drie wijntjes besteld, dan legde Popol drie kleine centjes op je tafeltje. Als je afrekende, griste hij de muntstukjes bij elkaar, telde ze en zei dan een bedrag. Hij wist dat er geen centje zou ontbreken. En telkens als je opstond om door te gaan, kwam hij toevallig met de fles langs en deed de glazen nog eens vol pour la maison. Zelf dronk hij niet. Een nuchtere waard is goud waard. Zijn vrouw nipte al eens aan een martinetje met un

petit glaçon. A votre santé, lachte ze dan.

We gingen er elke dag na de boodschappen een aperitiefje nuttigen. We wisten wel dat we met tweeën binnenkwamen, maar we wisten nooit met hoevelen we het pand zouden verlaten. Evenmin was het onmogelijk om vooraf te voorspellen in welke toestand dat zou gebeuren. Gelukkig volgde er nog een fikse wandeling naar de camping, zodat we toch min of meer ontnuchterd thuiskwamen. Het oversteken van de smalle passerelle over de rivier was nog een zeer risicovol moment. Meestal gebeurde dat in file indienne en hielden we elkaar bij de hand of de arm.

De klandizie van het etablissement was erg uiteenlopend. Tijdens het zomerseizoen waren er natuurlijk de vakantiegangers. Meestal Belgen, de spaarzame en Fransonkundige Nederlanders dronken thuis wel een kannetje uit de supermarkt. Duitsers zochten gewoonlijk een terras op, dan konden ze beter opvallen en elkaar luidruchtiger toeroepen en salueren. Heil, Fritz! Andere nationaliteiten waren uitzondering. Er was wel een klokkende Zwitser die elke dag stipt om halftwaalf zijn pastis kwam drinken. We ontmoetten ooit een Engelse stapster, maar die was verloren gelopen, ze had Jaujac verward met Causac, ze was dan in Lablachère beland, maar ze moest in een gîte in Laplanzère zijn. Dat zei ze toch. En ze nam een ruime slok van een verzilverd zakflesje whisky. Cheers, ma chère. Bij de lokale verbruikers vielen vooral de oudjes op. Zij zaten de hele dag te kaarten en te pastissen en verzaakten zelden. Er begon er al eens eentje te zingen over la Madelon s'en va en geurre en dan salueerde hij Popol. A vos ordres, mon général, en hij kwam met een nieuw rondje Ricard op het appel. De jongeren hingen rond in de 'speelzaal' en dronken een sirop, zij kenden maar twee woorden: merde en connard of connasse, naar gelang van het geslacht. Er waren ook nog de gens bien du pays, de handelaars (gens d'affaires), de onderwijzers (gens de lettres), de koster en zijn meid (gens d'église), de gemeenteraadsleden (gens du monde), de advocaat en zijn secretaresse (gens de robe), de gegoede en gepensioneerde burgers (gens bien ententionnés) en enkele kleinere luiden (petites gens). Wij waren brave mensen (d'honnêtes gens), des petits belges, want grote Belgen bestaan niet voor de Fransen. Er was ook nog een voorkomende en militante Algerijn - c'est le seul communiste du village - maar iedereen liet hem links liggen, niet omdat

hij Algerijn was, maar omdat hij de burgers al eens lastig viel met een zelfgemaakt pamflet en dat vonden zij gênant, hun geweten wilde met rust worden gelaten. Met hem praten, maakte je meteen verdacht. Hij was hulpje van de begrafenisondernemer én vrijwilliger bij de pompiers. Dat maakte veel goed. Men groette hem dus wel. Bonjour, Chakri... en hij wuifde terug of stak de vuist omhoog.

Een keer per week kwam ook de maire, noblesse oblige. Hij kwam overal een keer per week. Behalve bij zijn gloednieuwe vriendin. In het *Café du Commerce* werden hierover dagelijks weddenschappen afgesloten. Er waren nooit verliezers. De aanhouder wint altijd. ■

Het vuile ventje

In mei '68 werd de 35-jarige professor Simon Dumortier van de Sorbonne opgepakt. Samen met enkele rebelse studenten die al te voortvarend een 2 PK'tje in de fik staken op de Boulevard Général Foch. Vlak voor de vorstelijke ingangspoort van het Crédit Agricole. Eigenlijk vluchtte hij voor de chargerende stoottroepen van de bourgeoisie, maar de wapenstokkende agenten maakten geen onderscheid. Hij overnachtte dus een week in de gevangenis. Bonne Santé.

Hij werd geschopt, geslagen, geïntimideerd, vernederd, bespot. De literatuurprof die net zijn tweede dichtbundel had voorgesteld, de verlegen academicus, de zachte en kundige letterenman. Françoise, zijn uitgelezen laatstejaars studente, die haar thesis over de wederzijdse beïnvloeding van Franse en Belgische dadaïsten had ingeleverd en aan wie hij dezelfde avond zijn prille meiliefde had verklaard, werd 's anderendaags verdrongen uit de Seine opgevist. Autopsie: hoogstwaarschijnlijk gemolesteerd en van de brug in het nachtwarte water gekieperd.

Simon Dumortier verdween.

Met zijn spaarcenten kocht hij een lapje berghelling in de Ardèche. Spotgoedkoop en hij kreeg er nog een quasi afgeleefde caravan bovenop cadeau. Op zijn hippe, nieuwe campingstoel zette hij zich in de zon en sloot de ogen. De letterkunde en andere kundigheden konden hem gestolen worden. 'Les mots sont morts!'. Enkele weken later voegde hij eraan toe: 'Mes idées sont mortes, vive la vie!'. Hij zou nooit meer een boek lezen, nooit nog een

woord schrijven; hij zou beginnen leven zonder plichtsbesef, zonder morele verantwoordelijkheid, zonder engagement. Hij bezat geen radio, geen tv, hij kocht noch las een krant. Hij verklaarde de oorlog aan de wereld, maar hij weigerde te vechten. Simon luisterde naar de groei van de jaarringen in de acaciastammen, plukte de wilde frambozen, raapte de perziken die over de muur waren gevallen en begon te leven en te ademen (twee totaal verschillende zaken) volgens het ritme, de grilligheden en de verleidingen van de natuur. Hij begon ook te planten. Van alles wat, in den beginne. Wist hij iets van verfijnde agricultuur als dichter? Hij zaaide bonen alsof hij verzen schreef, ongerijmd, want hij was postmodern avant la lettre. En wellicht zonder het te weten een authentieke hermeticus, een goddeloze theosoof.

Simon leefde.

Maar hoe overleefde hij? Hij ontving een heel klein pensioentje, de rente op zijn voorafgaandelijke stortingen, er was ook nog de karige jaarrente op de erfenis van zijn moeder. En vooral in de vakantieperiode verkocht hij de vruchten van zijn poëtische landbouwactiviteiten op de talrijke campings in de omgeving. Zijn prinsessenboontjes hadden een renommée mondiale en zijn pruimen waren meer dan te pruimen. Pure biologische landbouw. Contre toutes les règles de l'agriculture consacrée. Zijn boontjes dankten hun krakerige zoetigheid aan het feit dat hij zijn kleine akkertje met zijn eigen excrementen volscheet. De milde regen zorgde voor de ideale bemesting.

Simon vond allerlei dingen en niets vinden was al even belangrijk. Zo vond hij langs de kant van de weg een afgedankte Solex. Hij prutste en knutselde wat en voorwaar de motorfiets startte. Bij de garagist van het dorp tankte hij gratis op verzoek van de gemeenteraad (de garagist was échevin pour le tourisme). Simon was tijdens de vakantie immers een bezienswaardigheid geworden. Couleur locale! Elke dag sputterde hij schichtig, maar fideel de camping binnen. In een bakje achteraan zijn Solex pronkte zijn koopwaar. Die koopwaar zag er echter aantrekkelijker uit dan hijzelf.

Simon waste zich nooit. Kamde zich niet. Wisselde nooit van kledij. De dorpskapper kende hij, maar bezocht hij nooit.

Op bevel van de gemeenteraad nam men hem eenmaal per jaar bij de schouder of de elleboog. En dan liet hij zich gedwee (ach, dat academisch zelfbewustzijn, die pikante fierheid!) meetronen

naar het ouderlingengesticht. Daar kreeg hij dan een 'behandeling' gedurende een drietal dagen. Hij werd geweekt, gewassen, gedroogd en ondergedekt en hij rustte en hij onderging. Simon was niet dom, hij liet zich gratis verzorgen en bemoederen, hij werd gereinigd van zijn zuiverheid. Toeristen én dorpelingen konden hem weer aanvaarden als pittoreske verschijning zonder weerzin bij het weerzien. Het meest gruwelijke voor de jaarlijkse technische controle waren zijn vinger-nagels, die hij nooit bijknipte – hij had immers geen nagelschaartje – en waaronder zich de meest verwerpelijke afvalstoffen vermengden.

Daarom noemden we hem 'het vuile ventje'. Uiteindelijk bleek dit onterecht, want het betrof alleen zijn uiterlijk; zijn ziel, zijn hart, zijn geest waren onberispelijk rein, in pure eenheid met de kosmos.

En als zijn voorraad fruit en groenten en ook een zeldzaam geitenkaasje waren uitverkocht, begaf hij zich steevast naar de warme bakker. Daar kocht hij dan een puddingbol met bloemsuiker. Boule de Berlin. Hij sloopte dagelijks de Berlijnse muur en de witte poedersuiker drapeerde zich op zijn zwarte ragebolbaard. Dan groette hij het standbeeld voor de gesneuvelden van de tweede wereldoorlog en tufte brommerig de berghellingen op. Met een goedkope fles vin Ardèchois in de achterzak. Après la peste, la sieste...

Dit jaar vernamen wij dat professor Simon Dumortier in de late herfst was teruggevonden achter zijn caravan. Dood. Een hartaanval, d'après le toubib. Simon had drie honden. Zij hadden hem deels opgevreten, aangetast. Zij blaften. Zij gromden. Zij verteerden Simon die sinds mei 68 niets meer zei. C'était sa nature. Op de begrafenis was alleen de garagist aanwezig. De Solex van Simon geraakt niet meer opgestart. Hij staat achteraan in de garage te roesten. Misschien komen de onderdelen ooit nog eens van pas. ■

De doofstomme

Hij is gehuwd met de patronne van het café-barresto *Les Platanes*. Vermits hij doofstom was, konden we niet met hem converseren. Hij was dan ook niet de geschikte man om mee te helpen opdienen. De enige klus die ik hem al die jaren heb zien klaren, is het bijeenstellen en -rijven van de gevallen bladeren van de honderdjarige

platanen die het terras omzoomden. In het beste geval werd er eens gewuifd of ging een hand even omhoog. Dat volstond als gesprek.

Vanaf ongeveer negen uur 's morgens, als alle bladeren en ander afval op een hoopje waren geveegd en afgevoerd, zette hij zich op zijn stoel tegen de muur van het etablissement, vlak naast de ingang. Als keizerlijke éclairneur en waarnemer. Niets ontsnapte aan zijn arendsblik. Mocht hij kunnen spreken dan zou hij de best ingelichte verslaggever van de streek zijn. Er waren echter jaren dat we hem niet te zien kregen. Toen we informeerden, vernamen we dat hij en Justine, zijn café-dragonder, ruzie hadden gemaakt. En dat hij het dan aftrapte voor onbepaalde tijd. Stommelingen. Hoe zo een ruzie wel verliep, kon ik mij moeilijk voorstellen. Bij gebrek aan woorden, vloog wellicht de hele bordenreserve door de keukenlucht. On n'était pas dans son assiette!

De weinige keren dat je hem geluiden hoorde produceren, was tijdens de concours de boules carrés. (Hollanders dachten telkens weer dat men dan met vierkante bollen gooide!). Die wedstrijden verliepen vlak voor *Les Platanes* en dan zette hij zich op de eerste rij om zijn commentaren los te laten. Hij grolde dan als een loopse hond, barstte in ahahaha uit of sloeg snuivend met beide handpalmen tegen zijn slapen. De kenners kwamen evenzeer om naar hem te kijken als naar de spelers. De kenners waren trouwens meestal akkoord met zijn commentaren.

De hoeveelheid pastis die hij dan versast, zal wel hebben bijgedragen tot het evenwicht van het Franse B.N.P. Maar nooit zag men hem dronken. Dat vond hij als doofstomme ... ongehoord. Justine hield hem trouwens aan de leiband alsof hij een blindenhond was. Ook dat nog! Nee, hij kon lezen. Elke dag las hij *L'Équipe* van voren naar achteren en nog eens op zijn Arabisch. Mocht hij kunnen spreken dan zou hij als triomfator van elke sportquiz gelauwerd worden.

De doofstomme zal echter de dorpsgeschiedenis ingaan als een onovertroffen held. Hij was de man die een op het eerste gezicht onontwarbaar enigma had opgelost. De lokale Arsène Lupin. Wat was er dan gebeurd? Na de vakantiedrukke, ongeveer half september, was Eric, le farfelu, een van de feestvarkentjes van het dorp, op zijn brommer door een auto aangereden, toen hij 's avonds met een flink stuk in zijn locale voeten langs de kronkelende petites routes départe-mentales naar huis

zigzagde. Hij was het ravijn ingedoken en tien meter lager achter een boomstronk tot stilstand gekomen. Een hoopje gebroken en bebloede botten. Gelukkig was hij in de vroege morgen door een toevallige champignonplukker ontdekt. Na twaalf operaties en dertien revalidatiesessies kon hij terug op stap.

Wie had hem aangereden? Want de daders waren voortvluchtig. En hier komt de doofstomme op de proppen. Enkele maanden later, in het voorjaar, de terrasstoeltjes werden voor het eerst weer buitengezet, kwam een drietal jongeren een pilsje drinken op het terras. De doofstomme zat zijn krantje te lezen en te observeren. In dit geval: te luisteren. Wat de jonge snaken in hun overmoed niet wisten, was dat de doofstomme echter een uitstekende liplezer was. Zij zwoeren nog eens bij hoog en bij laag hun mond te zullen houden over de aanrijding. De doofstomme noteerde alles in zijn hersenen. Een uur later waren de gendarmes op de hoogte. Nog een uur later zat het trio achter de tralies. En nog een half uur later vielen zij bij de eerste ondervraging al meteen door de mand. Toch wel onwaarschijnlijk dat iemand die niet kan spreken noch horen een quasi onoplosbare zaak kan ophelderen. Uiteraard kwam dit ten goede aan het zakencijfer van Les Platanes, want iedereen wilde het verhaal horen uit de mond van de hoofdgetuige. Seulement..., het was dus Justine die het verhaal deed en sindsdien vlogen er geen borden meer door de keuken. Op een diefje had de doofstomme zijn gezag gevestigd. Het werd zijn jaar der schouderklopjes. Zelden werd iemand zo verdiend geëerd met zo weinig woorden.

Nadeel: de meeste mensen praten niet meer als hij in de buurt is. Het ongehoorde wint terug terrein. ■

Bernd Lüttgerding

Aanduidingen bij enkele tekeningen van Miljan Vukicevic

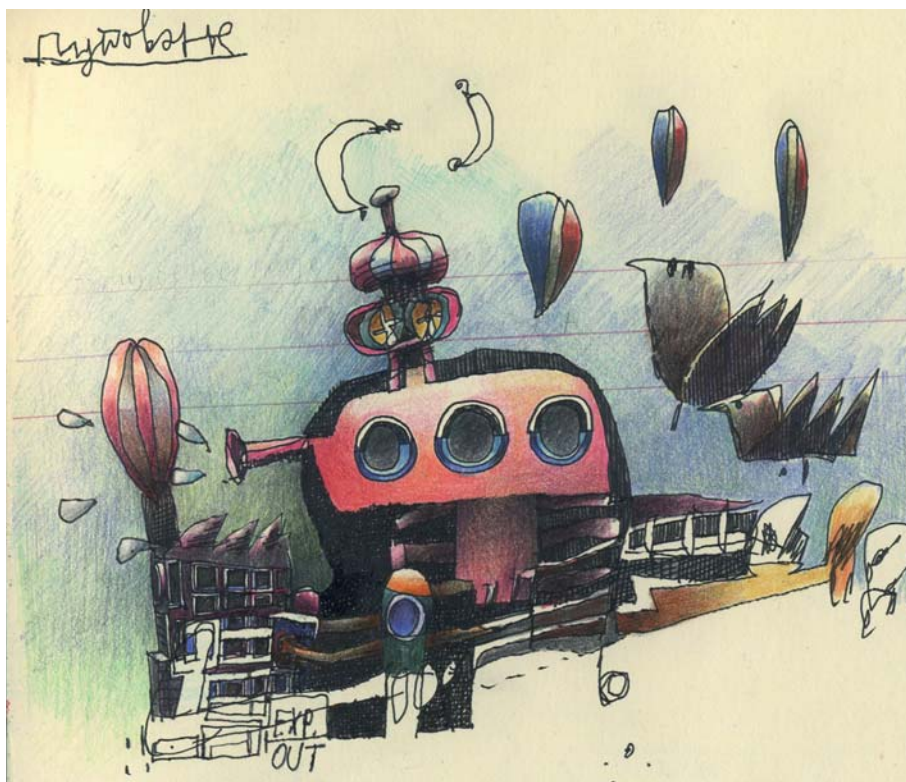
Men kan reizen ondernemen door de grafische werken van Miljan Vukicevic. Men komt in grensgebieden tussen schrift en beeld, tussen verhaal en abstracte compositie, men betreedt ordes die bij de eerste aanblik soms chaotisch overkomen, maar leesbaar zijn als gedichten. Vaak suggereren cijfergegevens een volgorde; het komt ook voor dat deze getallen met gewoontes van onze blik spelen en deze op een onverwachte wijze naar nieuwe invalshoeken leiden.

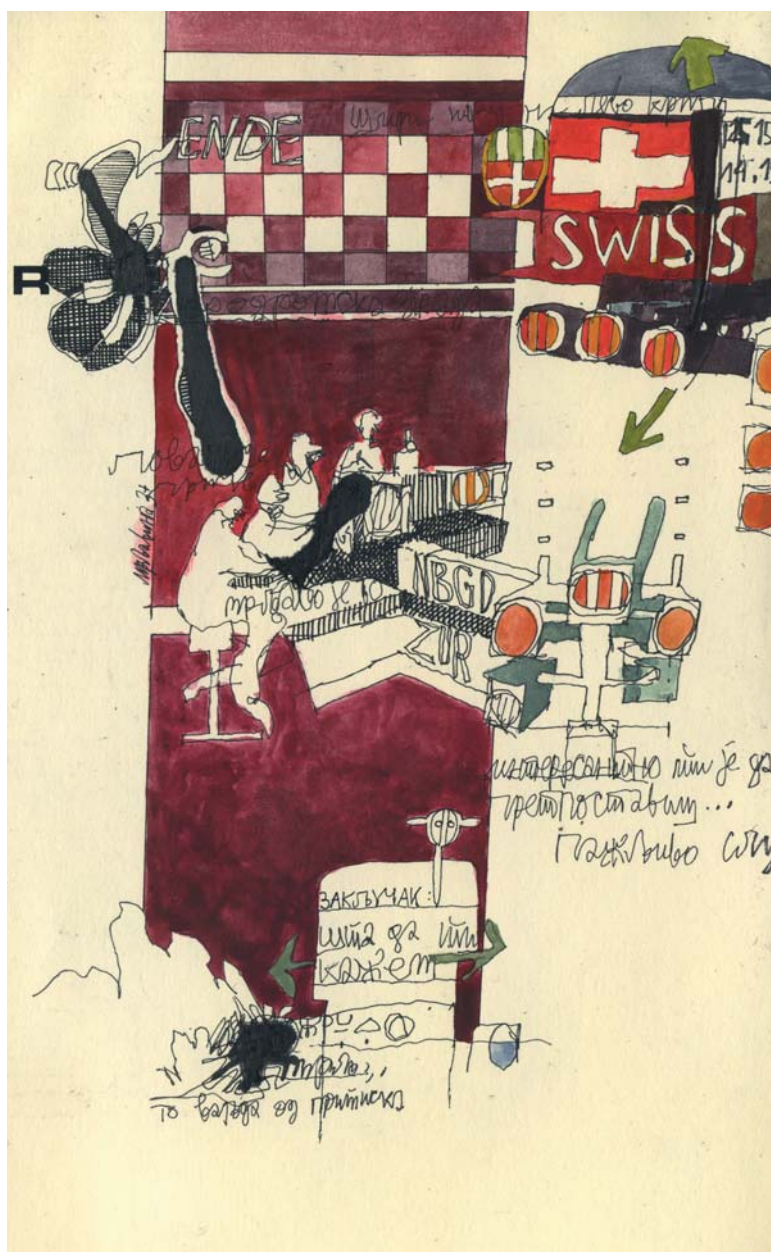
En wij, de reizigers, worden aanvankelijk door een vloed van nieuwe indrukken overweldigd. Deze werelden waar verschillende perspectieven samengaan en bijzonderheden uit elkaar voort schijnen te komen, zijn compact als dromen die we over ons heen moeten laten komen.

Bij nader toekijken worden we gewaar dat we die werelden ook beter begrijpen, omdat er altijd een wenk of een wegwijzer is – al is het maar een kloktijd in de achtergrond, die als verdwijnpunt wenkt en orde zaait. Miljan Vukicevic observeert en hij filtert details uit treinstations, veldwegen, verkeerspleinen, struikgewas en samenscholingen, uit alles wat we dáchten te kennen. Met deze splinters weeft hij zijn verdichte en in al hun diversiteit hechte composities. Hij breekt de werkelijkheid open en geeft aan de fragmenten een vorm, vaststaand, zoals dat befaamde gewelf staat, omdat ieder van zijn steenblokken naar beneden wil storten.

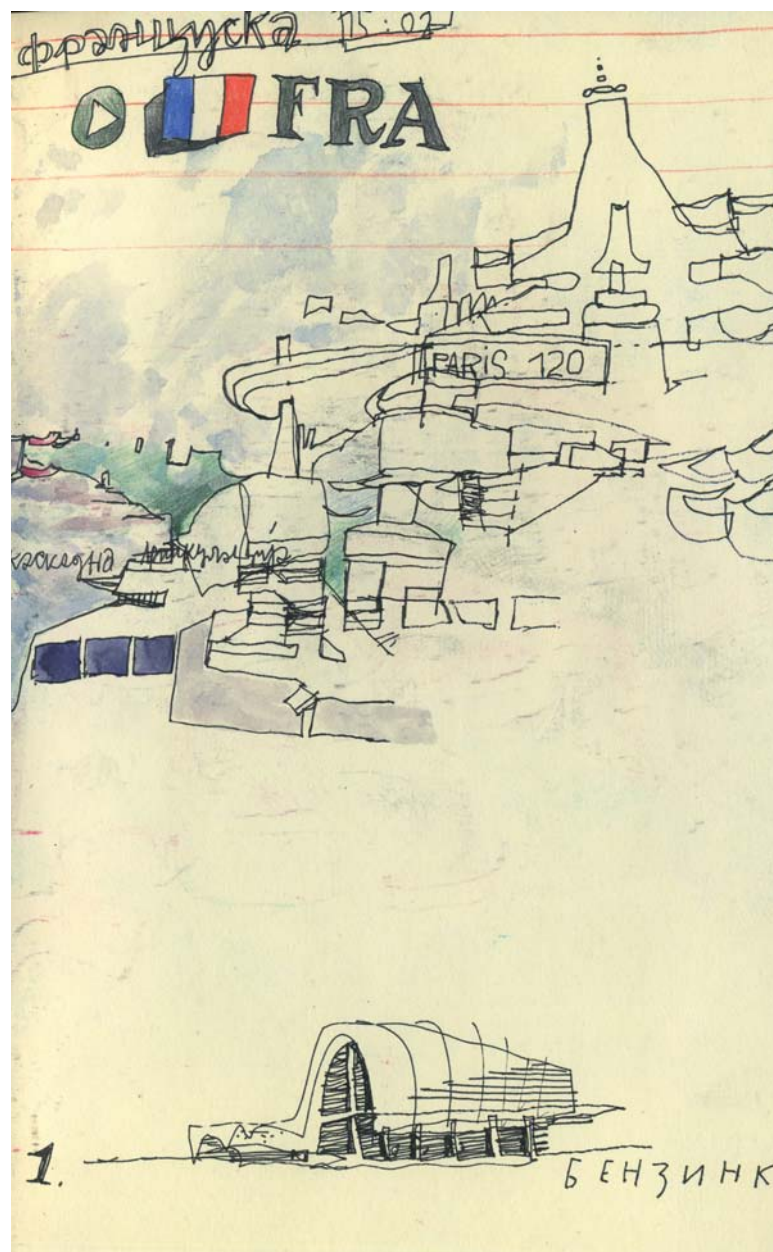
Miljan Vukicevic (°1971, Belgrado) studeerde cultuurmanagement, hogere kunstopleiding en architectuur aan de universiteiten van Belgrado en Antwerpen. Hij realiseerde cartoons, illustreerde magazines, maakte tekeningen en ontwerpen voor diverse opdrachtgevers, ontwierp ecologisch speelgoed, verzorgde binnenhuisarchitectuur. Hij stelde tentoon in Antwerpen, Brugge, Brussel, Berlijn, Hasselt. In 2006 behaalde hij de prestigieuze Frans Dille Prijs voor grafiek en onderscheidingen in de Joris Olyslaegers grafiekprijs. In 2007 behaalde hij een eervolle vermelding in de Jacques Gorus Prijs en de 11de Grafiekbiennale van Brugge.

Miljan Vukicevic, Frankrijkklei 14, 2000 Antwerpen, tel: 03-2162584, gsm: 0486-445514.

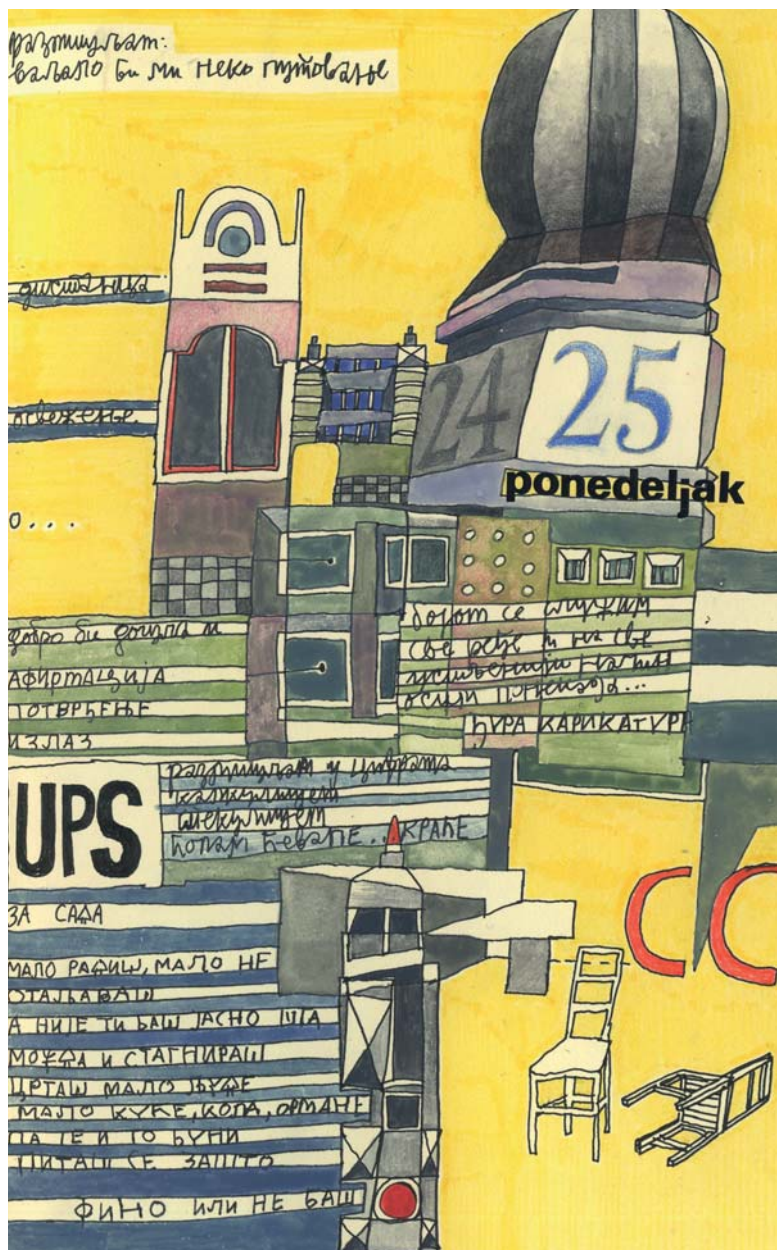

reisschets / Miljan Vukicevic

reisschets / Miljan Vukicevic

reisschets / Miljan Vukicevic

René Hooyberghs

Hotel Dajte

Polen, de Baltische Staten, de Muur, Roemenië: het hele Oostblok heeft en begeeft, Gorbatsjov wankelt, de bronzen koppen van Stalin en Ljzen Felix Dzjerzinsky, de stichter van de Tsjeka, rollen door Moskou. Op het dak van het Kremlin ziet hij de Russische en de Sovjetvlag naast elkaar, één dag slechts. Hij stuit op een autobiografie van die rare Yeltsin en na lezing schrijft hij op het schutblad 'volgende president van Rusland', hoewel Yeltsin het vooral over zichzelf en zijn succes als coach van een damesvolleybalteam heeft.

Hij ziet het allemaal gebeuren en reist defensief rond om de commerciële belangen van de groep in die landen en havens veilig te stellen, of de schade te schatten. Een regelrechte ramp, niemand van zijn contacten durft de mond nog opendoen. De oude contracten zijn niks meer waard en niemand durft nieuwe aan. Zelfs defensief is er niets te redden, daar komt het op neer.

Albanië, de doodarme Europese versie van Noord-Korea, blijft voorlopig buiten schot, hoewel ze daar met het standbeeld van Hoxha ook al komaf hebben gemaakt. Er valt ook nauwelijks iets te verdienen, maar vermoedelijk kan ook het Albanese ijzeren regime zich niet handhaven, en tegen beter weten in wil hij er wel eens gaan kijken. Het is lente 1990.

De dichtstbijzijnde Albanese ambassade is in Parijs, België heeft er geen. Rue de la Pompe, helemaal niet in de prestigieuze ambassadebuurt. Alles lijkt er al jaren verlaten, de luiken zijn dicht, het deurbelletje verraaft geenszins de aanwezigheid van een excellentie.

Na een paar pogingen schuifelt iemand naar de voordeur, kijkt zowaar door een luikje, opent grendels en laat hem binnen. Igor, uit Dracula. Of uit Frankenstein, of gewoon uit Albanië. Hij wordt in een voorkamertje ontvangen, Igor ondervraagt hem over zijn motieven voor zijn bezoek aan Tirana, vraagt naar zijn contacten op het Ministerie voor Transport.

Hij heeft daar alleen de naam van ene Sadedin Celiku, een volslagen onbekende, maar de enige bij het Ministerie voor Transport die hem telefonisch

te woord wou staan toen hij een afspraak vroeg. Over Celiku's functie, rang of stand weet hij verder niets. Geen reactie van Igor, die zonder verder commentaar opstaat en in een gang verdwijnt. Hij blijft zitten in het duistere salonnetje en wacht – een half uur. Dan komt Igor terug, met papieren om in te vullen en terug te brengen. Kan hij ze hier invullen? Nee, volgende week terugkomen.

Het vragenlijstje is bizar, ook de voornaam van zijn allang overleden vader willen ze weten. Vast toch nog Russische invloed, hoewel de Sovjets tot aartsvijanden zijn gepromoveerd. Een week later mag hij zijn paspoort weer afhalen, hij heeft visum nummer 206, het is 16 mei 1990. In plaats van zijn familienaam heeft die Igor de voornaam van zijn vader ingevuld, maar dat merkt hij pas twintig jaar later. De afspraak met Sadedin Celiku wordt bevestigd, op zijn vraag of Celiku over samenwerking en contracten kan en mag beslissen geeft die een diplomatiek nietszeggend antwoord. Air France heeft een vlucht tussen Parijs en Brindisi, soms gaat die ook – als er passagiers zijn – door naar Tirana. Het toestel is een kleine F-28, behalve twee andere vrijwilligers stapt iedereen uit in Brindisi. De vlucht naar Tirana duurt slechts enkele minuten, een wip over de diepblauwe Middellandse Zee. De landingsbaan is een ruïne en de piloot gaat tijdens het uitrijden voorzichtig te werk om het landingsstel te sparen. Aan weerszijden van de piste staan om de twintig meter soldaten opgesteld, het geweer op de schouder. Geen personeelsgebrek hier. Armoedige, magere soldaten, die geen enkele poging doen er heroïsch uit te zien, slordig uitgedost in donkergroene uniformen. Een scène uit James Bond.

De stijl van het luchthavengebouw is Eastblock Fifties, geen spoor van airco uiteraard. Buiten is het dertig graden, binnen een verstikkende oven. Een potige vrouw in sjofele burgerkledij – ze is een jaar of zestig en stinkt en hij denkt er later onweerstaanbaar een wrat op de kin bij – doorzoekt zijn bagage. Met vieze vingers woelt ze door zijn kledij en ondergoed, dat wil hij bij aankomst in het hotel meteen al laten wassen. Alles wat

op beschreven papier lijkt gaat opzij: een paar boeken, kranten, tijdschriften. Zijn dossier voor deze vergadering, met het typecontract dat hij wil bespreken. Een cadeautje voor die Celiku gaat ook apart, maar uiteindelijk besluit ze het toch weer in de bagage te stoppen, ze weet maar nooit wie ze zou beroven. Hij wordt doorgewuifd maar protesteert, hij wil zijn boeken en papieren terug. Geen sprake van. Jawel, die heeft hij nodig, business. Geen sprake van. Bel dan met kameraad Celiku. Geen sprake van, maar hier, een document, als hij vertrekt krijgt hij alles terug. Hier tekenen. Jij tekenen. OK, ze tekent niet, maar een man naast haar slaat een scheve stempel op het gestencilde document. Hij wil het meenemen, maar dat mag niet. Hoe, waarom niet? Geen antwoord, geen sprake van. Een kopie? Geen sprake van. De twee andere passagiers zijn allang verdwenen.

Hij stapt buiten op zoek naar een taxi, maar twee mannen wachten hem op. Celiku, zo blijkt, en een chauffeur. Celiku begroet hem als een lang verloren vriend, lange warme handdruk. Celiku is een klein mannetje in een burgerlijk uitziend pak, een hemd en een das. Geen superman op dat ministerie, zo ziet hij er niet uit, wat gluisperig en kruiperig, maar blijkbaar toch belangrijk genoeg om de touwtjes in handen te houden, hij is de enige die met deze buitenlander in contact komt. Een buitenlander is een potentiële goudmijn aan cadeautjes. De auto is een Volvo, bouwjaar midden zestig. Een aandoenlijk groot stuurwiel. Op z'n middenoosters hebben ze plastic vellen over de stoelen gelegd, om het leer te beschermen. Celiku en hij zitten achterin, de gewone vragen, hoe was de reis, dank u, alles perfect. Celiku heeft een kamer gereserveerd in hotel Dajte, het beste hotel van Tirana, zegt hij. Het is een korte rit, hij kijkt naar het landschap, maar vooral naar het verkeer. Dat bestaat voornamelijk uit voetgangers, een paar fietsters, een motorfiets. Naarmate ze de stad naderen nu en dan een autobus: oude, vierkante vehikels zonder enige stroomlijn, zonder vensters, de ramen zijn uit de wanden gesneden, dieselwalmen. Ze rijden voorbij een station, waar één trein staat. Eveneens zonder ramen, in plaats daarvan ruw uitgesneden open gaten in de plaatstalen wanden. In het centrum van de stad een enorm plein, waarop een paar boulevards uitkomen. Alleen voetgangers nu, in groepjes van twee of drie. Op één van die boulevards het hotel. Zelfde architect als die van het luchthavengebouw, inspira-

teloze commie-prefab. Een enorme lobby, Celiku doet de uitleg, sleutel, even de bagage in de kamer leggen. Kamer spartaans maar proper, een éénpersoonsbedje tegen een muur, een douchekamertje zonder toilet, dat belooft gemeenschappelijke stoelgang, horreur. Een echte radio in de kamer, misschien nog met gloeilampen. Een telefoon, maar die blijkt niet te werken. Terug naar Celiku. Andere kamer? Hij heeft al de beste. OK. Celiku neemt afscheid, wil terug naar kantoor. Wat nu? Celiku komt straks terug. Hoe laat? Later.

Hij loopt door de lobby, zoekt een telefoon om zijn kantoor te bellen, we zijn nog in de pre-GSM-historie, zeker hier in Albanië, op enkele minuten vliegen van het telefoongekke Italië. In de kelder een telefooncentrale. Een zweterige madame, de tweelingzus van die op de luchthaven, bemant er een installatie met knopjes, lampjes en kabeltjes, archeologie. Hij geeft haar een paar nummers in België, Londen, Parijs en Houston, een briefje van vijftig Franse franken. Het is drie uur 's middags. Wacht ik op mijn kamer op verbinding? Nee, hier. Niet onder de indruk van het Franse geld gooit ze zijn lijstje bij de rotzooi op haar tafel. Dit wordt niks. Terug naar de lobby, terug naar zijn kamer. Hij morrelt aan de radio waar geen geluid uit te krijgen is. Neemt een douche. Een handdoek waar je de krant door kan lezen. De radio werkt nog steeds niet. Hij zoekt in zijn bagage tevergeefs naar iets leesbaars. Terug naar de lobby, op zoek naar ander leesbaars. De straat op, hij loopt naar dat plein, het Skanderbegplein. Who the fuck is Skanderbeg? Hij wordt aangestaard maar niet aangesproken. De stilte in de straat van het hotel is oorverdovend, net als op dat plein: alleen voetgangers, nu en dan een voorzichtige fietser. Alleen mannen, pratend. Wat is dit, een andere planeet? De mannen zijn bijna uniform gekleed, een broek, een broeksband, een hemd, bruine schoenen. Schoenen en broeksbanden vallen op, er schijnt maar één model van te zijn, en één kleur. Ooit kregen ze van Cuba of zo een container broeksbanden cadeau. Propere armoede. Er is een krantenkiosk in zijn straat, maar daar zijn alleen Albanese kranten te koop, of tenminste, exemplaren van één Albanese krant. Terug naar het hotel, vraagt brochures, toeristische informatie, een stadsplan. Niets. Leeg papier? Hoezo, leeg papier? Ja zeg, hoe moeilijk is leeg papier, papier om op te schrijven. Hoeveel? Een pak. Dat krijgt hij mee, de man achter de balie kijkt hem onbegrijpend na. Terug naar de kelder,

de telefoniste is weg. Hij gaat naar zijn kamer. Ik ken hier één mens, denkt hij, Celiku. Ik weet zijn telefoonnummer niet, of het adres van zijn kantoor. Ik ken zijn functie niet. Al wat hij over dit land kan weten ligt op de luchthaven, bij het wrattenzwijn.

Hij neemt het pakje papier en tekent en schrijft. Hij tekent een organigram van de groep en begint te reorganiseren. Hij sluit afdelingen, opent nieuwe, ontslaat medewerkers, huurt ze terug, verveelt zich dood. Schrijft zomaar woorden, het begin van een roman, wat anders. De kamer wordt een cel. Het is verstikkend heet, hij zit op het smalle bedje, rug tegen de muur en papier klammig van 't zweet op zijn attachécase, een tafel is er niet. Het raampje is open, het vreemdste straatgeluid komt binnen: geen verkeer, maar geluid van stappen, schoenen op steen, en stemmen van pratende mannen, honderden. De mannen wandelen heen en weer als brevierende pastoors. De taal is onwezenlijk vreemd: alles klinkt bekend en geen woord is verstaanbaar. Vrouwen hoort en ziet hij niet, ook in het hotel geen vrouw te zien. Hij probeert de kamertelefoon een paar keer, die werkt niet.

Iemand klopt op de kamerdeur, Celiku en nog een man. Ze gaan dineren, hij heeft nog steeds dat toilet niet gebruikt. De eetzaal van het hotel, hij had op een plek ergens buiten gehoopt, maar hier is geen ontsnappen aan. Een twintigtal tafeltjes, de meeste bezet, allemaal mannen. Er liggen menukaarten, maar keuze is er niet, Celiku bestelt voor iedereen. Een fles drank staat al op tafel, cognac, Albanese cognac. Het is een nieuwe fles, maar niet helemaal vol, een raar gezicht. Hij kijkt rond zich en ziet dat alle flessen op alle tafels nieuwe, ongeopende flessen zijn. Toch zijn ze niet allemaal tot gelijke hoogte gevuld. Vullen ze hier de flessen met de hand, ergens in een achterkeuken? De cognac is nauwelijks met cognac te vergelijken, scherp van smaak en stroperig van textuur. Er komt een groezelige spaghetti bolognese, sla en uien en tomaten. Hier zijn vast geen chemicaliën bij te pas gekomen. Later denkt hij: of geen, of de smerigste. De tomaten zijn heerlijk. Wijn of water is er niet, ze gaan door met de cognac. Over de zaak wordt niet gesproken, hij wil een afspraak op kantoor morgen, en de baas van Celiku zien. En hij wil naar Durres, de haven, om te zien hoe die er bij staat. OK, Celiku brengt het in orde. De tweede man zegt geen woord, hij is ook niet voorgesteld, behalve als 'een vriend'.

Later gaan ze wandelen, met zijn drie. Ze lopen nu de laan van het hotel op en af, zoals de honderden anderen. Af en toe beweegt voorzichtig een auto tussen de voetgangers, die de hele straat in beslag nemen. Het wordt donker, straatverlichting is er nauwelijks. Celiku en hij lopen naast elkaar, de man alleen achter hen. De man is niet gevaarlijk, zegt Celiku. Het is niet geheel duidelijk wat hij daarmee bedoelt, waarschijnlijk kan de man enkel gevaarlijk zijn voor Celiku. Celiku vertelt dat hun contract vast en zeker in orde komt. Er is maar één voorwaarde, Celiku wil een weekje naar Europa, naar Antwerpen of Parijs. Kan hij dat regelen? Misschien wel, dan moeten we eerst het contract samen eens bekijken, maar dat ligt op de luchthaven. Ik heb het contract, zegt Celiku, op kantoor. Ha, gaat dat zo. Celiku glimlacht zijn schuwe, linke glimlach. Maar het contract, zegt hij, gaat niet ver genoeg. Weldra willen wij meer: joint venture. Hij weet: joint venture in communistische landen, ze zijn er dol op, maar het gaat nooit goed. Morgen op kantoor verder praten dan maar? En naar de haven? OK, morgen voormiddag. OK, morgen voormiddag. Een uur wordt niet afgesproken, voormiddag is genoeg.

In het hotel toch maar dat toilet gaan opzoeken, ach, er zijn ergere dingen. Niet veel erger, maar toch. Het restaurant is inmiddels gesloten. Een hotelbar is er niet, trouwens die cognac zit dwars. Terug op de kamer. Geen boek, geen telefoon, geen krant. Terug buiten, hij wandelt nu tot het Skanderbegplein, de moskee. Een geluidloze stad, het went niet, hij zoekt een stalletje waar water of bier verkocht wordt, niet te vinden. Hij moet de weg naar het hotel vragen, de mannen die hij aanspreekt zijn schuw en wijzen hem met vluchtige gebaren de juiste richting aan. Engels of Frans willen of kunnen ze niet.

In het hotel bemachtigt hij toch nog een flesje water. Een nieuwe, ongeopende fles, halfvol. In dezelfde achterkeuken gevuld, wellicht.

De volgende ochtend zit hij om negen uur te wachten op Celiku. Om elf uur daagt die op, met zijn Duitstalige vriend. En de chauffeur met de oude blauwe Volvo. Ze rijden de stad uit, weldra zijn ze ergens in een heuvelachtig landschap, een levende Brueghel, paarden- en ezelskarren zorgen voor transport, vrouwen in blauwe kledij en witte hoofddoekjes werken op het land, de stilte is compleet, pastoraal. Tot zijn verbijstering schakelt de chauffeur de motor uit telkens ze een helling afrij-

den, als een bobslee gaat de Volvo steeds sneller naar beneden, de chauffeur hangt als een wanhopige aan het stuur. In de bochten schuiven Celiku en hij achteraan, de chauffeur en de Duitse vriend vooraan, over het gladde plastic heen en weer. Het blijft goed gaan, Ayrton Senna zou het dit mannetje niet verbeteren. Ze stoppen bij een ruïne. Wat is dit? Het kasteel van Skanderbeg, verdomd als het niet waar is. Wat moet hij hier zoeken? Hij staart naar de ruïne, wil naar de haven, en weer weg. Skanderbeg is de nationale held van Albanië zowaar, rebel tegen de Ottomanen ook nog. Vandaar dat plein, met zijn standbeeld. De Leeuw van Vlaanderen, de adelaar van Albanië, we hebben allemaal wel iets. Van de ruïne gaat het richting zee, in de bobslee. Een hotel aan zee, geen haven te bespeuren. Lunch in dat hotel, cognac op tafel, het is zo'n dertig graden buiten. Het hotel ziet er heel wat beter uit, maar volgens Celiku niet geschikt voor zakenlui. Voor wie dan? Sportlui, uit Cuba en Albanië. Geen mens te zien, behalve het rondlummelende personeel. Na de lunch zitten ze op stoelen op dat klotestrand, en kijken richting De Wereld. Het contract? Kantoor? Haven? De haven is jammer genoeg gesloten. Kantoor morgen, contract ook.

Terug naar de stad. Ze zetten hem af bij het hotel. De kamer, het toilet, de lobby met de rare snuiters. Hij probeert de telefoniste nog eens te vermurwen, met meer geld deze keer. Ze legt de nummers op-zij, haalt verveeld de schouders op. Het geld is al verdwenen.

's Avonds diner, daar zijn ze weer, Celiku en Heinz, de eeuwige vriend. Uit balorigheid begint hij een gesprek met die Kommissar, in het Duits, Celiku begrijpt er geen moer van. Sympathieke knul, veel directer dan Celiku, maar hij heeft dan weer met het hele transportgebeuren niks te maken, zo blijkt. Vertelt dat hij vroeger een motorfiets had, een Duits overblijfsel uit WO II, maar ermee verongelukte. Tja. Een vrouw daagt op, alweer een zus van die vliegveldwalküre en de telefoniste, ze is gekleed in laarzen en een soort peignoir, een bizarre combinatie. Een man zet zich aan de piano, zij plaatst een hand op de vleugel en barst in zingen uit, Albanese strijdlieden wellicht, hulde aan Skanderbeg en Hoxha en nog van die snuiters. Het is hilarisch, hij wedt dat ze sterft van de astma nog voor het eten op tafel komt. Maar zelfs dat is hem niet gegund, het gekrijs gaat maar door. Bianca Castafiori, live in Tirana. Later ziet

hij haar terug op TV, in 'Allo Allo', de scenarist moet ooit in Tirana zijn geweest.

Celiku naar huis, dronken. Hij naar bed, handen achter het hoofd, en denken. Nog twee keer slapen, dan kan hij hier weg. De volgende ochtend ontbijt, en de straat op. Zijn hoofd bonkt, die cognac is niet te geloven. Even verder het Hoxha museum, een futuristisch gebouw in het midden van deze troosteloze, bakkende stad. Een troepje schoolkinderen in uniform gaat hand in hand naar binnen, hij er achteraan. Had hij al eerder moeten doen: het is waarschijnlijk het enige gebouw van Tirana met airco. Geweldig. In etalagekasten staan de leugens opgesteld, zijn standbeeld mag dan al wel uit de straat zijn geruimd, hier is alles nog intact. Zijn verrekijker, zijn pistool, Hoxha moet zowat het hele Duitse leger eigenhandig in de pan hebben gehakt. De nieuwe Skanderbeg. Zijn weduwe huist hier nog ergens, in een ommuurde villa wist Heinz gisteren te vertellen, na cognac zeven. Terug naar het hotel, naar bed. Even later bezoek: Celiku. Weer naar buiten, dat praat gemakkelijker, geen grote Kommissar-oren deze keer, Heinz is thuisgebleven. Even verder toont Celiku hem een envelop: het contract terug, verdomd als het niet waar is. Vol stempels en handtekeningen ook nog. Hoe heeft die dat klaargespeeld, het enige exemplaar dat in Albanië kan zijn ligt of lag op de luchthaven. Heeft Celiku ook al zijn boeken gejat dan? Die Albanese glimlach weer, zonder woorden. Komt het dan goed, met die week of zo Parijs? Natuurlijk komt het goed, reken maar. OK, hier is het contract dan. Tussen alle handtekeningen en stempels komt die van Celiku niet voor. Hij krijgt het contract mee, Celiku weg, terug naar het hotel. Dit is complete diefstal, het typecontract is maar een basis voor onderhandeling, wie het zonder schrappen tekent is gek. Wat nu -juichend naar kantoor bellen en de boel op gang brengen gaat niet, de telefoon in de kamer werkt nog steeds niet, de telefoniste heeft een dag vrijaf, doodse stilte overal. Hij kruipt in bed en slaapt, Tirana blijft stil.

De volgende dag vertrekt hij, van Celiku niets meer gehoord of gezien. Op de luchthaven krijgt hij zijn boeken, tijdschriften, dossier terug. Het blanco typecontract ontbreekt, uiteraard. Weer op kantoor belt hij Celiku, de 'stage' wordt geregeld, de zaak komt op gang, alles verloopt vlot. Even verbaasd en verdwaasd als hij door Tirana heeft

gelopen, loopt Celicu door Antwerpen, Parijs en Marseille, reist als in een droom per metro en TGV, waant zich miljonair op de Champs Elysées, koopt met zijn uitgespaarde zakgeld een TV, verdwijnt dagenlang zonder te kunnen of willen zeggen waar hij is geweest.

In november gaat hij terug naar Tirana, hij wil nu dat kantoor wel eens zien, de baas van Celiku ontmoeten. Dit keer vliegt ook Swissair, er komt beweging in de Albanese zaak. De luchthaven-walküre is verdwenen, hij kan zo het land in.

De chauffeur en de Volvo zijn dezelfde gebleven, Celiku is veranderd: een man van gewicht, een nieuw pak, het gluisperige is weg. Toch weer naar dat verdomde hotel. In de lobby zowaar een tv,

voetbal. 's Avonds eten ze in een luidruchtig restaurant in de buurt, er wordt gelachen en gezongen, en niet alleen in het Albanees. Op de kamer probeert hij de telefoon, die werkt zowaar, Tirana is op aarde geland. Hij gaat naar de kelder: een reeks gokautomaten in plaats van de telefooncentrale, bemand door dikke Italiaanse tweederangs maffiosi en wat hoeren.

Bij het vertrek ziet hij dat op de luchthaven een nog schrale duty free shop is geïnstalleerd, met wat duur importspul. Hij koopt een fles Albanese cognac, halfvol.

Voor Albanië zijn Vrijheid en Welvaart aangeboden, verdomd als het niet waar is. ■

Tentoonstelling Bavo Tiebos

glaskunst - schilderijen

vernissage: vrijdag 21 mei, 2010 vanaf 20 uur.

Open: vanaf 22/05/2010 t.e.m. 06/05/2010
zater-, zon- en woensdagen van 14 tot 19 uur.

GALERIE **BERKENVELD**

Berkenveldplein 16 2610 Wilrijk

G: 32 (0)476 242 991

T: 32 (0)3 830 15 50

M: info@berkenveld.be www.berkenveld.be

René Hooyberghs en Kathy De Nève bezochten **Dirk Frimout**

Ze geven ieder hun indrukken van een ruimtelijk gesprek weer

(muziek: *La Quête*, Jacques Brel)

René Hooyberghs 'Eigenlijk zijn we niet zo ver geweest.'

Eigenlijk zijn we niet zo ver geweest, zegt hij er-gens in het midden van het gesprek, na de vraag 'wat heb je geleerd tijdens die reis?'. Bijna klinkt het alsof hij bedoelt 'eigenlijk zijn we niet zo ver *geraakt*', maar dat zal wel niet, hij is niet ontevreden of gefrustreerd, toch niet daarover.

Wat hij bedoelt is: 'eigenlijk zijn we niet eens zo ver geweest, en toch is mijn leven, mijn inzicht veranderd'. Wat hij geleerd heeft, is hoe fragiel alles is, als je het van op de juiste afstand bekijkt. De juiste afstand is 300 kilometer, zo ver zijn ze geweest, niet eens zo ver als Parijs. Maar de hoogte in, en dan zie je dit, zegt hij. Hij brengt de handen samen boven de tafel en spitst de tien lange, smalle vingers tegen elkaar. Voorzichtig, als een priester met een hostie. Bovenop sculpteert hij met één hand, even moeten vijf vingers wijken, een kleine, onzichtbare of doorzichtige aardbol. Zo klein is de aarde, nog ongelooflijk veel kleiner eigenlijk en zo kwetsbaar. Dat dunne laagje atmosfeer eromheen, het stelt vanaf de juiste afstand, niet eens zo'n grote afstand, allemaal heel weinig voor, en er is niet veel voor nodig om het hele boeltje te laten verdwijnen – wie zou het ook merken? Ondraaglijk licht, in het luchtledige. Hij is akkoord met Lucebert, die zegt dat we 'o zo'n kleine kruimel stof op de rok van de mantel van de eeuwigheid' zijn, misschien denkt hij dat het bestaan helemaal niet zo dramatisch is als we het ons graag voorstellen, dat we ons wel wat al te zeer au sérieux nemen, maar zover is het gesprek niet geraakt.

We arriveren al te laat op de afspraak bij Dirk Frimout en wijten meteen die dwaasheid eensgezind aan de GPS, die ons in de steek gelaten heeft. Of zou gelaten hebben, want het geweten knaagt, en tegen wetenschappers liegt men beter niet, die doorzien dat.

In werkelijkheid waren we zo ruimschoots op tijd dat aanbellen dan weer onhoffelijk zou zijn geweest, dus nog even een kop koffie in de buurt, de vragen nog even doorgenomen, te goed waarschijnlijk, en dan hopeloos te laat. Zo, dat is de waarheid en niets dan de waarheid, en het geweten is weer gesust.

Al gauw gaat het over muziek en wat hij meenam in de ruimte. Bach, Brahms en Brel, stafrijm is een ruimtereiziger niet vreemd. Van Brel operamuziek, niet verwonderlijk, niet voor niets is Frimout voorzitter van de Vrienden van de Munt. Uit *Don Quichotte*, de bruisende aria 'La quête', geen tekst illustreert beter de ambitie van een jongen uit Poperinge die naar de ruimte dingt en ze ook bereikt: To dream the impossible dream. Als in 1957 het eerste aandoenlijk primitieve Spoetnikje vanuit Kazachstan de ruimte wordt ingeschoten, is Frimout pas zestien, wat hem niet belet te beslissen dat hij ooit die Spoetnik achterna wil, de ruimte in. Met rustige vastberadenheid (hoeveel beter past die beschrijving bij een wetenschapper dan bij een job-hoppende politicus) bijt hij zich vast in die onmogelijke droom. Studeert zich te pletter, droomt zich een weg van Poperinge naar Gent, naar Colorado, naar Redu, naar Houston, naar Atlantis.

Suist (ai, ook vergeten te vragen, zo'n ding suist natuurlijk niet, daar in het hyper ijle, hoe is dat dan met die razende stilte?) tegen achtentwintigduizend kilometer per uur. In anderhalf uur tijd zo'n honderddertig keer rond die o zo kleine kruimel stof op de rok van de mantel van de eeuwigheid, en hangt als die jongen van zestien betoverd op ieder vrij moment aan de patrijspoorten gekluisterd, de contouren van continenten ontledend, op ontdekkingsreis rond een levende atlas van steden en rivieren. De aarde is ook maar een ruimtestation, denkt hij. Hij blijft ontroerd als hij vertelt over het overweldigende moment dat de impossible rêve possible wordt, het orgastisch

Brelse brullen van de motoren, het moment van geen weg terug, we zijn vertrokken, bijna vijftig jaar na het begin van de droom – hij is dan gelukkig nog net geen vijftig, zijn gebruikbaarheidslimiet was bijna overschreden.

Al dat emotionele wordt nooit naïef, hij beseft als geen ander dat het allemaal een spelletje van macht en territorium is, het draait om een even primitieve rivaliteit als de ontdekkingsreizen van de grote Mogendheden uit het verleden. Maar stelt zich daar meteen ook weer boven, de wetenschap heeft behoefte aan dat kapitaal, die politieke wedijver, bedient er zich royaal van om de volgende stap naar Het Weten te kunnen zetten, er is geen ander middel. Het verkennen, het ontdekken, het daaruit leren: de drie pijlers van iedere reis. Wetenschap gaat dan ook niet enkel over leren, maar ook over meedelen van kennis, zoals hij de wetenschap van zichzelf en zijn collega astronauten wil delen met jongeren, ze aanzetten tot dromen, wie niet durft te dromen, is gezien. Leert hen dat wie aan het dubbele van de Atlantis-snelheid naar de dichtstbijzijnde ster vertrekt zevenentachtig-duizend mensenjaren onderweg zal zijn en dat ze dus maar best nu meteen al over oplossingen beginnen te denken.

Voelt hij zich geprivilegieerd, heeft hij iets van een uitverkorene? Nee, natuurlijk. Het privilege bestaat erin dat de droom is waargemaakt, het doel bereikt, wat die droom ook mocht zijn – het is zaak de juiste droom te dromen, dat is de boodschap. De man van de duizelingwekkende rondedans aan achtentwintigduizend kilometer per uur zegt dat met de ruisende stilte van het Begijnhof om zich heen. Misschien leidt het bereiken van de droom wel tot bescheidenheid.

Kathy de Nève
Reis rond de blauwe planeet...
(in anderhalf uur)

Reizen is verkennen. (Is het wel zoals ik het in gedachten had?) Reizen is ontdekken. (We leggen toch afstanden af voor dat ietsje méér?) Reizen is leren. (Door grenzen te verleggen, vergroot je ook je denkruimte!) Verkennen, ontdekken, leren. Drie sleutelwoorden die Dirk Frimout aan het fenomeen 'reizen' toeschrijft. Dirk Frimout, moet ik hem nog voorstellen... de eerste Belg in de ruimte – in het jaar 1992 reisde hij in acht dagen met een snelheid van 28000 kilometer per uur 143 keer

rond de aarde – had een droom. Een onmogelijke droom. De lancering van de Spoetnik in het jaar 1957 had op hem veel indruk gemaakt. Hij was toen zestien jaar. 'Ik had het hele gebeuren op de radio gevolgd. Later ging ik meermaals naar de tentoonstelling kijken. Mijn generatie was de generatie van de ruimtevaart. Dit heeft ongetwijfeld mijn studiekeuze beïnvloed. Al snel wist ik dat ik ingenieur wilde worden.' Er volgde een lange periode van studeren en afstuderen en dan, van promoveren. In het jaar 1972 vertrok hij samen met zijn vrouw naar Houston, drie jaar na de eerste maanlanding. Er werd gesproken over wetenschappers in de ruimte te sturen, voor wetenschappelijk onderzoek. Frimout hoorde dat ook de Europeanen aan dit project wilden meewerken. 'Van toen af had ik een droom. Ik wilde ruimtevaarder worden. Het was keihard werken in Houston maar het was bovenal blijven geloven in die ene droom. Het geluk lachte me toe. Ik voelde dat ik een kans maakte. Het was alsof ik elke dag opnieuw dat gelukzalig gevoel uitlokte.' Tot op de dag dat je vertrok, op 24 maart 1992. 'Ik had me er twintig jaar intensief op voorbereid. Het doel kwam dichterbij. En dan die spanning, een maand voor vertrek. Er mocht niets verkeerd gaan. Niet vallen, niet ziek worden. Ik hoor mijn vrouw nog roepen: niet te snel op de trap!' En plots is het er... 'Ik voelde de motoren op gang komen. Dan pas geloof je dat het zover is. Geen weg terug. Een orgastisch gevoel, zeg maar. Een gevoel dat je overvalt, dat onmogelijk te weerstaan of tegen te houden is.

Het is zoals naar opera zitten kijken: het sublieme ondergaan. Het is zoals poëzie schrijven: de woorden dichten. Of het is zoals Jacques Brel het zo juist in zijn voor mij zo herkenbare *La Quête* neerschreef: rêver l'impossible rêve...

Rêver l'impossible rêve
Porter le chagrin des départs
Brûler d'une possible fièvre
Partir ou personne ne part

'Ik ben veranderd', zegt Frimout. Hij doelt natuurlijk op zijn avontuur in de ruimte. Je zou voor minder, toch is het voor mij, zoals ik hem daar tegenover mij zie zitten, alsof hij altijd al zo geweest is. Een berekend man. Gestructureerd. Gedreven. Met toch dat ietsje – hoe kan het ook anders – onderhuids idealisme. Dat stelt me gerust. Idea-

lisme moet. Daar zijn we het allemaal vrijwel over eens. Want zonder idealisme verandert er niets... Het begijnenhof in Gent. Op de voordeur: *Convent St Bruno*. Ik bel aan. Frimout *himself* doet open. Een kleine inkomhal die door een tweede deur, die open staat, nog kleiner lijkt. Zo is het. En niet anders. Met drie op één vierkante meter. Ik buig mijn hoofd en zwijg; hoe moet het dáár geweest zijn, in de cockpit van een ruimteschip? Niet zoveel groter. Dankbaar ben ik, dat ik hier mag zijn, dat Frimout voor mij persoonlijk de deur komt opendoen. We lopen de trap op, naar boven. Een wijde ruimte, strak, minimalistisch, niet meer dan het nodige, rondom ramen met zicht op alle windstreken. Tegen de wand, een bibliotheekkast met vakliteratuur, énkél vakliteratuur. Twee blikvangers: een raket, rood met wit, en een houten kunstwerkje à la Corneille met het opschrift on *a marché sur la lune*. Verderop, een tafel met vier stoelen. Daar gaan we zitten. 'Koffie?' Hoeft niet. Niet voor mij. Luisteren en kijken wél. Het beeld van een man, een ruimtevaarder, met een verhaal. Zeldzaam. Uniek. Zovél wil je graag te weten komen. Luisteren en kijken maar, naar het blauw van zijn ogen, als een raam, met daarachter een buitenzinnelijk verhaal. Dat hoop je. Dat wil je. Want mensen ontmoeten, waar dan ook, is ook een beetje reizen. Meereizen. Drie, twee, één... go!

Frimout vervolgt: 'Astronauten zijn dromers. Het kind in hen blijft. Zonder dromen bereik je niets. Ik werk graag met Amerikanen. Zij blijven dat kind in zich onderhouden, op het naïeve na. Amerikanen geloven heel erg in hun ding en gaan ervoor, wars van alles. Een groot contrast met de Europeanen die er een meer sceptische pose op nahouden waardoor de creativiteit soms in het gedrang komt. Voor een groot deel typeert het de tijdsgeslacht van nu. Vroeger ging je voor die ene droom. Vandaag hangt er jammer genoeg een prijskaartje aan vast. Gelukkig blijf ik dromen, koste wat het kost. Een droom najagen is voor niemand evident. We hebben allemaal onze beperkingen maar ieder van ons, dat geloof ik sterk, bezit een onvermoeibare wilskracht om een doel te bereiken. Na de succesvolle lancering van de Spoetnik beloofde president Kennedy in zijn toespraak dat de Verenigde Staten van Amerika als eersten de eerste stap op de maan zouden zetten. En het gebeurde. Dat zegt veel over hun idealistische geaardheid natuurlijk; als een kans zich aan-

dient moet je die grijpen!' Stel: de kans wordt jou aangeboden om in het jaar 2020 mee naar de planeet Mars te gaan... 'De concurrentie is nu groter en ik wórd ouder. Ik denk dat ik deze keer best pas. Voor mij toch maar geen éénrichtingsticket!

*Aimer jusqu'à la déchirure
Aimer, même trop, même mal
Tenter, sans force et sans armure
D'atteindre l'inaccessible étoile*

Het doel is bereikt. 'Die droom kunnen ze me nooit meer afpakken!' Dirk Frimout kan in vrede leven met zichzelf. Doelen dromen. Dromen doelen. 'De mens denkt slechts in beelden', zei Albert Camus. Maar zijn onze beelden niet een reflectie van wat we dromen? Wordt ons denken niet bovenal bepaald door onze dromen? En, vertrouwen we er niet op dat het beeld van de droom ons niet nee nooit loslaat en/of ons niet nee nooit teleurstelt? Het liefst zouden we op de plek van onze dromen in alle rust dromen. Doen we al niet hetzelfde als we dromen dat we daar zijn? Ja, en we doen zelfs meer. We voegen er nog buitenzinnelijke beelden aan toe die de droom versterken. En naarmate de droom dieper is, des te levendiger ze afgebeeld wordt. Je bevindt je er vaak méér midden in en op een nóg aangenamer wijze dan wanneer je er werkelijk zou zijn. Het ongeluk is dat, naarmate de verbeelding achteruitgaat, het meer moeite kost en minder lang duurt. En het meest worden we er door gehinderd als we ons stoffelijk omhulsel beginnen te verlaten. Maar ook dát is reizen, zegt men.

Op de top ligt het einddoel van alles. Dat punt wil graag iedereen bereiken. 'Willen is niet voldoende, je moet ook hartstochtelijk naar je doel verlangen', zei dichter Ovidius. En nog: 'Het leven dat wij 'gelukzalig' noemen, bevindt zich op een hogere plaats, en de weg die erheen voert is zoveel rijker dan het doel zelf.' Voor Frimout was dat even anders. De weg die hem naar zijn einddoel voerde was lang en boeiend - vaak met zijwegen, nog vaker met omwegen - maar de bestemming op zich was voor hem kennelijk hét ultieme. 'Deze reis hééft mijn leven beïnvloed', zegt hij overtuigd. 'Ik laat de dingen sneller los. Ik ben ruimer gaan denken. Tijd en afstand hebben een nieuwe betekenis gekregen. Nog steeds verwonder ik me over al wat ik daarboven heb gezien. Je zit daar, op driehonderd kilometer van de aarde. Niet zó

ver eigenlijk, maar ver genoeg om de agitatie van de mensen niet te zien. Je wordt er stil van. Stil en emotioneel. Immens wat je aan indrukken opdoet. Op dat ogenblik probeer je zoveel mogelijk op je netvlies op te slaan. Je ondergaat. Elke minuut, elke seconde wordt een nieuwe herinnering. Met een snelheid van 28000km per uur duurt één omwenteling rond de aarde exact anderhalf uur. De snelheid voel je niet. De aardbol draait daar, onder je, telkens vijftien graden verder, waardoor je voortdurend een ander beeld van de aarde te zien krijgt. Je zit in een glazen kooi – in de cockpit zijn er tien vensters – naar buiten te kijken. En je blijft kijken. Je kan er maar niet genoeg van krijgen. Je lichaam in een hemellichaam. Zo vaar je rond de aarde die op haar beurt niet roerloos blijft. Een ruimteschip rond een ruimteschip. Dat is het. Je zoekt herkenningspunten. De kustlijnen, de continenten, de stromen. De steden zie je niet. Maar dan plots herken je de Seine en weet je dat daar Parijs ligt. Na twaalf uur werken, heb je een vrij moment. Lezen doe je niet; het verhaal speelt zich hier af, om en rond jou en dus zet je muziek op. Op je oren. Brel, Bach, Brahms. En weer verlang je; al dat blauw, dat intense blauw van onze planeet. Hallucinerend. En schrijven? ‘Een beetje. Over de aarde, zo klein in dat oneindig geheel. Over het klimaat op aarde, dat we zorg moeten dragen voor onze planeet. Van op die hoogte merk je pas hoe dun de atmosfeer is. Het gas dat letterlijk aan de aardbol kleeft, is maar een luttele honderd kilometer dik. Daarboven is het luchtledige.’ One small step for man, one giant leap for mankind... ‘Ach, eigenlijk staan we nog nergens. We weten maar een kleine tweehonderd jaar dat de aarde in een ellips rond de zon draait en dat de zwaartekracht ons met beide voeten op de grond houdt. Fascinerend. We gaan ervan uit dat de wereld uit een explosie is ontstaan, de zogenaamde oerknal of Big Bang. Maar wat was er daarvoor? Tijd is relatief. Toch hebben we de hele geschiedenis van de mensheid kunnen opbouwen, kunnen reconstrueren. Wat is er mooier?’

*Telle est ma quête,
Suivre l'étoile
Peu n'importent mes chances
Peu n'importe le temps
Ou ma désespérance*

‘Op een avond stond ik samen met Nobelprijswin-

naar voor de Geneeskunde, de Belgische biochemist Christian de Duve, buiten op het terras, onze beide hoofden naar de hemel gericht. Hij wees met zijn slanke vinger naar een ster die, zo leek het toch, het verst van ons verwijderd was. “Hoe ver ook, er móet leven zijn!” zuchtte hij. Ik beaamde dit. Er zijn miljarden sterren en planeten in het heelal. Het zou arrogant zijn om te beweren dat wij de enige uitverkorenen zijn. “We zijn kruimels op de voorschoot van het universum.” Ik denk dat het Lucebert was die dat zei. Hij had gelijk. Ook al bereiken de gelukkigen onder ons de magische leeftijd van honderd jaar, dat is niets vergeleken met de afstand van de aarde tot de dichtstbijzijnde ster. In september van vorig jaar heb ik een groep astronauten bijeen laten komen. Ik wilde de jongeren motiveren. Jongeren tussen zestien en achttien jaar geloven in zichzelf. Je voelt heel sterk de passie die aanwezig is om iets te bereiken. Zij geloven nog pertinent in iets dat hen drijft om ergens te geraken, om dingen te veranderen, om verder te denken. Mooi. Langs deze weg wilde ik hen aanmoedigen, tonen dat dromen in iets onmogelijks mag, móet zelfs, dat zonder dūrven dromen werkelijk niets verandert. Ruimtevaart dient voor mij hierbij als kapstok, zeg maar; het blijft de jongeren mateloos boeien. Ik vroeg hen hoe lang het zou duren om bij de dichtstbijzijnde ster te geraken, rekening houdend met de snelheid van 28000km/u waarmee een shuttle door de ruimte vaart, maal twee. Ze dachten na, begonnen te rekenen en kwamen tot de juiste oplossing: 87.000 jaar. Een zoveelste onmogelijke droom, dus. Ook al bestaat er op die ene ster intelligent leven, de tijd die nodig is om er te geraken is voor ons, stervelingen, irreëel.’

Ons lichaam dicht bij de hemel brengen. Hoeveel zweet en inspanning heeft men er voor over? Hoeveel wil en hartstocht? Francesco Petrarca deed het ook al. In het begin van de veertiende eeuw ondernam deze Italiaanse dichter en prozaschrijver de voettocht naar de top van ‘de winderige’, de Mont Ventoux. Hij wilde vooral ‘zien’, zien wat hij nog nooit had gezien. Na een lange en vermoeide weg, bereikte Petrarca de top van 1912 m en terwijl hij met al zijn ogen het fraaie panorama contemplerde, kwam het idee in hem op om de *Confessiones* van Augustinus open te slaan die hij had meegenomen. De eerste woorden waar zijn oog op viel waren: “*En de mensen bewonderen de hoogte van de bergen, de geweldige golven van*

de zee, de brede stromen van de rivieren, de uitgestrektheid van de oceaan en de omwentelingen van de sterren, maar ze vergeten zichzelf." Na dit lezen beseft Petrarca waarom hij die tocht te voet had ondernomen, alsof Augustinus' woorden speciaal aan hem waren gericht. De hele tocht terug naar beneden richtte hij de ogen enkel nog op zijn innerlijk. Hij verheugde zich op zijn vooruitgang, huilde om wat in hem nog onvolmaakt was... Afstanden afleggen. Zich verplaatsen. Omwegen maken. Zijwegen inslaan. Wat voor nut heeft het reizen op zich iemand ooit kunnen brengen? Na uren dromen in de trein kunnen we het gevoel hebben tot onszelf te zijn gekomen, dat wil zeggen, weer in contact te zijn gebracht met emoties en ideeën die belangrijk zijn voor ons. Het is niet altijd evident om thuis onze ware zelf te ontdekken. De meubels houden ons voor dat we niet kunnen veranderen, omdat zij dat ook niet doen; de huiselijke omgeving kluistert ons aan de persoon die we in het dagelijks leven maar misschien niet in ons diepste wezen zijn. Reizen houdt door de variatie die het biedt even de aandacht van een mens gevangen als van een kind dat zich verbaast over alles wat het niet kent.

*Et puis lutter toujours
Sans questions ni repos
Se damner
Pour l'or d'un mot d'amour
Je ne sais si je serai ce héros
Mais mon coeur serait tranquille
Et les villes s'éclabousseraient de bleu*

'Waarom is de ruimtevaart ontstaan? Uit prestige. Om te laten zien dat ze beter zijn dan de anderen. Ook voor de bedrijven was dit dé manier om hun kwaliteiten te etaleren. Maar blijven waken moet. Drómen moet. Geld mag niet de spelbreker zijn van 'onmogelijke' dromen. De bedragen die voor de ruimtevaart worden neergeteld, klinken voor buitenstaanders onwezenlijk hoog. Maar uiteindelijk gaat nog niet 1% van het BNP in de VS naar de NASA. In Europa wordt er zelfs zeven keer minder aan ruimteonderzoek gespendeerd. Een van de mooiste uitvindingen van deze tijd is de GPS, vind ik. Eens je het systeem kent, kan je niet meer zonder. Dat weet iedereen. Wat bijna niemand weet is dat er vierentwintig satellieten nodig zijn om het werken ervan te garanderen. En dat kost geld. In het jaar 1998 wilde ik voor achtenne-

gentig astronauten een congres organiseren. "Er is geen geld, er is geen tijd", kreeg ik als reactie. Voor mij was dit een kwestie van *prioriteit*. Alles bij elkaar heeft dit congres twintig miljoen Belgische frank gekost. Ik wilde zo graag. Ik geloofde zo sterk. Ik had er alle vertrouwen in dat dit project goed zou aflopen. Het is doorgegaan. En mét succes. Spits technologie moet blijven. Toegegeven, het kost veel geld. Maar op zijn minst moeten we blijven uitproberen, durven risico's nemen. Stilstaan is achteruitgaan.' Mogen we dromen van ruimtetoerisme? 'Die komt er! En maar goed ook. Een positieve evolutie voor de toekomst, vind ik. Vandaag reizen er al mensen mee de ruimte in. Mensen met grote middelen, weliswaar. Amerika werd toch ook ooit ontdekt? Slechts enkelen konden het zich toen veroorloven om ernaartoe te reizen. En zie nu. Mensen willen zien! Reizen is verkennen. Reizen is ontdekken. Reizen is leren. Maar reizen is ook begrijpen. Daarom geloof ik in het idee van *global village*. Ik durf te hopen dat de mensheid verstandig genoeg is om niet met galactische oorlogen te beginnen; dit zou louter een demonstratie van kennis zijn, zonder meer. Ik kom vaak in contact met mensen uit verscheidene continenten. Russen, Amerikanen, Chinezen, Indiërs of Europeanen... uiteindelijk hebben we allemaal wel iets gemeen met elkaar.'

*Parce qu'un malheureux
Brûle encore, bien qu'ayant tout brûlé
Brûle encore, même trop, même mal
Pour atteindre à s'en écarter
Pour atteindre l'inaccessible étoile.*

Hij is veranderd. De droom die Dirk Frimout ooit voor ogen had, is geen droom meer. Het onmogelijke is mogelijk geworden. Zijn doel is bereikt. 'Gelukkig blijf ik dromen', zegt hij. Misschien droomt hij nu over de 'mogelijke' onmogelijkheid. In de woorden van Jacques Brel zou dat ongeveer zo klinken: *rêver la possibilité de l'impossible rêve...* Zin geven. Aan wat buiten hem staat, aan wat buiten zijn bereik ligt. Of liever, aan dat wat binnen zijn reikwijdte ongrijpbaar lijkt. Onvatbaar. De droom, als een *floshe* die grimmig heen en weer zwaait en hij, het nog jonge kind op de draaimolen dat verbeterd toegrijpt... ■

Joris Iven

Aantekeningen van James Ensor voor Emile Verhaeren

1

Jij weet waar ik ben opgegroeid: in een souvenirwinkel,
met schelpen, chinoiserieën, glazen kralen en sieraden,

poppetjes en opgezette dieren. Driemasters in flessen,
badkarren in miniatuur. Ik ben geboren op de Venusdag.
Ik zag haar blauwgroene ogen en lange haren van zand.

Ze straalde en schuimde, ze schrokte en kwijlde. Dan
kwam oma die voorover boog bij mijn bed, vermomd
als een kokette boerin met een afschrikwekkend masker.
De papegaai maakte kabaal, de aap plaste in een schelp.

Oma hees mij en de aap in bizarre pakjes bij carnaval.
Die avond kwam de dwerg met de lange, kromme nagels
mij in de handpalm kriebelen. Ik was bang, als voor een
grote, harige spin. Jij leefde bij donkere moerassen,
sombere bossen, naakte velden. Ik kom regen brengen.

2

Wat ik later deed was morrelen in de marge van de Marollen.
Ik sloot mijn ogen bij het zien van het asiel voor blinden

en slechtzienden. Ik was de zwarte schim met de hoge hoed,
op de dool in de grote stad, schetste gestalten van
passanten, appels en geplukte kippen. En telkens weer

dartelde de baldadige jongen die Licht heet naar binnen,
kieperde de tafel om, trapte glazen en flessen aan stukken
en gooide het raam kapot. De schim buigt zich nu over
de genezing van de kreupele, de terugkeer van de zoon,

terwijl hij de berenmuts van de gendarme draagt, padden
laat sudderen in hun sop en pasgeborenen de huid afstroopt.
De magiër viert de sabbat, benadert sierlijke dames met
een aarzelend gebaar en spiedende blik. De duivel zit hem
op de hielen in donkere steegjes. Jij bent er nu nog niet.

3

Jij wordt doctorandus in de rechten, pleit twee keer en
hangt je toga aan de haak. Ik ga als een bezetene tekeer

in mijn arendsnest onder de hanenbalken. Ik schilder
met heel mijn vege lijf, op een krukje, rechtstaand,
op mijn knieën en liggend op mijn buik. De onderkant

van het doek sleept over de planken vloer, terwijl ik
bovenaan werk aan de laatste reep. Hier help ik
mijn wereld om zeep, mijn wereld met maskers en
skeletten, viswijven en beulsknechten, fanfares en

marionetten. En die Christus op zijn ezel in Brussel,
ben ik dat? De kardinaal speelt tamboer-majoor, ik
ben de kunstenaar die in de zandbak speelt. Ik wil
alleen maar kwetsen. Laat ze komen, de schallende
trompetten. Ik ben het skelet, ik wacht op het graf.

4

Oesters en hufters vind je in elke havenstad. In Oostende
drommen de drassige boerinnen en de krijsende dikbillen.

Het blote vlees wordt op het slagersblok gelegd. Ik trek
me in mijn hok op zolder terug, op de schildersezel
de schedel en de berenmuts, aan mijn voeten de maskers.

Komt u binnen, zeg ik, gaat u zitten. Ik borstel je snor
breeduit, zet je aan tafel, achteraan, in de keuken
van de kunst. Je kotst de tafel onder: mijn hoofd wordt
opgediend als een haring met citroen en peterselie.

Iemand bakt een varkenskop in de pan, iemand ligt
met een vissenstaart op een plank en wacht, iemand
hangt als een geplukte kip aan een haak, iemand kruipt
over de vloer als een speenvarken met een monocle. Er
zit stront in de hersenpan. Skeletten zwaaien met de zeis.

En de zeis treft je. Je springt, verliest je evenwicht en
glijdt onder de rijdende trein. Je overlijdt, maar vindt

geen rust. Je wordt ontgraven, overgebracht en begraven,
telkens opnieuw. Aan de rivieroever in je geboortedorp
spoelt de Schelde in haar bocht het graf heel woest weg.

De worm zit in de appel. Ik walg van mijn roeping en zal
ook gaan schrijven, toespraken, pamfletten. Wat doen
de burgers in dit land? Slapen, hun geld tellen, klagen in
de achterkamer. Ik zal 's avonds in een hoekje zitten

kijken, een scotch bestellen, blijven tot het sluitingsuur.
Ik hanteer de pen als kwast. En dan word ik door het Licht
geadeld. Ik eet zeetong, veau truffé, kapoen en taart.
Intussen trekt mijn meesterwerk krom, maar tot slot zal
alles schallen als een hossende harmonie van koperblazers.

Aantekening

James Ensor (1860-1949) is een van de belangrijkste moderne Belgische kunstschilders. Hij liep school op het Onze-Lieve-Vrouwecollege in Oostende en studeerde aan de academie voor schone kunsten in Oostende en in Brussel. Hij debuteerde als kunstschilder in 1876. Hij was een stichtend lid van de revolterende kunstenaarsgroep Les Vingt (1883-1893) en werkte vervolgens samen met de nieuwe kunstkring La Libre Esthétique in Brussel. In zijn geboortestad richtte hij de Cercle des Beaux Arts d'Ostende (1894) op. James Ensor genoot Europese bekendheid en werd in 1929 in de adelstand opgenomen als James baron Ensor. Hij overleed op 19 november 1949 en werd begraven naast de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Duinen in de Oostendse deelgemeente Mariakerke.

Emile Verhaeren (1855-1916) is een van de bekende Vlaamse auteurs die in het Frans schreef. Hij liep school op het Sint-Barbaracollege in Gent. Het werk van Emile Verhaeren bestaat vooral uit poëzie, hoewel hij ook verhalen en kunstkritieken schreef. Aanvankelijk behoorde hij tot het naturalisme, maar als dichter wordt hij meestal tot het symbolisme gerekend. Hij genoot, net als James Ensor, Europese bekendheid en zijn werk werd in vele talen vertaald. Hij overleed op 27 november 1916, tijdens de Eerste Wereldoorlog, in Rouen door op een rijdende trein te willen springen. Hij werd uiteindelijk begraven in Sint-Amands, waar ook het Emile Verhaerenmuseum is gevestigd.

Wim van Rooy

***De Albasten kus* van Frans Boenders**

In zijn *Feesten van Angst en Pijn* sprak de oervader van het Vlaamse poëtische bewustzijn, de heilige Paul van Ostaijen, zéér hiëratisch, emfatisch en programmatisch: 'Ik wil bloot zijn en beginnen'. Ik wil hier vanavond liever niet bloot staan, maar wel 'subjectief staan': Frans Boenders is immers al veertig jaar een intieme vriend, en dan zou objectiviteit een schande zijn.

Van Ostaijen sprak ooit over poëzie als 'een in het metafysische verankerd spel met woorden'. Zo'n soort apodictische uitspraak was typisch voor deze wat overschatte woordknutselaar, maar het omvatte wel een heel programma, waarbij Van Ostaijen uiteindelijk wilde landen in de ontindividualisering van de mystiek – en dat is altijd gevaarlijk en vaak charlatanesk. Er is maar één meester Eckhart, en er is maar één Juan de la Cruz, maar er zijn veel mystieke beunhazen. Dus laat ik Van Ostaijen vanavond op dat pad niet volgen. Wél moet ik hem nageven: met zijn definitie, die ondertussen behoort tot de idées reçues en de gemeenplaatsen van het dichtersgild, dekt Van Ostaijen zowat elke poëziesoort, van Sappho over de rederijkers (die meer het spel verkozen) tot de romantici (op zoek naar god en zichzelf) en de experimentelen (die zoals de rederijkers ook het spel verkozen, het spel met de taal). Want die metafysica, die bij Van Ostaijen tot een visio-nair-extatische vorm van mystiek moest leiden, die metafysica, die in de tijd van de grote fraseolog die Van Ostaijen was, nog niet uiteengevallen was in brokstukken en postmoderne fragmenten, is ook vandaag nog ruim interpreteerbaar, zeker in de zin van de onmacht tot het oplossen van het raadsel van het bestaan. In die zin is ze dus ook toepasselijk op zowat alle gedichten, hoe wars van betekenis die soms ook zijn. Want het betekenisloze draagt ook het raadsel van het bestaan in zich, zo zeggen de postmodernisten.

Als ik dit alles zo stel, dan betekent een en ander dat Frans Boenders' gedichten, die we hier vanavond celebreren of gewoon enthousiast en spelenderwijs onthalen ook via twee wegen

kunnen benaderen: de Koninklijke weg van de metafysica of de wat meer aardse/aarden weg van het spel. Frans Boenders is tot in zijn belangstelling voor het numineuze en de mystiek immers een tegendraads metafysicus, een beetje zoals Wittgenstein er een was toen hij aan het eind van de *Tractatus* suggereerde aan het eind van het denken de ladder weg te gooien waarop men staat; dan zou men, zo stelde hij zoals altijd semi-prophetisch, de wereld 'richtig sehen', zoals steeds bij de Oostenrijkse dwangneuroot moeilijk te vertalen maar allicht verwijzend naar een zekere anti-metafysica en anti-mystiek. Maar Boenders vertolkt in zijn sonnetten met evenveel gusto en brio de spelende mens, en die was Wittgenstein ook, zij het in een latere periode, toch weer lichtjes anders dan Boenders, want zoals we allen weten was Wittgenstein uiteindelijk een puritein van de ergste soort, en dat kunnen we van Boenders' gedichten gelukkig niet zeggen.

De sonnetten die elkaar in deze *Albasten Kus* streng opvolgen, zijn polyvalent en intellectueel: ze stralen uit in verschillende richtingen en toch blijven zin en vorm de dragers van een eenheid die dieper ligt. En het is niet altijd makkelijk te vatten wat deze onderliggende eenheid is, juist omdat de dwang van het rijm ons soms op een spoor leidt dat we niet kunnen ontcijferen of ons zelfs wat verward en beduusd of zelfs wrevelig achterlaat. Meent Boenders hier wat hij zegt, zo vragen we ons af, of is de rijm dwang sterker dan wat hij wil uitdrukken, is die rijm dwang sterker dus dan die diepere eenheid, en raken we sowieso het spoor bijster omdat er geen zin wordt uitgedrukt? Maar ook als we die diepere eenheid even kwijt raken – ik kom daar dadelijk op terug – getuigen deze sonnetten naar vorm en inhoud van een intellectueel karakter dat, zelfs al spreken ze puntig en soms brisant over zo algemene en obsoleete topoi als de vrouw, de lust, de liefde, de melancholie, het voorbijgaan van de tijd en 'de velden van een tijd die wijd staat van vergeten', toch raken ze altijd aan aardse en wellustige gevoeligheden die

de lezer als ambivalent ervaart: Boenders begint dan met een ernstige noot en eindigt met halve zekerheden of met een dodelijk statement, de lezer begint aan een gedicht met een enorme welwillendheid en eindigt op een verkeerd been. Het aardse ligt hem figuurlijk in de arduinen stem en de albasten kus; letterlijk in de geografie van zijn oosterse zoektochten en de benoeming van polen, grassen en bloemen – van spinifex, van zoet-reukige nardus en de menistenblauwe cistusroos. Wie niet goed thuis is in deze floreale en grasachtige wereld, doet er goed aan de encyclopedie binnen handbereik te houden; op die manier duiken, via merkwaardige termen en woorden, telkens weer onvermoede perspectieven op die ons wijzer maken over de intenties van de auteur, zowel zijn poëtische als zijn inhoudelijke. Maar dan, als de lezer denkt: dit is het thema, ik heb het vast, dan verdwijnt het weer en dan sta je daar zonder houvast. Er zijn trouwens sonnetten bij die voorbij iedere verklaring scheren. Maar het vreemde bij deze gedichten is dat je zelfs zonder dat houvast de diepere eenheid ervan intuïtief kunt bevatten. Je voelt met andere woorden aan dat de intellectuele en vitalistische strooptochten die Boenders hier sonnetgewijs onderneemt door allerlei bekende en minder bekende oorden, thema's, motieven, referenties en dada's heen ons tegelijk vreemd en bekend overkomen. Dan weer is er een opluchtende Aha Erlebnis, dan weer fronsen we de wenkbrauwen en zoeken betekenis waar er misschien geen is. We herkennen heel wat van die referenties en dada's, durven ze niet onmiddellijk te duiden, maar weten desalniettemin toch waar deze intellectuele duizendpoot heen wil. In die zin zijn Boenders' thema's in fine universeel herkenbaar. De vele woorden die de lezer moet opzoeken – ik noem willekeurig het werkwoord 'buten', ik noem het archaïsche en Gezelliaanse substantief 'bedommeling', ik noem 'de aterling', ik noem de tragische Carthaagse Sophonisba, de Hydrangea van Linnaeus, het klooster van Chui en de vallei van Spiti – zetten de lezer aan het werk en maken deze bundel tot een savante puzzel, waarvan de oplossing allerminst eenduidig is. Soms – en Frans zal het me vergeven, want hij kent zijn poëtische geschiedenis en de onrechtvaardigheden van de literaire canon – soms dus duikt hier een door het Oosten geïnspireerde maar moderne rederijker op, een dichter ook die bevrijding zoekt in de lust en die zoals elke goede dichter de waarheid liegt. Een

rederijker zei ik, een jongleur die met woorden speelt als met vuurfakkels, zoals Burssens het ooit formuleerde met betrekking tot Van Ostaijen; dan weer saboteert de dichter onze autonome rede en laat ons, zoals eerder gezegd, met zijn elegante woordenspel wat vertwijfeld achter.

Ik sprak over een rederijker, en deze rijmelaars hebben een dubieuze naam, onterecht – men weet vandaag wel beter. Onderschat ze dus niet die taalvondstenaars voor wie de betekenis na de vorm komt – maar dan is die betekenis vaak ook indringender, verrassender en intrigerender. Men blijft met de mond wijd open achter en Boenders giet er zijn magisch drankje in. Hij houdt dan via zijn sui generis rederijderskunst de lezer aan een strak lijntje, overdondert hem met binnenrijm en boeddhisme, met ontregeling en natuuruitslapjes, met het spel van de klinkers en het ritme der seizoenen, en met op de achtergrond telkens een dwingende sonoriteit en een aanlokkelijke eurtmie, die dan weer verhalend, dan weer louter klank blijkt te zijn.

Klankgedichten, inderdaad soms lijken ze uit louter klank te bestaan, maar dan ineens verrast het sonnet ons met een onverhoede betekenis, met een ferme laag inhoud die ons overdondert en rijk is aan poëtische semantiek. Het eufonische van deze gedichten doet verlangen naar het opzeggen ervan, naar een bijna scanderende dictie, soms ook naar het laten klinken van de erin vervatte marmerzwijgende homerische vergelijkingen, bizarre woorden en hellevaarten naar oude lust. Want wees ervan verzekerd: door veel gedichten heen schemert de melancholie en de heimwee van een vitalistische lust; ook wanneer de dichter niets meer wil zeggen, gebeurt dat in het gedicht op een soms bijna mystieke maar eerder – zo kennen we Frans persoonlijk – op een overdonderende manier, en vaak gaan de woorden dan op een dansante wijze met de dichter op de loop. De lezer holt er amechtig en hijsterig achteraan en slaagt er soms wel, soms niet in de dichter bij te benen. Boenders' sonnetten laveren tussen – zoals het in één van de gedichten uit-gezegd wordt – tussen klacht en pracht, soms klinken ze als een rauwe kreet, soms als albasten tederheid.

Frans Boenders is in deze spelende en gespeelde sonnetten een vrolijke, melancholische wijsheids-

man die de sonnetvorm behendig naar zijn hand zet, en hij draait er diezelfde hand niet voor om om Petrarcaanse, Ronsardiaanse en Shakespeariaanse sonnetten zo te verwringen en vol neologismen te proppen dat zijn rederijderskraampje omver dreigt te vallen, maar het wonderlijke is dat dit nooit gebeurt. Hij bedient zich van de verschillende sonnetvormen om zijn spel te spelen, gegoten in een strenge vorm die hij op zijn eigen gemaakt Procrustesbed legt en ciseleert tot er een afgeronde gaafheid ontstaat. Wat daaruit voortkomt is een hybride vorm waar goed getroffen beelden en vreemde en exotische trouvailles de lezer verrassen: want is het niet mooi gezegd, sprekende over de abdij van Chevetogne en over de zingende monniken aldaar, is het niet mooi gezegd: 'mannen die veelstemmig zeuren en harmonisch treuren'? Die bijna religieuze uitstapjes – Frans is toch een materialistische mysticus, het taoïstische oude kind, de baby met de wapperende witte haren en de trijpszachte huid – worden bij tijd en wijle gecounterd door de animale kracht van lust en liefde en sensualiteit, door het soevereine, maar ook het sublieme van de natuur, die in deze gedichten niets huiveringwekkends heeft, maar alleen een soort weemoedig stemmende treurnis voortbrengt.

Soms dus doet Boenders me aan Jan van Nijlen denken, niet in vormaangelegenheden maar in stemming, soms aan Ida Gerhart, bijvoorbeeld als hij spreekt over de trage herfst van toen, maar dat zijn details. Boenders heeft een eigen taal, een eigen geluid, dat weten we ondertussen. De diepere eenheid van zijn gedichten ligt in de combinatie spel en een zeker hunkeren naar bevrijding, bevrijd worden, zoals hij ergens zegt, 'door het ondeelbaar vlinderogenblik'. Die bevrijding bestaat waarschijnlijk nergens, misschien op de fictieve plaats 'nowhere', bij Boenders met een allusie op een van de romans van Samuel Butler 'Erehwon' genoemd, een palindroom van nowhere, maar dat had u meteen al begrepen. In die bevrijding raakt de dichter zichzelf verloren, zoals wij allen trouwens. 'De kramp van plichten' roept immers en dan is bevrijding veraf: hier gaat Kant voor op Dionysos. Even is er die zo verlangde bevrijding: als men ze zoekt in eroticis. Geen vers doet recht, zo dicht Boenders daarover, 'aan wat de gulle tijd jou toeschoof aan bekoorlijkheid'. Zo schrijft hij dus in een van de verzen en suggereert daarmee

de bevrijding door de kleine dood, maar dat gaat even vlug weer over en verwaait, want man en vrouw zijn beiden 'zo onbegrijpelijk als priemgetallen', en er is platoonse eindeloze droefheid van wie de eenheid fel ontbeert. Het ultieme is dus allicht van bevrijding bevrijd te worden – een boeddhistische gedachte weten we – want het denken leidt tot onvermogen en zeker is alleen dat onzekerheid gedijt. 'De verpulvering van het loden bewustzijn', is dat het wat de mens zal bevrijden? Wie of wat zal de mens bevrijden? De vrije geest? Maar van die vrije geest, die Boenders toch meer dan sympathiek moet zijn, zegt deze ernstige frivool:

*Zie hoe het hem vergaat de vrije geest
Die wil het al omvatten ziel en heelaal
Kennen vermetel tijd en eeuwigheid begeren
Gevangen in waan verward verweesd
Grijpt hij naast het onschatbare getal
Der goden toorn smeult om hem te verteren.*

Al dit soort min of meer metafysische kwesties en overpeinzingen doen ons aan de Nederlandse dichter Leopold denken – die ook niet vies was van wat boeddhisme. Ze duiken in deze verzen op als een soort glijmiddel voor het aanvaardbaar maken van het onaanvaardbare schandaal dat het leven after all toch is. Een leven dat bezocht wordt door allerlei demonen, en het zijn die boze geesten die we ook in Boenders verzen terugvinden als hij weidse tochten onderneemt van lichaam en ziel, waarbij de man god is blijkbaar en de vrouw, zoals hij het ergens uitdrukt: 'rust, zonder erg in god'. Het doet me denken aan een oud gedicht van Marnix Gijsen: een man slooft zich tijdens een halve paringsdans met een aanlokkelijke vrouw uit en vermeit zich in metafysica, hij wil indruk maken op de vrouw – waarop het gedicht eindigt met deze uitspraak van de vrouw naar wier erotica hij werft: 'En zij vroeg mij om een ijsje'.

Ooit, in 1930 – maar dat is een antediluviale tijd voor de postmoderne scharrelaar – ooit dus schreef de erudiete Engelse literatuurbeschouwer William Empson, nu volslagen ten onrechte vergeten – het savante literatuurtheoretische werk *Seven types of ambiguity*. In dit meesterlijke boek analyseert Empson talloze klassieke gedichten en hun technische kenmerken: wat ze tot poëzie maakt. Ik heb daarna – ik las het in 1967 – nooit nog een werk gelezen waarin de auteur zo helder uitlegt wat een gedicht tot authentieke poëzie maakt. De

zeven verschillende types van ambiguïteit vindt men alle terug in deze *Albasten Kus*, en het zou de moeite waard zijn dat een literatuurafdeling aan de universiteit dit één op één zou doen: deze *Seven Types* op de *Albasten Kus* leggen en aantonen waarom dit echte en waarachtige poëzie is.

Ik heb hier slechts een kleine tentatieve omzwer-
ving kunnen maken, ik heb slechts het dichtertij-
ke geëffleureerd, maar natuurlijk moet u het zelf
lezen. Eerst genieten van Boenders slimme wend-
baarheid, daarna naar de boekhandel en William
Empson erbij. ■

LE SENTIER PARFUMÉ

Het spoort naar boven. Afkalvend krijt in vege
Flanken veelribberig gedreven. Verstomd geweten,
Door afgrond uitgedaagd, waadt straks in verbeten
Zee, schippert onbeholpen, zwijgt verlegen.

Nu gaan wij op de klippen, al blijken wandelwegen
En paden ons belegen. Flinters, scheuren, spleten
In de klif. O geurige natuurschoot, grillig uitgesleten
Door oud geweld mondend in zee, die werd tot zegen!

Odeuren vervliegen uit floxen en biestarwegras,
Karwij en engelwortel. Nagelkruid als balsem.
Weigelia en spijklavendel. Veld vol matgeel vlas.

Golven bikkelen met vuursteenbrokken. Alsem,
Bitter aroom, paarse dovenetel. Op je beide monden
Ruik ik anijs en muskus. Het zaad komt als gezonden.

De dienaar van de Schoonheid -

derde luik van een trilogie van Jan Fabre

Intro trilogie

Bij het schrijven van theaterteksten, visualiseert Jan Fabre een acteur. Wat niet betekent dat de tekst enkel ontstaat door of voor een acteur. Een tekst impliceert verschillende betekenissen. Bij het regisseren kan de tekst evenzeer gaan leven als verdwijnen, de theatrale draagkracht van de geschreven tekst kan imploderen of exploderen. Hierdoor krijgen de teksten van Fabre onderhuids een emotionele en ironische betekenis, zelfs in hun vaak hermetische en abstracte schriftuur.

Je kan Fabres teksten vergelijken met zijn theaterwerk: ze leven hun eigen regels en raadsels. Ze zijn een reflectie van zijn stotteren en stamelen. Ze dragen in zich de verwondering en het geweld van Fabres verbeeldingswereld. Ze zijn geheimschriften, de dragers van de magie, de verdwijning, dood en liefde.

De Keizer van het Verlies (1994-2005), *De Koning van het Plagiaat* (1998-2005) en *De Denaar van de Schoonheid* (2004-2009) zijn opgevat als manifesten over kunst en de positie van de kunstenaar in de wereld, waarmee Jan Fabre meteen het artistieke credo voor zijn hele oeuvre opnieuw als volgt definieert. De keizer van het verlies is een kunstenaar-clown die nee durft te zeggen tegen het systeem en hunkert naar het betere; de keizer houdt een pleidooi voor het onvolmaakte, de schoonheid van het verliezen, het steeds terugkerende verlangen opnieuw te beginnen, een pleidooi ook voor weerbaarheid en verzet.

(De keizer van het verlies *getuigt van een soort schoonheid van de mislukking op het ritme van de hartslag en van de droom. Dit personage 'eet zijn hart uit', een hart dat groter wordt dan hemzelf en daardoor als het ware buiten zijn lichaam een eigen leven dient te leiden. Vlak voor het einde sprak hij de voorspelling uit: 'Want ik vermoed dat er vleugels tussen mijn schouders groeien. Nu ben ik er zeker van. Er groeien vleugels tussen mijn schouders.' Een verwijzing naar het tweede deel van de trilogie – Hendrik Tratsaert*)

De koning van het plagiaat is een kunstenaar-charlatan die de imitatie verdedigt als instrument van schoonheid en kwetsbaarheid om zichzelf en kunst te creëren.

Hij zweert de terreur van de authenticiteit radicaal af als creatief fundamentalisme en komt tot de conclusie dat men een origineel kunstenaar wordt door net in te gaan op traditie, context en door niets uit de weg te gaan.

(Voor ons staat deze keer een engel die mens wil worden, die zijn 'onsterfelijkheid wil opgeven en voor een tribunaal van 'babbelende apen' – want zo definieert hij de mensen – gehoord wil worden om zich te verantwoorden, te verdedigen om te worden toegelaten tot de mensheid. De voornaamste vaardigheid die hij zich hiervoor eigen moet maken is die van de imitatie, het 'spreken met de woorden van een ander', het plagiëren – Sigrid Bousset)

Beide monologen kan men beschouwen als manifesten over de kunst en de positie van de kunstenaar in zijn directe omgeving en in de wereld.

De dienaar van de schoonheid tenslotte, tracht zijn ultieme droom te realiseren door een staat van lichaamloosheid te bereiken en helemaal op te gaan in de dienstbaarheid van zijn meester, de Schoonheid. De dienaar wil elke stap die hij zet op de vloer van het leven, met alle macht uitwissen: hij wil transparant worden en als een lege vorm verdwijnen in zijn marionettentheater. Hij wil zodanig verdwijnen dat enkel zijn marionetten en zijn eigen *zwevende ogen* zouden achterblijven... In zijn betoog filosofeert het personage uitvoerig over *wat Schoonheid is en was* en over het verlangen om een *ultieme staat van zijn* te kunnen bereiken.

De Keizer van het Verlies speelt van 11 tot 13 maart in Troubleyn/Laboratorium.

De Koning van het Plagiaat speelt van 18 tot 20 maart in Troubleyn/laboratorium.

De première van *De Denaar van de Schoonheid* is voorzien voor 26 maart in deSingel te Antwerpen

De drie monologen worden gespeeld te Antwerpen, Brussel, Gent, Maasmechelen, Düsseldorf, Frankfurt en Zwolle.

Jan Fabre

De Dienaar van de schoonheid

De poppenspeler in *De Dienaar van de Schoonheid* heeft een ultieme droom: onzichtbaar te worden. Hij doet er alles aan om geen afdrukken achter te laten op de vloer van zijn leven. Elke stap die hij zet probeert hij met alle macht opnieuw uit te wissen. Hij wil helemaal transparant worden, een soort lege vorm die verdwijnt achter zijn marionettentheater. Hij wil de fictie bereiken waarvan elke manipulator wel eens droomt: dat de draden echt onzichtbaar worden en de poppenspeler zijn sporen uitwist terwijl hij toch aanwezig blijft. Tegelijkertijd realiseert de dienaar van de schoonheid daarmee ook een andere droom: door zelf een staat van lichaamloosheid te bereiken en helemaal op te gaan in de dienstbaarheid aan zijn meester, wordt hij ook helemaal vervuld van schoonheid, hij wordt een soort spiegel van het mysterie waarvoor hij zijn leven heeft gegeven.

Fabre zou Fabre niet zijn als achter die hele pure droom, die bijna Platoonse staat van zuivere schoonheid, niet het *mombakkes* grijnst dat bulderlacht om zoveel dwaze illusie.

Het leven is immers een parodie, nietwaar? Af en toe trekt hij daarom zijn *schuifkes* open en laat de poppenspeler zijn marionetten aan het woord. *Marionetten* dat rijmt met *tetten* en in veel anders is Jean Potage, alias Jan Soep, niet geïnteresseerd. In plat (Antwerps) dialect '*fabreceert*' hij verhaaltjes waarin hij zijn belangrijkste medespelers Marion de hoer en Marie de maagd bij hun *foefke* kan pakken. Zelfs voor Pierlala, de dood, deinst hij niet terug: hij steekt hem de ogen uit zodat hij niet meer kan zien wat voor schone dingen Jan Soep allemaal uitspookt.

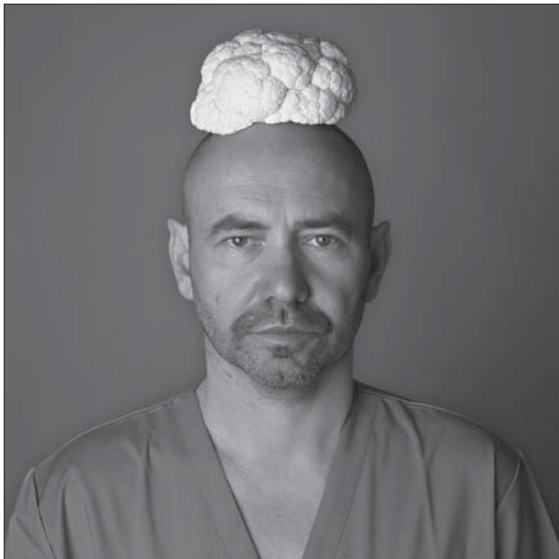
De Dienaar van de Schoonheid is een stuk dat stamelend, altijd opnieuw beginnend, de essentie probeert te formuleren van Fabres kunstenaarschap en van het leven dat pendelt tussen mysterie en parodie.

Welkom, Bienvenu, Welcome in dit vlooientheater!
Herzlich Willkommen, Bienvenuto in dit luizenleven!

(Luk Van den Dries)

Jan Fabre –foto: Malou Swinnen

V.b.n.o.: Dirk Roothoof als de Keizer,
de Koning en de Dienaar
foto's: Malou Swinnen

In avant-première twee korte excerpten uit de monoloog *De Dienaar van de Schoonheid*.
Met dank aan Jan Fabre.

Ik ben al veertig jaar in dienst
bij dezelfde werkgever
Ik denk zelfs niet aan mijn pensioen
Tot mijn dood blijf ik
bij dezelfde werkgever
Bestaat dat eergevoel nog
bij de jonge garde?
Soms heb ik het gevoel dat ik niet van deze tijd ben
Wat zei je?
Als een kat een koe was kon ik ze melken
Ha, een vrolijke Frans in het publiek!
Ja ik weet het
Er zijn bijna geen koeien meer
Als we een koe zien
is het een purperen beest dat probeert op een koe te
lijken
en geeft ze melkchocolade
Jan Soep, je bent je aan het aanstellen
Excusez-moi
Ik mag me niet gedragen
alsof ik één van mijn marionnettes-à-fil ben
Die pretentie mag ik zeker en vast niet hebben!
Bon, dat eergevoel, voor mij bestaat het!
Ik werk voor een goede baas
Ik zou hem 'patron' willen noemen
Een frans compliment
En in dit geval echt gemeend
Mijn patron
bezit de redeloosheid
kent geen compomis
Hij denkt niet in termen van winst
En heeft bij mijn aanwerving
nooit geïnformeerd of ik 'bien propre et honnête'
was
Hij heeft mij aanvaard
zoals ik was

Een vuil sloeberke met een stuurloze verbeelding
die poppenspeler wilde worden
Ik hoer en boer
Maar tegenover mijn patron
ben ik loyaal!
Voor mijn patron
zit ik op mijn knieën
Altijd onderdanig met plezier
Altijd dienstbaar met respect
En altijd beleefd
Monsieur est servi?
Je hebt het waarschijnlijk al gehoord
Ik spreek een beetje Frans
Opgepikt en cours de route
Ik moest wel
Want mijn patron is overal
Hij is zelfs daar waar ze Frans spreken
(krabt zich overal)
Hoe meer ik me krab
Hoe meer het jeukt
Ah, vervelend
Ik zal mijn belangrijkste marionnettes-à-fil
introduceren
en manipuleren
Hier zijn ze
De drie hoofdrollen
Nummer drie! Deze marionnette-à-fil is Marion
De prostituee
Une comédienne classique française
Nummer twee ! Deze marionnette-à-fil is Marie
De maagd
Un paradoxe français
En nummer één ! Deze marionnette-à-fil is Jean
Potage
De held en de dwaas
Une star et un artiste français

Mijn patron de schoonheid
is een soort weldoener
Hij herstelt de verstoorde relaties
die wij gecreëerd hebben
Mijn patron heeft de glans
van waarachtigheid
Hij is de bron
die oplicht
en klaarheid uitstraalt
Als dienaar ben ik de bron van intuïtieve kennis
Wat is intuïtieve kennis
Zonder het licht van het verstand
Wat is de dienaar van de schoonheid
Wat ben ik
zonder die schoonheid?
Als de schoonheid mij nodig heeft
dan heb ik de schoonheid nog veel meer nodig
om in het leven verder te komen
het leven te veranderen
het leven te verbeteren
Als dienaar ben ik een bron van intuïtie
De intuïtie is blind
De schoonheid geeft mij ogen
Ik ben er klaar voor
de leegte te betreden
Ik heb een
vitale intensiteit geactiveerd
Mijn unieke daad is zich aan het voltrekken
Ik ben langzaam doorzichtig aan het worden
Ja, het gebeurt

De integrale tekst van *De Denaar van de Schoonheid*
verschijnt bij uitg. Meulenhoff

John Toxopeus
Spelletjes

‘Kan ik er eindelijk bij?’ vraagt hij. ‘Ik zit al een half uur te wachten.’ Hij buigt zich voorover, pakt de bladwijzer van de grond, kreunt ‘godverdomme’ en stopt hem tussen de bladzijden waarnaar hij heeft zitten staren. Verwensingen malen door zijn hoofd.

‘Dat kun je toch ook gewoon zeggen.’ Ze kijkt niet op. Alleen haar hand beweegt. Kleine bewegingen, naar links, rechts, naar voren, naar achteren.

‘Ik word er niet goed van,’ zegt hij. ‘Dat ding is van mij. Ik moet ermee werken.’ Hij zucht, staat op en gaat achter haar staan. Hij legt zijn arm om haar schouder, streelt haar nek en glijdt met zijn vingers over de halsketting. Ze ruikt naar de winkels waar ze is geweest. Snuffelen noemt ze het. Luchtjes van Douglas, nieuwe kleren, bijna niks gekocht, heeft ze gezegd, al had ze wel staan twifelen. Bij de Mediamarkt stonden afgeprijsde digitale spiegelreflexcamera’s. Hij draait de ketting een keer om zijn wijsvinger, trekt er zachtjes aan en vraagt zich af hoeveel geld ze heeft uitgegeven. Met zijn pink zoekt hij het vel bij haar sleutelbeen, trekt de huid strak waardoor het litteken van kleur verandert, van paars in wit. Als hij het weer terugduwt wordt het zo’n spleetog. De driftbuien heeft hij nu onder controle. Zo goed als. Denk aan die snee, heeft Lafeber gezegd. Aan het moment dat je nog terug kon. Dan zakt de woede. ‘Waar ben je toch mee bezig?’ vraagt hij.

Ze duwt haar wang tegen zijn hand, glimlacht. ‘Gewoon, dit spelletje. Bijna klaar.’

Hij stopt zijn handen in zijn zakken en doet een stap achteruit. ‘Ik zet hem aan om te kunnen werken, ook al zit ik er niet achter.’

‘Ik dacht, ik mag vast wel even.’ Ze schuift dichters naar de tafel, haar gezicht vlak voor het beeldscherm. Kaarten vliegen over het nieuwe 16 inch, X-black LCD-scherm. Van links naar rechts.

‘Als ik een idee heb, een goeie zin, dan wil ik erbij kunnen.’

‘Schrijf hem dan op.’

Hij wil iets zeggen over de speelkaarten in de la, maar herhaalt dat hij er nu eindelijk bij wil en dat hij het een beetje zat begint te worden.

‘Nog heel even,’ zegt ze, ‘echt waar.’

Hij kijkt naar haar hals, naar de ketting die hij haar heeft gegeven, echt goud, omdat het nooit weer zou gebeuren. Omdat hij haar voor geen goud wilde missen. Alleen het slotje is niet goed. Het is de zwakste schakel. Met je nagel trek je het zo open. Of met een harde ruk. ‘Altijd nog even,’ zegt hij, ‘het is altijd hetzelfde.’

‘Alleen deze kleur nog wegspelen. Ik ga heel goed.’

Hij loopt naar de keuken. ‘Kutwijf,’ zegt hij. Zachtjes.

‘Wat zeg je?’

‘Wil je nog wijn?’ Hij neemt een blikje bier uit de koelkast, gaat naar binnen, pakt de wijnfles die naast haar staat en schenkt haar glas vol. Hij kijkt naar het beeldscherm en zet de fles terug op tafel. ‘Ga je nou gewoon door?’

‘Nou, nou, niet zo geïrriteerd,’ zegt ze. ‘Ik zit op niveau zeven. Mijn record. Mag dat niet meer?’ Hij knijpt in het blikje. Er loopt bier over zijn hand.

Ze kijkt om. ‘Oh, oh,’ zegt ze, ‘daar gaan we weer. Ik zie het al, de grote schrijver is ontstemd.’ Ze staat op. ‘Ga je gang maar, hoor.’ Ze pakt haar glas en de fles. ‘Ik ga naar bed, dan heb jij het rijk alleen met je ideetjes.’

Die groene broek, die bloes met kraaltjes, heeft hij die eerder gezien? ‘Je mag wel eens naar de kapper,’ zegt hij. Maar ze is al boven.

Hij checkt zijn mail. Viagra, nergens goedkoper. *Sluts*, gratis. Laptopseuro 399,--, op=op. Denieuws-site. Wilders, Obama, files. Files? Hij kijkt op zijn horloge. Hij start *Video Strippoker*, kiest Anita, blond, peervormige borsten. Hij pakt opnieuw bier.

Elk niveau eindigt met een beeldvullend filmpje. Niveau tien, haar hand, vingers die snel bewegen en langzaam uit beeld verdwijnen. *You win the game*.

Hij sluit de computer af. Regen slaat tegen de ramen. Aan de overkant brandt nog licht. Bij die Chinees, een weduwnaar. Ze waren hem tegengekomen bij Super de Boer. Als je man nog eens

dood gaat, dan weet ik het wel, had hij gezegd. Zij moest daar om lachen. Om die lul. Een lul met spleetogen. Hij ruimt de kamer op. De kranten, haar post, haar tijdschriften. Hij luistert. Het is stil. Hij loopt naar de tafel, verschuift de stoelen. De poten piepen en krassen over de plavuizen. Met de leunstoel doet hij hetzelfde. En nog eens. Hij hoest, een harde droge hoest. Hij hoort de slaapkamerdeur, daarna de deur van de badkamer. Hij gaat naar boven, kleedt zich uit, gooit zijn sokken in de wasmand.

Ze gaat staan, trekt haar nachthemd recht en spoelt de wc door. 'Ben je opgeschoten?' Hij trekt zijn onderbroek uit. 'Zo te zien wel,' zegt ze. 'Wat vind je van een eigen laptop?' vraagt hij. Ze glimlacht. 'Ik heb liever zo'n spiegelreflexcamera.' Ze trekt haar nachthemd uit. Het slotje zit nu aan de voorkant. Hij gaat voor haar staan en klemt zijn hand er omheen. Hij denkt aan de snee in haar nek en dan trekt hij. Eerst zachtjes. ■

Vorig jaar en vandaag

Delphine Lecompte debuteerde o.a. in *Gierik & NVT* met poëzie. Bij uitgeverij De Contrabas/Utrecht verscheen haar eerste bundel *De Dieren in mij*.

In Poëziekrant van november-december 2009 schreef recensent Pascal Cornet hierover het volgende: '[...] Maar Lecompte speelt wel een boeiend spel met de taal, brengt woorden samen die ik nog nooit eerder samen heb gezien, verrast mij met zeer levendige en veelzeggende beelden waarmee zij de gevoelens die zij evoceert heel sterk aanzet. Dat zijn deze gedichten nog het meest van al: gevoelig zonder sentimenteel te zijn, hard gepantserd, maar toch kwetsbaar, intelligent boven zichzelf uittorend en reikhalzend naar een wereld die groter is, minder beklemmend, minder besloten en verstikkend. Minder – in de negatieve betekenis van het woord – “ademloos”.

Vorig jaar en vandaag

In het zomernummer 103 publiceerden we het eerste hoofdstuk 'Het schapenfeest' van Fikry El Azzouzi. Zijn eerste roman in wording. We kregen enthousiaste en lovende reacties. Ook Fikry was erg opgetogen met die allereerste publicatie in een literair tijdschrift.

Toen hij zijn afgewerkt manuscript naar uitgeverij Van Gennep in Nederland stuurde, was men terstond wild enthousiast. Geen zes maanden wachttijd in onzekerheid, onmiddellijk publiceren. De debuutroman *Het schapenfeest* van Fikry El Azzouzi verschijnt eind maart. Het is een verhaal met relativering, humor en veel empathie voor een andere cultuur.

Erik Colman

Jazzband

Jazzband is de werktitel van een roman die Erik Colman aan de uitgevers zal aanbieden. We publiceren in avant-première enkele uittreksels.

Situering: Kristof Larner is een jazzmuzikant, die ook halftijds werkt als magazijnier bij de firma Techno Warehousing. In die twee heel verschillende werelden probeert hij zich in evenwicht te houden. Dat valt hem niet gemakkelijk, want de vrouw van zijn leven valt erg in de smaak bij zijn beste vriend. Kristof vraagt zich meer en meer af wat vriendschap eigenlijk is. Het magazijn van de firma Techno Warehousing wordt een symbolische omgeving voor een wereld die in zijn ogen op een verzameling losse onderdelen begint te lijken.

27.

Met mijn armen vol gezonde spullen van de supermarkt ging ik de trap op en ik bedacht wat ik vanavond zou doen. Liefst had ik nog eens een repetitie gehouden met de jongens, maar dat was pas voor zondag. Alleen spelen trok me vandaag iets minder aan. Toen de telefoon ging, dacht ik aan nieuws over bassisten, maar dat zei meer over mij dan over de telefoon. Het was Sarah, en dat verraste me.

‘Ken je mij nog, Kristof?’

Het was lang geleden, maar haar vergeten was volstrekt ondenkbaar. De stem uit de hemel. Sarah was een vrouw die alle noten zo’n behandeling gaf, met haar techniek en haar persoonlijkheid, dat ze speciaal voor de gelegenheid uitgevonden leken. Onmogelijk om daar niet verliefd op te zijn.

‘Zing je nog zo mooi, Sarah?’

‘Ik ben blij dat je dat zegt.’

‘Ik heb ooit eens gedroomd dat je door de bossen reed bij nacht. Niet op een paard, zoals je zou verwachten, maar op mijn gitaar.’

Het was nu eenmaal zo. Het was eens wat anders dan al die keren dat mijn gitaren uit elkaar vielen tijdens examens en concerten. Het heeft mij ongelooflijk veel deugd gedaan om eens te kunnen dromen dat Sarah met het jongenskopje mijn instrument bereed, zonder dat er narigheid van kwam.

‘Maar’, toomde ik mezelf in, ‘je hebt me vast nodig.’

Touché. Tientallen mensen hadden plots mijn nummer gevonden, nadat ze vaststelden dat hun gitarist zijn afspraken niet nakwam. Dan was ik

steevast eerste keus qua tweede optie. Ik had haar voorwaar te pakken. Ze klonk nogal verveeld.

‘Ik moet het toegeven. Danny heeft twee dingen tegelijk aangenomen. Ken je Danny?’

‘Pianist. Waardeloze pianist, als ik zo vrij mag zijn.’

‘Functioneel.’

‘Zoemzoem op een synthesizer. Smakeloze trouwfeestengriezel. De traiteur van het keyboard.’

‘Het heeft toevallig met een trouwpartij te maken. Hij zou me zaterdag begeleiden, maar hij heeft een interessanter aanbod gekregen. Ik ben erg boos.’

Dat wilde ik geloven. Dat was overmorgen. En die mensen trouwden ook maar één keer!

‘Hoeveel stukken moet je zingen? Zijn ze op gitaar te spelen?’

‘Drie nummers. Als ze je niet liggen kunnen we er altijd eentje vervangen.’

Dat was dan geklonken. Het was bij dit soort opdrachten het één of het ander. Ofwel voelde je je de redder in nood, ofwel de idioot van dienst. In werkelijkheid zijn die twee vrijwel synoniem. Sarah kwam over een uurtje langs met een hele kافت vol spul dat er vlot in ging bij mensen die hun noodlot aan elkaar verbonden. Een uurtje om te douchen, te eten en de kamer toonbaar te krijgen. Ik surfte op mijn sokken over de planken.

28.

Mensen die trouwen hebben al genoeg boven hun hoofd hangen. Die moeten geen Thelonious Monk hebben, maar iets dat hen niet nodeloos verwart. In tegenstelling tot wat men zou verwachten, vond ik het heerlijk om stroperige ballads te spe-

len, met een gezicht alsof ik mijn hart op de kerkvloer uitstortte van pure passie. En wat helemaal vreemd was, zeg gerust een beetje pervers, was dat ik meestal zelfs niet moest doen alsof. Ik zette dat popnummer naar mijn hand, speelde net een spanningsnoot meer dan een ander, en als zo'n nimf als Sarah de rest deed kon ik een heerlijke tijd beleven. Niets zo koninklijk ook als gladde geldbriefjes in je broekzak, waar de fiscus geen zaken mee had. Echt geld als het ware.

Ze droeg jeans, Sarah, en een groen T-shirt. Ik werd er wild van. Dezelfde vrouw was een dame van adel tijdens de misviering, met een jurk en een sjaaltje, en dan was ik weer trots als een vader. Waarom precies wist ik niet. Nu stond er een brok leven in mijn woonkamer, een gezonde meid die me bijna zou doen geloven dat een goede afloop in een mensenleven mogelijk was.

'Open die map', zei ik, 'en toon mij wat je ze tegenwoordig allemaal in de maag splitst. Biertje?'

Bij twee blikjes bekeken we haar repertoire en ik toonde mij hoffelijk. Mijn idee is altijd geweest: hoe slechter het nummer, hoe beter ik moest zijn als muzikant. Hier lag een goudmijn op de salontafel. Sarah, klassiek geschoold, maar zonder operettesymptomen, zong de sterren van de hemel. Zelfs als ik haar een tegenstem gaf waar een ander van zou gaan panikeren, boetseerde ze een lijn zo zuiver dat ik mijn tranen moest bedwingen. Ik was gevaarlijk gelukkig. De telefoon ging.

Ik had nooit verwacht dat Tina mij nog zou bel len. Zelf had ik haar nummer uit het geheugen van mijn gsm gehaald, zodat ik tenminste toch dat kon vergeten. Uitgerekend nu had ik haar aan de lijn. Ik begon voor het venster heen en weer te lopen.

'Ik had je graag nog eens gesproken', zei ze.

Gesproken hadden we destijds nochtans meer dan genoeg. Na elk gesprek werd de hel wat beter zichtbaar. Wat betekende dit toch weer?

'Er valt niets meer te zeggen, Tina.'

'Moeten we zo met elkaar blijven omgaan?'

'Wat mij betreft niet. Ik ben er een tegenstander van. Dat we met elkaar omgaan.'

'Laatst in het café was je kwaad op mij. Ik begrijp niet waarom.'

En zo ging dat verder. Tina begreep niet waarom, want voor haar was alles voorbij, dus konden we

beste maatjes zijn. Ik vond dat een beestachtige leugen, tenminste als je ervan uitging dat lijden geen doel op zich moest zijn.

'Ik wil niet dat je nog belt. Begrijp je?'

'Waarom vertel je niet wat er op je maag ligt?'

'Wat er op mijn maag ligt? Ga zeven jaar terug en je bent er.'

'Zeven jaar, Kristof! Je kan daar toch niet op blijven terugkomen!'

'Ik wil niet, Tina, dat je nog belt.'

Ik zag een ziek gezicht in de ruit en ik voelde alweer alle leven verdwijnen. Ik legde mijn handpalm op het glas.

'Laat mij met rust', zei ik, en ik verbrak het gesprek.

Sarah bestudeerde haar partituren, maar ik vermoedde dat ze dat deed om zich een houding te geven. Ik voelde dat er weer iets gebroken was en ging zitten. Vervelend natuurlijk, dat ik net zo'n vlotte prater was en nu plots niets meer gezegd kreeg. Ik dronk van mijn bier en probeerde te ademen zonder dat mijn rug pijn deed.

'Je bent bleek', zei Sarah. Ze was zo mooi als een ivoren beeld.

'Ik vind het vreselijk', antwoordde ik, 'maar het zal me niet meer lukken vanavond. Ik kan niet meer spelen.'

Toen Sarah weg was, werd ik zo eenzaam en miselijk omdat ik zo'n parel de straat had opgestuurd, dat ik begon te praten tegen het behang. Behang, zei ik, ik ben alweer gestorven, en toch blijft die pijn. Toen begon ik het behang te strelen en ik was erg ongerust over mijzelf. Arme Sarah, dacht ik, hoewel er geen enkele reden was om over haar in te zitten.

29.

De nacht bracht vele monsters, die ik moest tolereren, ik had ze ten andere verwacht. Mijn geest was altijd al flexibel geweest met vormen en kleuren en dat had ernstige nadelen. Om maskers en smoelen te zien moest het zelfs niet donker worden, het volstond dat één of twee zaken verkeerd gingen en het spektakel begon al. Als daarentegen mijn ziel echt op zijn kop werd gezet en bovendien viel de nacht, dan waren de gevolgen niet te overzien.

Geen geestverruimende middelen voor mij, ik was psychedelisch op het gevaarlijke af.

Ik werd wakker, omdat de gordijnen zich uitstrekten. Ze richtten zich op alsof ze omhoog werden geblazen en reikten tot diep in de kamer als twee open klauwen. Ik zag ze boven mij hangen, klaar om toe te slaan, zwaar fluwelen moordenaars, en voor mij was het duidelijk dat ik hierom gevraagd had. Onverklaarbaar, maar totaal doordrongen was ik van het besef dat er iets werd gewroken waar ik schuld aan had en het feit dat ik op de wereld rondliep was onvergeeflijk. Zo veel zwaarder dan mijn haat was mijn angst voor wat misschien mijn fout was, wat dat ook mocht zijn. Mijn keel was brandend beton en mijn neus spoot snot, ik schreeuwde van spijt dat ik Sarah had weggeduwd.

30.

Word zo wakker. Het verbaasde me dat ik ergens halverwege weer in slaap was geraakt, want ik herinnerde me niet wanneer mijn spookbeelden waren gaan liggen. Ik keek van het plafond opzij naar de gordijnen die er dom en log bij hingen zoals andermans achterlijke gordijnen, en ik ademde uit.

Tegenstrijdig genoeg wees mijn erectie op een leven na de dood en ik schudde mijn ivoren toren een kameraadschappelijke hand terwijl ik dacht aan dames uit mijn kennissenkring, die gewillig steunden op hun ellebogen.

Sloffend naar de keuken dacht ik: er loopt iets mis. Vraag me niet wat, laat staan wat we eraan doen. Ik vond het zelf niets om over op te schep- pen. Ik was een professionele muzikant en de beste zangeres, die ik kende, had ik de nacht in getrapt. Aanleiding: een minuut aan de telefoon met een kalf dat me zeven magere jaren geleden had beledigd.

Dit kon ik niet aanvaarden, ook en vooral niet van mijzelf. Ik schonk koffie uit en besloot dat ik mij niet langer kon laten gijzelen door het ver- leden. Met de koffie in de hand ging ik naar de gitaar, mooi rechtop zoals ze er de hele nacht had gestaan en ik wist wat mij te doen stond.

Niemand, geen Tina of Sarah, Roos of Tess, zou me nog leugens verkopen, want ik was muzikant en ik had een verbond gesloten met mijn instru- ment. Ik had mijn gitaar ontelbare keren teleurg- esteld, maar ze was altijd bij mij gebleven, zodat ik kon blijven geloven in mijzelf. Ik nam haar op schoot en zette de versterker aan, niet te luid voor de burens, en begon een nieuwe wereld te impro- viseren. ■

Gierik poëziearchief

De laatste maanden heeft de redactie alles in het werk gesteld om tegen “gedichtendag 2010” ALLE ge- dichten van ALLE auteurs die gedurende 27 jaar in het tijdschrift hebben gepubliceerd (106 nummers) op onze website te plaatsen: 414 auteurs uit binnen- en buitenland publiceerden 2.592 gedichten. Vermoedelijk vormt dit een der grootste poëziearchieven in het Nederlandse taalgebied.

U kunt ook de volledige jaargangen van de laatste tien jaar op de website ontdekken en downloaden: www.gierik-nvt.be. De poëzierijkdom die nu ter beschikking is van iedere liefhebber munt uit door zijn grote diversiteit: Nobelprijswinnaars figureren naast uitzonderlijke debutanten, intieme verzen en barokke woordorgieën staan broederlijk naast elkaar, strakke sonnetten en vrije, ja libertijnse uitspat- tingen, volgen elkaar op. Een wandeltocht door het archief laat je beroerd en verbouwereerd achter. Waag de poëtische sprong!

Eelke van Es
Bestemmingen

WACHTEND

De zon staat hoog en traag
aan de hemel. We lopen door

het park als langs een scheermes.
Er liggen huidschilfers van
vogels die moeten sterven.

Langs de rafels van het woud rekent
de parkeerwachter onduidelijkheid
tot zijn taken. Hij is moe noch sterk.

Men drukte honden de kop in,
stond lange tijd op wacht
om de verkeerde bus te begroeten.

Hij kwam niet, of te laat,
afhankelijk van de eindbestemming.

Het voertuig vormt zijn schaduw
in de zwarte trekken van de zon.

ONTRUIMING

In de ontruimde kamer staat mijn bed
als onbeslapen duizeltocht.

De oude tafel van mijn broer past
steeds knapper in de hoek.

Wilde boeketten liggen losjes
onder de luie stoel. De deur

is gebroken in de lijst om lijf
en spullen door te laten.

Ze is weg. Vertrokken en uitgeleverd
aan de bleke stinkende buitenlucht.

Het genoeg was geheel aan mij.
Ik plaagde wat, trok aan haar haren,
wentelde mij in onbestaanbaar licht.

MarkMeekers

Brabantia nostra

*“Was Brabant maar dichterbij”
Erasmus 1635*

STIL

een dichter is makelaar in monden, meet
zich lippen aan: sensuele, om het land dat
hem omhelst te zoenen. ascetische om met
de god van Ruusbroec een praatje te slaan.

als de schemering in lampen uiteenspringt
als knikkers op een vloer, wordt hij hoog-
vlieger met een hart vol turbulentie.
Brabant wordt zichtbaar vanop de maan:

een spinsel van lichtende zenuwbanen met
een knoop middenin. een dichter woont
in het huis van de taal, vernist zijn lippen
niet met Frans omdat het mooier glanst.

hij spreekt de taal van het huis, laat zijn
zinnen kwispelstaarten en wenen. soms
neemt geluk hem de woorden uit de mond:
in Brabant kan het overdonderend stil zijn.

THUIS

dat zijn de zondagse broodjes, de zon
in de serre, het licht dat in het woud
ravot, bezeten beuken waarin maanlicht
fluistert. het landschap heeft er genoeg

van platitudes, zet zich bol, ziet in zijn
heuvels Brueghels blinden nog verdwalen.
de bronnen worden koperen ketels met op-
gehopt water. een groenendaler blaft zijn

naam over de grenzen, ‘n brabantier schopt
diamant uit de laatste kasseien. suppoosten
waken over spijkerfetisjen, opgezette nacht-
luipaarden en sterren. waar de hemel gloeit

ligt Brussel, het bloedend hart. als een
duizendknoop lig ik ermee overhoop: dat
het de oren voor mij sluit als oesters, uit-
gesneden is met een mes op taal geslepen.

BRUSSEL

geen blijde inkomst. bij elke stap meer
onkruid in de taal. nog enkele gulden
sporen: Marollen, caracolen, Martelaren-
plein. ketjes en katjes miauwen nog in

het Vlaams: het hangt in klieren en kleren.
als de pendelaars komen wordt de stad weer
in haar oude glorie hersteld, licht de Grote
Markt op als een gulden doorn in het oog.

wij worden hier een voetje gelicht. krijgen
wij nog een hoek om op onze taal te staan?
hoelang randen de schaduwen van je buil-
dings onze dorpen aan? besmet je onze

groene longen met je bazige bacillen?
wij leggen geen tweede keer ons hoofd op
het kapblok. Brussel is het Noorden bijna
kwijt. kom terug, mijn weggelopen dochter.

DICHTVUUR

voeg dit geschenk van scherven tot een
spiegel, kijk door de glazen huizen,
de gezichten van kwikzilver heen: herken.
vind de ziel in dit kleine heelal, steek

de mensen in hun beste kleren, lees het
landschap, hou er verliefde ogen aan over.
rijmend op elkaar zijn wij ondeelbaar paar.
stap uit de kooi van dit gedicht: wat

mooi is, is te eng behuisd in woorden,
sla er de werkelijkheid mee om de oren.
schrijven is naspel, nasmaak, tweemaal
genieten. stilte, de weerbots van geluid.

verzon ik een Brabant échter dan waar?
of is dit een lofzang op de Dwaasheid?
vriend Erasmus, ben ik een zotskap, een
op zijn kop gevallen Hagelandse peer?

Delphine Lecompte

Ik kijk in de spiegel

HET IS TIJD, JOUW TIJD

Je vraagt je af of ze je willen bereiken
het is al weken geleden en
je probeert te overleven op
een dieet van beschuiten en dode huidcellen.

Je dochter zegt dat er een plaats is vrijgekomen
de blikken staan klaar, je mag ze tellen als je wil
je zoon zegt dat hij je nooit heeft willen vermoorden
die insecticide is per ongeluk in je drankje terechtgekomen.

Misschien moet je iedereen die nog leeft vergeven
ik zeg dat je nu ook niet moet overdrijven
je streelt de nieuwe aanwinsten en belt de afspraak af.

IN DE DUINEN STUITEREN ZE NIET

Wanneer hij een laken over mijn grootmoeder werpt
schilt ze onverstoorbaar verder
de geluiden klinken nu nog dreigender en
voor elke ongeschilde groente heeft ze een nieuw gebed.

Boven liggen haar juwelen en haar jachtgeweer
is al die jaren geladen gebleven
we trekken het laken weg, ze zucht en spuwt bloed
in haar halflege whiskyglas spartelt een vleugelloos insect.

Ze stelt voor dat we naar de duinen gaan en daar blijven
We zijn jong genoeg om bessen te vinden en
te oud om ten prooi te vallen aan de boeman met de overjas
ze geeft ons nog een mandje mee, het is gevuld met knikkers
in de duinen ploffen ze neer als vers geschoten ganzen.

MOKERSLAG THUIS

In het brandende huis werd nogal wat afgeschreven
ik lees het voor aan de oude kruisboogschutter
hij vindt de titels pessimistisch
verder dan de titels geraakt hij niet
het strijken van de kleren die ik gisteren droeg
vergt zijn aandacht en ik denk dat hij weet dat ik dader ben
want zijn ogen zoeken de mijne niet meer.

Je moet gordijnen kopen, zegt hij
Dat is dringender dan een nieuw gedicht, beweert hij
Waarom draag je een gouden kruis? Vraagt hij
Ja, nee, ik weet het niet.

Toen het bed bezweek aan de vlammen
ontving ik geen bovenwereldse ingevingen noch
openbaringen die mijn leven voortaan eenvoudiger zouden maken
Koopzucht en misplaatste devotie dreven mij naar buiten.

GEEN HELDEN ZONDER GEBREKEN, OF OMGEKEERD

Gisternacht was je felgekleurd en
Trots op al je wrede uitspraken
Je droeg de naam van een mythisch wezen dat
Zich in Noorse bossen laafde met het bloed van houthakkerskinderen
De houthakkers waren vereerd wanneer ze de voeten van hun kroost
In de dakgoten vonden, nooit op de drempel.

Vandaag is niets voor de hand liggend
Je gebruikt een kam om torren te folteren
Je vergeet de naam van het tuig dat
Rond zijn hals moet, zo geraken we er nooit
Nooit op tijd op de markt, iedereen is verzadigd
Ze zijn niet geïnteresseerd in zijn zelf die heldhaftigheid belooft.

Er is geen nood aan helden, denkt hij
Mensen kijken in de spiegel en zijn verliefd
Ik kijk in de spiegel en verlies mijzelf in zijn afwezige blik.

Eric van Hoof

Verandert er wel iets?

KAN WAARHEID GEVERFD WORDEN?

Zij verandert niet
met haar porseleinen ogen
die geverfd verbijsterd de wereld in staren.
Een archeologische waarheid
ligt onder die huidtinten en accenten.

Iedere ochtend meet ze een gezicht aan
en iedere avond pelt ze die af
met kleenex en remover
en watjes voor het zachte strelen.
Liefkozen is een eenrichtingsweg.

Want zelfs het klimaat verandert
maar zij niet.

SAMEN HET JOURNAAL KIJKEN

De biefstuk is te doorbakken,
mijn lief, leeggelopen en uitgestorven,
verworden tot een grijze smurrie
op dit witte bord met verwelkte sperziebonen.

Het doolhof dat je bord is heb ik nog
niet kunnen ontdekken, toch wandelt
je vork erdoorheen, om de biefstuk
daarna extra dood te maken. Zekerheid.

Trek het je niet aan.
Jij bent gewoon de dag zat.

Je verstijfde hersenen
vertolken wellicht nog werk
en je hebt vast hoofdpijn
of last van ongesteldheid.

Mijn grapje dat je de beste terrorist bent
met 150 aanslagen per minuut
laat je lachen, maar kom,
eet nu je biefstuk maar op

dan kijken we daarna op tv
waar het echt nog oorlog is.

Onze abonnees in het voetlicht

Van **Renaat RAMON** verscheen bij het PoëzieCentrum/Gent de nieuwe bundel *Zichtbare stem* (visuele poëzie) met een viertalige inleiding van Jooris van Hulle.

Op 8 december hield **PEN-Vlaanderen** het tweejaarlijkse dispuut. Thema: De grenzen van de vrije meningsuiting. De tweejaarlijkse PEN-prijs gaat naar **Gerd SEGERS** van het tijdschrift *Revolver*.

Op 8 december werd in kasteel Sorgvliedt te Hoboken het borstbeeld van **Hugo RAES** (van beeldhouwer François Van de Wildeberghe) officieel overgedragen aan het district Hoboken.

Van **Frans BOENDERS** verscheen bij uitgeverij C. de Vries-Brouwers, Antwerpen/Rotterdam de nieuwe dichtbundel *Albasten kus* (gedichten 2006-009).

Hannie ROUWELER stelde de bundel *Langs beide oevers van de Maas* samen n.a.v. de scheiding der Limburgen, 175 jaar geleden. Vlaamse en Nederlandse dichters lieten hun licht schijnen over de provincies (o.a. **Rose VANDERWALLE**, **Ina Stabergh**, **Hannie Rouweler**, **Gerda de Preter**, **Willem M. Roggeman**, **Richard Steegmans** en vele anderen). Info: www.uitgeverij@kleinood-en-grootzeer.com.

Op zaterdag 19 december ontving **Rik TORFS** (beschermcomité *Gierik & NVT*) voor zijn boek *Wie gaat er dan de wereld redden?* de eerste Prijs 'Liberales-boek van het jaar'. Meer info op: www.info@liberales.be.

Van **Hannie ROUWELER** verscheen nog een nieuwe dichtbundel: *Een reis langs rood en wit*, gedichten over reizen, kunst en andere thema's bij uitgeverij Demer. De bundel bevat 88 blz. en is te bestellen via de website www.lulu.com/content/7589959.

Herman J. CLAEYS vierde zijn afscheid met vele vrienden en sympathisanten op vrijdag 18 december in café **DOLLE MOL** in de Spoormakersstraat te Brussel (een organisatie van Dolle Mol, het Masereelfonds en de Vereniging van West-Vlaamse schrijvers).

Erik VLAMINCK wordt de nieuwe voorzitter van Boekenoverleg, platform waar alle belangrijke actoren uit de boekensector elkaar ontmoeten. Op de agenda voor de komende jaren staan o.m. het sociaal statuut van de kunstenaar, het leenrecht en 'het boek en de media'.

Eddy STRAUVEN kondigt aan dat je alle essentiële info over het kleinschalige, maar bijzonder filosofiehuis *Het zoekend hert* ° *The searching deer* voortaan op het [www](http://www.hetzoekendhert.be) kunt opzoeken: www.hetzoekendhert.be. Officiële opening eerste weekend van april.

Wim VAN TIL van het Poëziecentrum Nederland vraagt de steun van alle poëziefhebbers. Raadpleeg de vriendenbrief op www.poëziecentrumnederland.nl. Contact: poëziecentrum@planet.nl.

Roger NUPIE en **Kristina Meganck** brachten eind februari in het EWT-theater te Deurne een programma over het wel en wee van de liefde: "Sweets for my sweet", *Omelet d'Amour* met Vijgen na Valentijn.

Victor VROOMKONING en beeldend kunstenaar **Monique Broekman** brachten op 9 januari de gehuwde paren in de protestantse kerk in Boxel bij elkaar voor een maaltijd, *De bruiloft van Kana* genoemd. Alles muzikaal omlijst en gespijsd met poëzie en ook op film vastgelegd.

Lief VLEUGELS hield van 26 januari tot 7 februari een tentoonstelling met haar poëzie, in beeld gebracht door **Jef Blancke**: *Mensen*, in de Stede-lijke Openbare Bibliotheek van Herentals.

Land van stand is een nieuwe dichtbundel van **Mark MEEKERS**, geschreven in opdracht van de provincie Vlaams-Brabant.

Van 4 februari tot 28 maart: recente tekeningen en schilderijen van **Lucienne STASSAERT** in het Herman Teirlinckhuis te Beersel. Haar nieuwe bundel *Keerpunt* verscheen bij uitg. P te Leuven.

Leen VAN DIJCK ontving de prijs voor Cultureel Erfgoed omdat ze erin slaagde het Letterenhuis te verrijken met belangrijke aanwinsten (**Boon**, **Elsschot**, **Geeraerts**).

De Cultuurprijs voor Kritiek en Essay ging dit jaar naar **David VAN REYBROUCK** voor zijn *Pleidooi voor populisme*.

Van **Frans August BROCATUS** verschijnt de nieuwe dichtbundel *Navigamare*, met een nawoord door dichter **Albert Hagens**. Prijs: 15 euro, 72 blz., uitg. Demer. Info: Info@demerpress.be en hannierouweler@telenet.be.

Van **Christophe VEKEMAN** verscheen bij uitg. de Arbeiderspers de nieuwe roman *49 manieren om de dag door te komen*. ■

Medewerkers lentenummer 106

Frouke ANSPACH – publiceerde verhalen en poëzie in enkele tijdschriften, is tolk en bezinningsspecialiste.

Betty ANTIERENS – debuteerde in 2004 met de roman *De weg naar Oran*, in 2007 verscheen *Katarakt*.

Frans BOENDERS – dichter, criticus en essayist; publiceerde recent de poëziebundel *De albasten kus*

Erik COLMAN – journalist, opvoeder-preventieadviseur, schrijft onder invloed van liefde en angst, cafépraat en jazzmuziek, debuteert in *Gierik & NVT*.

Guy COMMERMANN – publiceerde poëzie en verhalen in vele tijdschriften, is graficus en medestichter van *Gierik & NVT*.

Kathy DE NÈVE – werkt freelance voor kunstmagazine *ISEL*, in 2008 verscheen *Peeters & Pichal, het boek*.

Jan FABRE – kunstenaar, toneelauteur, ontwerper, bedenker, regisseur, choreograaf.

Dirk FRIMOUT – eerste Belgische ruimtereiziger.

René HOOYBERGHS – publiceerde gedichten en kortverhalen in diverse tijdschriften.

Joris IVEN – vertaalde poëzie van Nazim Hikmet, Tahar Ben Jelloun, Sujata Bhatt, Charles Simic, publiceerde verschillende dichtbundels, recent: *Ningliso*, uitg. P/Leuven.

Delphine LECOMPTE – publiceerde recent bij uitg. De Contrabas/Utrecht haar debuutbundel *De Dieren in mij*.

Bernd LÜTTGERDING – Duitstalig auteur, woont sinds twee jaar in Antwerpen, publiceert in literaire tijdschriften, werkt mee aan ontwikkeling documentaires, proloog en epiloog in verzen bij roman *Hinter Büchern* van Germar Grimsen.

Luc C. MARTENS – publiceerde poëzie in o.a. *Schoon Schip*, *Opspraak*, *De Blauwe Engel* en *Gierik & NVT*.

Mark MEEKERS – plastisch kunstenaar en auteurs van talrijke dichtbundels, meest bekroonde dichter van Vlaanderen.

John TOXOPEUS – schrijft sinds 2004 en won Literaire Prijs Gelderland, publiceerde in diverse literaire tijdschriften.

Eelke VAN ES – was dichter en literatuurwetenschapper in Groningen, nu zoekt hij naar nieuwe vormen op nader te bepalen plaats.

Eric VAN HOOFF – woont in Rapenburg (NL) en publiceert voor de eerste maal een gedicht in *Gierik & NVT*.

Erik VAN MALDER – medestichter van *Gierik*, dichter, prozaïst, copywriter, zanger.

Wim VAN ROOY – essayist, columnist, publiceerde recent *De malaise van de multiculturaliteit*.

Bart VONCK – dichter, vertaler, criticus; recent: *Verzamelde gedichten van F. G. Lorca*, uitg. Polak & Van Gennep.

Miljan VUKICEVIC – zie pagina 37

Tim Rene WOUTERS – houdt van taal, geeft les, vertaalt, is freelance journalist, debuteerde in *Gierik & NVT*.

Marc ZWIJSEN – docent Artesis hogeschool Antwerpen (KASK), publiceerde literatuurrecensies in diverse kranten en tijdschriften en heeft duidelijk 'iets' met sonnetten.

GIERIK

Literair tijdschrift met initiatief

& Nieuw Vlaams Tijdschrift

B.T.W.: BE 0478.939.478

ISSN 077-513X

Stichters: Guy Commerman & Erik van Malder

nr 106 - 28ste jaargang – nr 1, lente 2010

Redactiesecretaris: Guy Commerman
Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen
e-mail: guycommerman@skynet.be

Administratie: Paul Goedtkindt
Koninklijkelaan 80, 2600 Berchem
e-mail: paul.goedtkindt@skynet.be

Abonnementen: Hugo Vermeulen
Frieslandstraat 4-bus 64, 2660 Hoboken, tel: 0476-991015
e-mail: hugo_357@msn.com

Redactieleden:

Betty Antierens, Frans Boenders, Kathy De Nève, René Hooyberghs, Jan Lampo, Tin Vankerkom, Wim van Rooy, Marc Zwijssen, Hugo Vermeulen, Guy Commerman, Erik van Malder, Tim Rene Wouters.

Ereleden: Jan Gloudemans, Emiel Willekens.

Ad hoc-redactie nr 106: de redactie

Vormgeving:

Kunstencentrum Berkenveld (afdeling vormgeving)
Berkenveldplein 16, 2610 Wilrijk
tel: 03 830 15 50 & gsm: 0476 242 991

e-mail: info@berkenveld.be - www.berkenveld.be

Drukkerij:

EPO, Lange Pastoorstraat 25-27, 2600 Antwerpen

Prijs abonnementen:

- België: 25 euro / jaargang (4 nummers) incl. portokosten
- Europese unie: 35 euro, inclusief port
- Andere landen: 40 euro, inclusief port
- Steunend lid: 50 euro, erelid: 75 euro

Losse nummers:

- België: 7 euro
- Europese unie: 11 euro, inclusief port
- Andere landen: 12 euro, inclusief port

Betaling:

- België: rek.nr. 068-2237695-29 van Gierik & NVT
- Buitenland: IBAN BE26-0682-2376-9529
- BIC-code GKCC BE BB

Inzendingen:

Bij voorkeur per e-mail (word): gierik.nvt@hotmail.com of redactieadres (platte tekst, 4 exemplaren).

Poëzie: max. 10 gedichten, proza: max. 15.000 lettertekens, alleen niet eerder en niet elders gepubliceerde kopij.

De auteur is verantwoordelijk voor zijn inzending, hij behoudt het copyright en ontvangt bij publicatie een gratis bewijs-exemplaar. Tenzij de auteur het vooraf verbiedt, mag zijn inzending op de website van Gierik & NVT verschijnen. Auteurs, medewerkers die wij i.v.m. auteursrechten niet hebben kunnen bereiken of achterhalen kunnen de redactie contacteren.

Overname van teksten uit Gierik & NVT is toegelaten mits bronvermelding en voorafgaand akkoord van de uitgever.

Advertenties & sponsoring:

Tarieven te verkrijgen + aanvraag documenten:
Paul Goedtkindt (administratieadres)

Verantwoordelijke uitgever:

Guy Commerman, Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen

www.gierik-nvt.be

e-mail: gierik.nvt@hotmail.com

Beschermcomité:

bestaat uit meerdere leden die hun morele en daadwerkelijke steun toezegden en hun intellectueel, creatief en maatschappelijk gewicht in de waardenschaal leggen om het tijdschrift Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift mede in stand te houden. De huidige lijst kan op eigen verzoek worden uitgebreid.

In willekeurige volgorde: Frans Redant (dramaturg), Frans Boenders (auteur, essayist, cultuurminnaar), Ludo Abicht (vrije denker, filosoof, Arkprijs van het Vrije Woord), Gilbert Verstraelen (districtshoofd Merksem), Jos Vander Velpen (advocaat, voorzitter Liga Rechten van de Mens), Peter Benoy (ex-Theaterdirecteur Zuidpool), Lucienne Stassaert (vertaalster, auteur, Arkprijs van het Vrije Woord), Rik Hancké (toneelregisseur, acteur), Monika De Coninck (voorzitster OCMW Antwerpen), Freek Neyrinck (zette het figurentheater op de wereldkaart), Willy Claes (Minister van Staat), Philippe Lemahieu (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Stefan Boel (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Eric Brogniet (dichter, directeur Maison de la Poésie, Namen), Walter Groener (Fakkeltheater), Victor Vroomkoning (NL, dichter), Chrétien Breukers (NL, dichter), Bart F. M. Droog (NL, dichter-performer, redacteur literair internettijdschrift Rottend Staal), Wim Meewis (kunst-criticus), Thierry Deleu (auteur), Lionel Deflo (auteur, ex-hoofdredacteur Kreatief), Silvain Loccufier (erector VUB), Rik Torfs (prof. kerkelijk recht KUL), Roger Peeters (ere-inspecteur-generaal basisonderwijs), René Hooyberghs.

Steunende leden: Suzanne Binnemans, Marcella Baete, Gilbert Verstraelen, Eddy Strauven, Geert Stadeus, Silvain Salamon, Richard Foqué + 29 anonieme schenkers.

Ereleden: Lucerna bvba (Jan Bosmans) + 1 anonymus.

Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift is verkrijgbaar in:

Antwerpen:

Dierckxsens-Avermaete, Melkmarkt 17
Standaard Boekhandel, Huidevettersstraat 1-3
De Groene Waterman, Wolstraat 7 (2 Gieriksterren)

Gent:

Boekhandel Limerick, Kon. Elisabethlaan 142
Poëziecentrum, Vrijdagmarkt 36
Nieuwscentrum Walry, Zwijnaardsesteenweg 6

Brugge:

Boekhandel De Reyghere, Markt 12 (2 Gieriksterren)
Boekhandel De Reyghere, Moerkerksesteenweg 186

Hasselt:

Markies van Carrabas, Minderbroederstraat 9-11

Kortrijk:

Boekhandel Theoria, O.L. Vrouwestraat 22

Mechelen:

Boekhandel Forum, D; Bucherystraat 10

Roeselare:

Boekhandel Hernieuwen, Noordstraat 100

Sint-Niklaas:

Boekhandel 't Oneindige Verhaal, Nieuwstraat 17

Tienen:

Boekhandel Plato, Peperstraat 22

Met de steun van de Provincie Antwerpen, Dexia, talrijke auteurs en meceneassen en Antwerpen.Boekenstad